

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

LITTERIS ET ARTIBUS: НОВІ ГОРИЗОНТИ

Випуск I

За загальною редакцією Р. О. Дубровського

Дизайн та верстка:
Киричок С. В.

Підп. до друку 08.12.2016 р.
Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Друк RISO. Гарнітура Arial.
Ум. друк. арк. 10,93. Обл. вид. арк. 9,98.
Наклад 50 примірників.

Видано та виготовлено
Видавець ФОП Цюпак А.А.
Україна, м. Хмельницький, вул. Ломоносова, 17
e-mail: tzupaka@gmail.com, тел. 0673932668

Свідоцтво про держреєстрацію видавців, виготівників
та розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ХЦ № 019 від 25.02.2002 р.

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

Рада молодих науковців

LITTERIS ET ARTIBUS: НОВІ ГОРИЗОНТИ

Випуск 1

ФОП Цюпак А. А.
м. Хмельницький

ББК 74.58+88.4

Lit

Litteris et Artibus: нові горизонти: збірник наукових статей. Випуск I. / [за заг. ред. Р. О. Дубровського]. – Хмельницький : ФОП Цюпак А. А., 2017. – 188 с.

*Друкується згідно з рішенням Ради молодих науковців
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса
Шевченка (протокол № 5 від 25 листопада 2016 р.).*

Для внутрішнього використання.

Збірник містить статті молодих науковців, представлені в рамках роботи I конференції молодих науковців «Litteris et Artibus: нові горизонти».

Редакційна колегія:

Дубровський Р. О., кандидат філологічних наук, голова циклової комісії гуманітарних дисциплін Кременецького педагогічного коледжу КОГПА ім. Тараса Шевченка;

Мороз О. В., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри української філології та суспільних дисциплін КОГПА ім. Тараса Шевченка;

Омельчук О. В., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методики технологічної освіти та інформатики КОГПА ім. Тараса Шевченка;

Цісарук В. Ю., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методики технологічної освіти та інформатики КОГПА ім. Тараса Шевченка;

Божик М. В., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання КОГПА ім. Тараса Шевченка;

Тригуба О. В., кандидат сільськогосподарських наук, викладач циклової комісії природничих дисциплін Кременецького педагогічного коледжу КОГПА ім. Тараса Шевченка.

Дизайн та верстка: Киричок С. В.

Відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, імен та інших відомостей несуть автори публікацій.

ББК 74.58+88.4
© Автори статей, 2017

Швець О. В.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ У
ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБІТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 138

Томашівський С. М.

МАЙСТЕР-КЛАС ЯК ДОЦІЛЬНА ФОРМА НАВЧАННЯ НАРОДНИХ
ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ 147

Пташнюк В. М.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ 153

Васюк О. В.

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ЗАСОБАМИ ТЕХНІЧНО-ПРИКЛАДНОЇ ТВОРЧОСТІ 160

Громик Р. В.

ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ НАВИЧОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ 166

Маслюк Ю. І.

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ
ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО–
УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА 177

Шородок Х. С.
ЕПІСТЕМОЛОГІЯ ТЕРМІНУ «КОЛЯДА» В УКРАЇНСЬКОМУ
МУЗИКОЗНАВСТВІ 62

Микуляк О. В.
ЕТНОЛІНГВАЛЬНИЙ АСПЕКТ СЕМАНТИКИ АНТРОПОНІМІВ..... 68

Хохрякова І.П.
ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНІ ВІЯВИ КАТЕГОРІЇ НЕОЗНАЧЕНОСТІ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ 77

Бешлей М. Ю.
ЖІНОЧІ ОБРАЗИ ПОЕМ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ТВОРЧОСТІ
УРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ-КЛАСИКІВ 84

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА СЕКЦІЯ

Омельчук О. В.
ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В
УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ 94

Цісарук В.Ю.
ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ..... 101

Овчаренко Л. Р.
СТРИЖНЕВІ СКЛАДОВІ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.... 107

Божик М. В., Гурський О. М., Кедрич Г. В.
МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГІМНАСТИЧНИХ ВПРАВ З
ВИКОРИСТАННЯМ ПРОГРАМОВАНОГО НАВЧАННЯ 116

Бабій Н. Б.
ФОРМУВАННЯ КОНАТИВНОГО КОМПОНЕНТА
ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕНЬ ДОШКІЛЬНИКІВ ПІД ВПЛИВОМ
НАСТАНОВЛЕНЬ ТА СТЕРЕОТИПІВ ДОРΟΣЛИХ 125

Мельник Ю. С.
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕЛІГІЙНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА 132

СЕКЦІЯ

УДК 616-006.03:616-006.04

Тригуба О. В.,
кандидат сільськогосподарських наук

ЗЛОЯКІСНІ НОВОУТВОРЕННЯ – ЗАХВОРЮВАННЯ, ЯКІ ВХОДЯТЬ У ТРІЙКУ НАЙБІЛЬШ НЕБЕЗПЕЧНИХ

У даній статті розглянуто основні причини виникнення новоутворень та можливі шляхи їх запобігання, проаналізовано показники бази даних Державного комітету статистики України, онкологічних захворювань різних верств населення в загальній статистиці захворюваності.

Ключові слова: злоякісні новоутворення, аутофагія, онкологія, статистика.

This article is dedicated to the main causes of tumors and possible ways of their prevention. It deals with the analyses of the indexes from database of the State Statistics Committee of Ukraine, investigation of cancer of various social strata in the overall statistics of morbidity.

Key words: malignant tumors, autophagy, oncology, statistics.

Постановка проблеми. У наш час злоякісні новоутворення займають друге місце серед причин смертності після серцево-судинних захворювань. Це одна з найнебезпечніших медико-біологічних і соціально-економічних проблем. Рівень захворюваності та смертність від цієї хвороби постійно підвищується у зв'язку з несприятливою екологічною ситуацією [9].

Згідно з офіційними статистичними даними, у більшості країн світу збільшується кількість злоякісних новоутворень і зростає рівень смертності від них [6; 14]. На жаль, рак може з'явитися у будь-якого з нас. За даними, у 2015 році у світі діагностовано 20 мільйонів нових випадків захворювання на рак і більше 13 мільйонів смертей від нього. Відсоток хворих збільшується з кожним роком на 10-20% [5].

Тому метою нашої статті було ознайомитися з основними причинами виникнення новоутворень, проаналізувати показники

ЗМІСТ

ПРИРОДНИЧО-ТЕХНОЛОГІЧНА СЕКЦІЯ

Тригуба О. В.
ЗЛОЯКІСНІ НОВОУТВОРЕННЯ – ЗАХВОРЮВАННЯ, ЯКІ ВХОДЯТЬ
У ТРІЙКУ НАЙБІЛЬШ НЕБЕЗПЕЧНИХ 4

Красовська А. С.
СУЧАСНИЙ СТАН ТЕРІОФАУНИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ
ПРИРОДНОМУ ПАРКУ «КРЕМЕНЕЦЬКІ ГОРИ» 12

Тишкова В. М.
БІОІНДИКАЦІЯ ЯК МЕТОД ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ СТАНУ
НАВКОЛИШНЬОГОСЕРЕДОВИЩА 19

Бондарчук Н. М.
ОЦІНКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АСИМЕТРІЇ МОЗКУ
ТА РІВНЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ 26

Гуцало І. А., Вілівчук Н. Б., Кравчук Р. В.
КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОЗИЦІЙНОЇ ЗОНИ
КРЕМЕНЕЦЬКОГО БОТАНІЧНОГО САДУ 33

Перескоков А. Д.
ССАВЦІ-ЕНТОМОФАГИ НА ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО
ПРИРОДНОГО ПАРКУ «КРЕМЕНЕЦЬКІ ГОРИ» 39

МИСТЕЦЬКО-ГУМАНІТАРНА СЕКЦІЯ

Дубровський Р. О.
ТАНАТОЛОГІЧНА СИМВОЛІКА ТВОРІВ М. КОЦЮБИНСЬКОГО 46

Мороз О. В.
ГРАНІ ТВОРЧОСТІ КРЕМЕНЧАНИНА ГАВРИЛА ЧЕРНИХІВСЬКОГО:
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ПОШУКИ 53

новими повнокровними творами декоративно-ужиткового мистецтва» [5, с. 17].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Залучення учнівської молоді до декоративно-ужиткового мистецтва сприяє формуванню гідних представників рідного народу, котрі стануть продовжувачами розвитку національної культури. Воно допомагає учням поглиблювати технологічні знання та вміння, правильно здійснювати професійний вибір, гармонійно поєднувати особисті і народні, індивідуальні й загальнонаціональні потреби, приймати самостійні рішення, морально й естетично оцінювати власні дії і вчинки, виявляти естетичні почуття, відстоювати естетичні ідеали. Постійне спілкування зі світом декоративно-ужиткового мистецтва сприяє розширенню естетичного світогляду школярів, тому виховане в такий спосіб молоде покоління має започатковувати і розвивати нові мистецькі традиції у конкретно-історичних умовах розбудови нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова Л. А. Место эстетического вкуса в структуре общественного сознания / Л. А. Антонова // Некоторые проблемы социологии культуры. – 2006. – № 2. – С. 42–48.
2. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво : [навч. пос.] / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 272 с.
3. Бакушинский А. В. Художественно-творчество и воспитание / А. В. Бакушинский. – М. : Культура и просвещение, 1922. – 66 с.
4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : [навч.-метод. посіб.] / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
5. Колос С. Кралецькі рушники / С. Колос // Народна творчість та етнографія. – 1991. – № 2. – С. 15–18.
6. Пасічник Є. А. Літературне краєзнавство в школі: [навч. пос.] / Є. А. Пасічник. – К. : Рад. школа, 1965. – 136 с.

бази даних Державного комітету статистики України та можливими шляхами їх запобігання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день медикам відомо більше 150 видів онкологічних захворювань [5].

Професор Чарльз Суонтон і його команда з Інституту раку Університетського коледжу Лондона стверджують, що знайшли спосіб змусити імунну систему людини ефективно боротися з раковими пухлинами. Суть нової терапії – в дослідженні кожної індивідуальної пухлини та ідентифікації тих її частин, на які можна «націлити» імунну систему організму. Випробування цього революційного методу лікування обіцяють завершити протягом двох років [8].

Раніше американські дослідники професор медицини Вашім Касим та викладач гематології Мартін Пюле заявили про винайдення потенційно революційної терапії для боротьби із раком та запобігання його рецидивів. Під час дослідження пацієнтам вводили генетично модифіковані імунні клітини, або так звані Т-лімфоцити. Пацієнти з пізніх стадій раку крові, яким прогнозували, що вони проживуть не більше п'яти місяців, показали повну ремісію після 18 місяців подальших перевірок без будь-яких ознак повернення захворювання. Таких випадки зафіксували у 90% із 35 досліджуваних. Наразі фахівці закликали проявляти обережність до використання Т-лімфоцитної терапії, кажучи, що він не працює для всіх, і деякі пацієнти відчували токсичні побічні реакції і померли. Вони уточнили, що будуть проводитися подальші дослідження, оскільки поліпшення, які демонстрували деякі пацієнти були безпрецедентними [4].

Ізраїль входить до трійки світових лідерів по боротьбі з раком, а головне – його профілактиці. В 50% випадків вдається зупинити хворобу саме завдяки ранній діагностиці і профілактиці [5].

У жовтні 2016 року Нобелівську премію з медицини присудили професору Токійського технологічного інституту Йошінорі Осумі за дослідження механізму аутофагії – процесу деградації та утилізації клітинних компонентів. Ця робота має прикладне значення, оскільки допоможе ефективно протидіяти багатьом захворюванням, зокрема, нейродегенеративним, онкологічним та пов'язаними із старінням. Аутофагія запускається при дефіциті харчування, голодуванні та посиленій фізичній активності [20].

Обговорення результатів дослідження. Аналізуючи наукові досягнення, можна виділити наступні групи причин виникнення захворювання [11; 22; 23; 24].

1. Неправильне харчування. Майже третина всіх випадків захворювання раком відбувається через неправильне харчування. Найбільш гостро це питання постало в останні десятиліття, оскільки натуральні продукти замінюються сьогодні більш дешевими сурогатами, ми менше вживаємо в їжу рослинної їжі, тваринних білків, зате зросло споживання синтетичних жирів, вуглеводів. Наприклад, горезвісні канцерогени, які потрапляють в їжу при смаженні, легко стають причиною раку. Крім того, сучасні продукти насичені різними добавками, що поліпшують смак, колір, запах, зовнішній вигляд, зате є чужими для людського організму.

2. Шкідливі звички (куріння, алкоголь). Куріння, як відомо навіть самим курцям, є основною причиною ракових захворювань легеневої системи. Крім того, куріння провокує розвиток раку стравоходу, глотки, порожнини рота, сечового міхура, ниркових мисок. Навіть забруднене повітря стає причиною раку легень у 30 разів рідше, ніж куріння, оскільки в результаті згорання тютюну утворюються канцерогени, які потрапляють безпосередньо в легені та інші органи. Що стосується зловживання алкоголем, то, за даними досліджень, у Європі близько 3% раку у жінок і 10% у чоловіків виникає з цієї причини [11].

3. Вірусні інфекції. Певні вірусні інфекції значно збільшують ризик виникнення раку в молодому віці, про що також стало відомо після спостереження за підлітками і молодими людьми у Великобританії та інших країнах Європи [15; 24]. Найбільш поширеними пухлинами серед молоді, що виникають внаслідок вірусних інфекцій, є лейкоз, меланома, лімфома, пухлини головного мозку, статевих клітин, саркома м'яких тканин. Досить сказати, що вірус Епштейна-Барр стає причиною виникнення лімфоми Ходжкіна майже в половині випадків [11].

4. Ультрафіолетове випромінювання. Канцерогенна дія такого випромінювання призводить до виникнення раку шкіри – меланоми. При інтенсивному і тривалому впливі ультрафіолетових променів підвищується ймовірність появи новоутворень, тому дуже важливо вживати заходи захисту від такого роду випромінювання [18].

5. Спадкова схильність. Існує близько 50 форм раку, які вважаються спадковими, втім, ці ж форми захворювання можуть бути і спорадичними (неспадковими). Лікарями може бути встановлено, що той чи інший конкретний пацієнт входить у групу ризику розвитку онкологічного захворювання, що дозволить вжити деякі заходи для профілактики раку. Завдяки наявності точної інформації про подібні ризики, людина зможе правильно підійти до багатьох питань, наприклад, змінити свій спосіб життя, харчування,

історію рідного краю, його традиції, у них формуються чіткіші уявлення про літературне краєзнавство, розвиваються естетичні смаки. Тим більше, що потенційних можливостей для такої роботи в учителів достатньо. Тому вчителям, формуючи естетичні смаки, слід звертатися до краєзнавчих матеріалів, щоб показати правдивість відображеного, його типовість, порівняти зображене з дійсністю певної місцевості [2, с. 212]

Звернення до історії рідного краю вкрай важливе передовсім тому, що традиційне декоративно-ужиткове мистецтво, переходить від покоління до покоління. І хоч проходять роки, однак творчість залишається у місцевих легендах. Така робота формує практичну і пізнавальну діяльність учнів, привчає самостійно пізнавати життя, сприяє інтелектуальному розвитку, розвиває естетичні смаки. Як відомо, пізнавальний інтерес учнів вибіркового: не все цікавить дітей однаково, вони передовсім надають перевагу тому, що має для них певний сенс, життєвий зміст. Саме місцеві факти мають життєве значення для учнів, бо ж зібрані там, де вони живуть, навчаються, вони стосуються їхнього оточення, долі їхніх земляків. «Вивчення літератури буде ефективнішим, якщо ми в процесі пізнавальної діяльності спиратимемося на сприймання учнями навколишньої дійсності, коли ця дійсність виступатиме в ролі своєрідного унаочнення, допомагатиме осмислити складний абстрактний матеріал, полегшить його засвоєння, тобто коли вона стане чуттєвою опорою розумової діяльності людини» [6, с. 13].

Своєрідним підсумком процесу формування естетичних смаків та загалом розвитку особистості є організація виставок творчих робіт учнів, присвячених визначним датам у житті країни, традиційним духовно-релігійним та загальношкільним святам.

Важливим елементом формування естетичних смаків учнів може стати відвідування виставок майстрів народного мистецтва, перегляд експонатів у музеях і колекціях.

Сприймання, запам'ятовування та фіксування учнями яскравих деталей, елементів творчих виробів допомагає нагромадити спостереження, враження, образну уяву, фантазію, сформувати естетичні смаки. На основі синтезу внутрішньої сутності особистості та надбаного досвіду школярами створюються нові, неповторні шедеври. Адже, як зауважує С. Колос, «...наступність в народному мистецтві полягає не в копіюванні віджилих мотивів, а в переусвідомленні нового змісту. Тоді сучасні декоративно-ужиткові вироби не будуть такими кволими, національно чужими або надумано українофільськими і збагатять побут українського народу

технологій які вимагають від учнів «просування в невідомому просторі» [3]. В їхньому життєвому досвіді не представлені ані нові правила діяльності, ані алгоритми дій, ані новий статус у невідомій ситуації. Раніше учні цілковито підкорялися педагогам, а тепер від них чекають проявів активності, висловлювання власних думок, ідей, сумнівів, розв'язання навчальних завдань та проблем, що часто не мають єдиної правильної відповіді. Правила взаємодії з учителем та однокласниками підлягають перегляду, так само, як і форми самооцінки, способи аналізу власної трудової діяльності, результати розвиненості естетичних смаків. Усе це вчитель повинен відкрити, визначити, продемонструвати кожному учневі.

Практична реалізація інтерактивного навчання на уроках обслуговуючих видів праці потребує від учителя створення умов нової організації навчального процесу, до яких належать: багатосторонній тип комунікацій, що відтворюється у навчально-пізнавальному процесі; сприятлива, позитивна психологічна атмосфера в класі під час уроку; норми спільної праці, вироблені вчителем разом з учнями; спеціальне розташування меблів, обладнання й естетично оформлене навчально-предметне середовище; наповнення шкільних майстерень різноманітними матеріалами, які педагог та учні можуть використовувати у процесі заняття; чітке дотримання технології проведення уроку й організації пізнавальної діяльності учня.

Важливою умовою інтерактивного навчання є різносторонні комунікації, які виникають не тільки між учителем та учнями, а передовсім між самими учнями, коли педагог стає лише рівноправним учасником навчально-пізнавальної діяльності. Психологи наголошують на важливості взаємодії учнів один з одним, оскільки консультування, проведене самими учнями, або взаємонавчання – це один із найефективніших способів засвоєння знань. Процес взаємодії між учнями на основі багатосторонньої комунікації можливий, з одного боку, за умов опанування ними навичок міжособистісного спілкування, а з іншого – створення вчителем спеціальних умов, на яких будується така взаємодія.

Другим шляхом залучення школярів до декоративно-ужиткового мистецтва є декоративно-позаурочна діяльність, куди входять студії естетичного розвитку, створення постійно діючих експозицій, музеїв, зустрічей з народними майстрами, проведення національних вечорів, свят. При проведенні національних вечорів, свят, доцільно опиратися на літературу рідного краю, яка є важливим чинником відродження національної культури, духовності, гуманізму, естетичної вихованості, а її вивчення допомагає учням осмислити

адекватно підійти до питання планування сім'ї. Виконання генетичних тестів у спеціалізованій клініці може і виключити наявність генетичних мутацій [11].

За характером і темпами росту пухлини поділяються на доброякісні й злоякісні.

Доброякісні пухлини (*tumor benignum*), ростуть повільно, можуть існувати роками, не збільшуючись. Вони оточені власною оболонкою. Під час росту, збільшуючись, пухлина відсуває навколишні тканини, не руйнуючи їх. Гістологічна будова пухлини незначно відрізняється від тканини, у якій вона розвивалася. Тому доброякісні пухлини носять назви власних тканин, із яких вони розвинулися, з додаванням суфікса «ома» від грецького терміна «онкома» (пухлина). Наприклад, пухлина з жирової тканини – ліпома, із сполучної – фіброма, із м'язової – міома, із кісткової тканини – остеома і т. д. Видалення доброякісної пухлини з її оболонкою веде до повного вилікування хворого.

Злоякісні пухлини (*tumor malignum*), ростуть значно швидше. Оболонки не мають. Пухлинні клітини і їхні тяжі проникають у навколишні тканини (інфільтративний ріст), ушкоджуючи їх. Проростаючи в лімфатичну або кровоносну судину, вони струменем крові чи лімфи можуть переноситися в лімфатичні вузли або віддалений орган і утворювати там вторинне вогнище пухлинного росту – метастаз. Розрізняють злоякісні пухлини епітеліальної природи – раки, і такі, що виникли з похідних мезенхіми – саркоми. До 90 % всіх злоякісних пухлин складають раки [2].

Рак – одне з найдавніших захворювань, яке до цього часу залишається загадкою для вчених [19]. Одні вважають, що він вірусного походження [15], інші – що грибового [16], паразитичного, викликаних трихомонадою [12], четверті – що це клітини-мутанти, які утворюються в організмі під дією різних чинників [23].

Латинське слово канцер (*cancer*) рак – це безконтрольне зростання аномальних клітин у організмі [2]. Які починають розмножуватися і рости дуже швидко в здорових клітинах і виходять з під контролю організму [23].

У першій стадії рак – це локальне утворення невеликого розміру. Про другу стадію хвороби ми говоримо, коли вона збільшується в розмірах і росте в навколишні тканини. На третій стадії рак вражає найближчі лімфатичні вузли, а в четвертій настають метастази в інші органи [5].

Україна належить до країн, де рівень онкологічної захворюваності і смертності є надзвичайно високим. У нашій державі

рак є причиною 15 % смертності і поступається за показниками лише серцево-судинним захворюванням.

Сьогодні в Україні проживає майже 800 тис. осіб, уражених онкологічними хворобами. Щороку виявляють більше 160 тис. нових випадків онкологічних захворювань, з них більше 80 тис. мають летальні наслідки [9].

Серед злоякісних новоутворень у дітей на першому місці – лейкози, далі злоякісні новоутворення головного мозку, лімфоми, пухлини ЦНС, м'яких тканин, кісток, нейрогенні, рак (шлунку, легенів, молочної залози, яєчників, матки, кишечника) та ретинобластома. Реалізація підходів і рекомендацій ВООЗ, які закладено в основу програми допомоги онкохворим дітям, у країнах європейського регіону допомогла досягти одужання дітей в 65-70% випадків. В Україні цей показник поки становить лише 40%. Тому головними завданнями є підвищення рівня інформованості населення про ризики онкологічних захворювань у дітей, досягнення європейського рівня одужання дітей, зниження дитячої смертності від онкологічних захворювань [13].

У структурі захворюваності та смертності від раку у чоловічого населення перші рангові місця посідають злоякісні новоутворення (ЗН) шкіри, передміхурової залози, трахеї, бронхів, легенів. У жінок – рак молочної залози, немеланомні ЗН шкіри, тіло матки [17].

В Україні показник захворюваності на рак є дуже високим. Кожен 45-й житель стикається з цією недугою. Від раку молочної залози щороку помирає 8000 жінок. Щодня 6 дітей залишається сиротами. За статистикою, кількість українських жінок, які одужують після встановлення діагнозу «рак», складає 57%, в той час як у Франції цей показник складає до 80% [7].

Найнижчий рівень захворюваності зафіксований у Закарпатській області – 237,5 випадки на 100 тис. населення, найвищий – у Кіровоградській області – 430,8 [9].

Чотири найбільш розповсюджені види – рак легенів, жіночих грудей, колоректальний рак і рак передміхурової залози. І з кожним з них можна успішно боротися і перемогти. А якщо визначити хворобу на ранній стадії, лікування може бути не тільки більш ефективним, але і ощадливим, не завдаючи шкоди організму. А ось рак мозку або підшлункової залози – найнебезпечніші і агресивні види онкозахворювань, впоратися з якими можна лише на ранніх стадіях хвороби.

Причиною високого рівня смертності є значний відсоток (30-45%) пізньої діагностики на III та IV стадіях. Лише при деяких візуальних локалізаціях (рак молочної залози, рак шийки матки, рак

виробів є найвідповідальнішим етапом творчого розвитку учнів, у якому найповніше проявляються їхні естетичні смаки.

Не маючи можливості детально описувати всі тонкощі організації трудової діяльності на уроках трудового навчання, наведемо лише окремі закономірності цього процесу:

1. Психофізіологічні та індивідуальні якості особистості суттєво впливають на процес формування естетичних смаків. За збігом об'єктивних параметрів трудового процесу (характер і ритм трудових зусиль, вимоги до рівня концентрації уваги, розвитку естетичних смаків, співвідношення рутинної і креативної складових діяльності) із суб'єктивними психофізіологічними показниками (тип темпераменту, рівень розвитку психомоторних та інтелектуальних якостей, особливості емоційно-вольової сфери) цей процес відбувається у прискореному темпі і забезпечує високі матеріально-предметні, навчальні, розвивальні, а головне – естетико-виховні результати. Відповідно, дисбаланс між об'єктивними й суб'єктивними елементами трудової діяльності породжує низькі показники, особливо щодо формування естетичних смаків.

2. Якісне засвоєння учнями технічних особливостей різних видів декоративно-ужиткового мистецтва на уроках трудового навчання неможливе без використання альтернативних способів діяльності, загальними вимогами до яких є: здатність давати однакові або майже однакові матеріально-предметні наслідки трудової діяльності з приблизно рівними затратами часу; наявність помітних відмінностей в уже названих об'єктивних параметрах художньо-трудоного процесу, що й створює можливість для альтернативи – вибору учнями того способу діяльності, який найкраще відповідає їхнім індивідуальним особливостям.

3. Особливо висока ефективність предметних засобів диференціації діяльності на початковій стадії навчання, коли учні лише засвоюють основні техніки декорування, що створює належні умови для подальшого формування індивідуального стилю діяльності та розвитку їхніх естетичних смаків [4, с. 137].

Крім цього, для формування в учнів естетичних смаків добре прислужилися використовувані нами інтерактивні технології навчання. Застосування вчителями інтерактивних технологій на уроках обслуговуючих видів праці докорінно змінює звичну для учнів атмосферу навчання, характер наважно-пізнавальної діяльності ставить їх в іншу позицію: вони перестають бути «пасивними ємностями», в які вливають чергові порції знань, а стають активними учасниками трудової діяльності. Зміни в трудовій діяльності на уроках трудового навчання, викликані застосуванням таких

- 2) матеріалознавство;
- 3) характеристика обладнання, інструментів та пристосувань;
- 4) основи формотворення, композиційних побудов та кольорознавства;
- 5) техніки виконання елементів декору;
- 6) технології виготовлення напівфабрикатів (при необхідності);
- 7) технології перенесення орнаментальних композицій, виконання елементів і мотивів декору, захисно-декоративного опорядження виробу або його волого-теплової обробки;
- 8) творча робота, яка передбачає самостійну розробку проекту та виготовлення декоративно-ужиткового виробу.

Така структура дала змогу не лише чітко виокремити теоретичні та практичні етапи художньо-трудої підготовки учнів, а й реалізувати основні навчальні, розвивальні, а також виховні завдання, зокрема, формування естетичних смаків.

Одними з найвідповідальніших видів робіт є художнє проектування виробів, з допомогою якого забезпечується гармонійне поєднання їх утилітарних і декоративних якостей. Художнє проектування передбачало розробку форми та розмірів, підбір матеріалу, орнаменту, кольорів, а також визначення технологій виготовлення і технік декоративного оздоблення.

Власне, за поєднання у виробах корисності і краси декоративно-ужиткове мистецтво й одержало свою назву. Потрібно досягти того, щоб учні кожну свою роботу, навіть найпростішу, порівнювали з кращими творами народних майстрів.

Навчання школярів основам композиційних побудов було важливим з точки зору забезпечення високого естетичного рівня дитячих робіт, адже воно органічно поєднує ознайомлення з теоретичними відомостями (основними законами, принципами й закономірностями, прийомами та правилами розробки форм) і практичну розробку орнаментів, які відповідають художньому образowi та призначенню виробу, підкреслюють форму стрункими й витонченими елементами, мотивами, підсилюють природну красу матеріалів та передають творчий задум. Створюючи виріб, учні мають переконатися, що саме елементи і мотиви – стилізовані (декоративно узагальнені та перероблені) форми навколишнього світу повинні гармонійно вписуватися у загальну композиційну форму виробу. Так, великі елементи переважують площину, роблять орнамент строкатим, тому виріб втрачає естетичну цінність, стає менш привабливим, натомість надто дрібні елементи, невдало підібрані за розмірами, губляться на поверхні виробу. Як свідчить досвід, саме розробка орнаментальних композицій для конкретних

передміхурової залози) смертність коливається в межах 40-50%. Для більшості локалізацій вона перевищує 50%. Окрім пізньої діагностики, серед причин є також недостатнє охоплення спеціальним лікуванням хворих [5].

Цього року в рамках Всесвітнього дня боротьби з онкологічними захворюваннями 4-5 лютого в м. Буковель відбулося проведення Всеукраїнського міждисциплінарного форуму «Онкологія репродуктивних органів: профілактика як новий клінічний орієнтир», де були обговорені питання розробки протоколів для діагностики та лікування онкологічних хворих різних локалізацій, ранньої діагностики, питань скринінгу найбільш поширених онкологічних захворювань, розробки концепції боротьби з онкологічними захворюваннями на період 2017-2021рр. Зокрема на 2016 рік створення Всеукраїнської асоціації онкологів України. Також 4 лютого була проведена науково-практична конференція молодих вчених, студентів у Київському міському клінічному онкологічному центрі, організована кафедрою онкології НМУ імені О. Богомольця.

Учені виділяють 5 способів, які можуть знизити ризик захворюті [19]:

- регулярне проходження медичного обстеження;
- розумний підхід до вибору партнерів, щоб не заразитися вірусними інфекціями;
- спорт;
- здорове харчування і підтримка нормальної ваги;
- відмова від куріння і надмірного вживання алкоголю.

Варто зауважити, що почастишали випадки онкологічних захворювань дрібних домашніх тварин [10]. Між доброякісними і злоякісними пухлинами тварин та людей існує певна взаємозалежність [1]. Залежна від віку захворюваність серед дрібних тварин корелює з подібними цифрами у людей, які проживають у тих самих географічних областях. Загибель більше половини всіх собак і котів, старших 10-ти років, обумовлена раком, а ветеринари визнали, що рак є найбільш поширеною причиною звертання за допомогою [3, с. 21].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Проблема злоякісних новоутворень та їх лікування у сучасному світі стоїть під номером один. І це вже не потрібно статистично доводити. Чи є хоча б одна сім'я чи людина, яка б не зіткнулася з цим страшним захворюванням – опосередковано (через своїх близьких, друзів, знайомих) чи безпосередньо. Учені всього світу вже багато років працюють над тим, аби винайти універсальні ліки проти раку. Але, на жаль, проблема й досі актуальна. Шляхами й розв'язання в

Україні повинні стати впровадження профілактичних заходів, рання діагностика, надання економічної та психологічної підтримки пацієнтам та їхнім сім'ям, під час реабілітації – догляд за емоційними, розумовими і фізичними наслідками раку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білінський Б. Т. Онкологія / Б. Т. Білінський, А. І. Гнатишак, В. Р. Саврон та ін. – Львів, 1992. – 288 с.
2. Бондарева С. Сутність пухлинного процесу / С. Бондарева // Рак... життя триває [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://www.cancer.ic.ck.ua/u_index_2_1.htm. – Перевірено: 14.11.2016.
3. Брода Н. А. Видові та вікові особливості пухлинних захворювань дрібних домашніх тварин / Н. А. Брода // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Ґжицького. – 2010. – Т. 12, № 2 (1). – С. 24 – 27.
4. Вчені США потенційно знайшли ліки від раку [Електронний ресурс] // Українська правда життя. – Режим доступу : <https://life.pravda.com.ua/health/>. – Перевірено: 14.11.2016.
5. Гольдман Роман. Рак убивает больше, чем война. А для борьбы с ним нужно делать 5 простых вещей [Електронний ресурс] / Роман Гольдман // Українська правда життя. – Режим доступу : <https://life.pravda.com.ua/health>. – Перевірено : 14.11.2016.
6. Давыдов М. И. Статистика злокачественных новообразований в России и странах СНГ в 2009 г. / М. И. Давыдов, Е. М. Аксель // Вестник / Российского онкологического научного центра им. Н. Н. Блохина РАМК. – 2010. – Т. 22 (3). – 172 с.
7. Заславський Євген В Україні відзначили Всесвітній день боротьби з раком / Євген Заславський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gurt.org.ua/articles/16907/>. – Перевірено: 14.11.2016.
8. Змусити імунну систему боротися з раком. Британці заявили про революційне відкриття [Електронний ресурс] // Українська правда життя. – Режим доступу : <https://life.pravda.com.ua/health/2016/10/11/218823/>. – Перевірено: 14.11.2016.
9. Концепція загальнодержавної програми боротьби з онкологічними захворюваннями на 2007 – 2016 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2006 р № 393-р.
10. Мамчук Н. А. Моніторинг пухлинних захворювань дрібних тварин / Н. А. Мамчук // Наук.-техн. бюлетень Інституту біології тварин УААН та ДНДКІ ветпреп. та корм. добавок МАПУ. – 2008. – Вип. 9 – № 3 – С. 184–188.

інноваційні типи уроків (урок-презентація, літературно-художньо-музична композиція, урок-мандрівка, урок-естетичний образ тощо), методичні прийоми, принципи відбору навчального змісту, види навчально-пізнавальної діяльності учнів, які, залишаючись, по суті, загально-педагогічними, були спрямовані на залучення учнів до декоративно-ужиткового мистецтва та формування у них на цій основі естетичних смаків [1].

Рис.1. Схема педагогічної взаємодії організаційних форм залучення учнів до декоративно-ужиткового мистецтва

Пропонуємо визначити основним навчальним предметом поглиблене трудове навчання. У змісті програми трудового навчання школярів ми виділили такі основні блоки:

- 1) історія розвитку того чи іншого виду декоративно-ужиткового мистецтва;

Keywords: *arts and crafts, labor activity, artistic design, interactive learning.*

Постановка проблеми. Пріоритетом державної політики в галузі національної освіти є заміна дисциплінарно-авторитарної моделі навчання і виховання на особистісно-орієнтовану, що передбачено Національною доктриною розвитку освіти. Її сутнісними ознаками є: освіта і виховання особистості з максимальною індивідуалізацією, створення сприятливих умов для саморозвитку і самонавчання, осмислене визначення можливостей і життєвих цілей, наближення освіти до особистісних та суспільних потреб. У цьому контексті важливого значення набуває формування естетичних смаків учнів у процесі навчання і виховання, організації творчої художньо-трудової діяльності, це спонукає нас для подальших досліджень у цьому напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки трудова підготовка здійснювалася на уроках у 5–9 класах, то за основу ми брали методику трудового навчання, закладену в працях вітчизняних вчених Р. Гуревича, Л. Денисенко, В. Мадзігона, Г. Левченка, В. Сидоренка, Г. Терещука, Д. Тхоржевського, а також зарубіжних – П. Атутова, В. Полякова, О. Линди та ін. Однак, художньо-трудова діяльність має певні особливості, позаяк у процесі виготовлення декоративно-ужиткових виробів учні виконували специфічні види робіт, невласливі іншим видам діяльності і недостатньо висвітлені в методичній літературі.

Виклад основного матеріалу. Система залучення школярів до декоративно-ужиткового мистецтва здійснюється двома шляхами:

1) під час навчальної діяльності (уроки трудового навчання, образотворчого мистецтва, художньої культури, української літератури та історії України та ін);

2) у колективній позаурочній діяльності (студії естетичного розвитку, екскурсії до музеїв та пошукова робота в архівах, проведення етнографічних експедицій, створення постійно діючих експозицій, шкільних музеїв та світлиць, організація виставок творчих робіт, зустрічі з народними майстрами, проведення національних вечорів, свят, фестивалів тощо).

Структурно педагогічну взаємодію навчальної та позаурочної форм залучення школярів до декоративно-ужиткового мистецтва нами зображено на схемі (рис. 1).

Розглянемо механізм залучення школярів під час навчальної діяльності до декоративно-ужиткового мистецтва, що має на меті формування естетичних смаків. Цій меті можуть добре прислужитися

11. Основні причини виникнення раку [Електронний ресурс] / Діагноз. – Режим доступу : <http://diagnoz.net.ua/diagnoz/11248-osnovn-prichini->. – Перевірено: 14.11.2016.

12. Паразитарная теория рака. Рак и методы его лечения. [Електронний ресурс] / Известия. – Режим доступу : <http://rak.flyboard.ru/topic978-90.html/>. – Перевірено: 14.11.2016.

13. Попередження онкологічних захворювань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.unicef.org/ukraine/ukr/onko.pdf/>. – Перевірено: 14.11.2016.

14. Пузин С. Н. Заболеваемость и инвалидность вследствие злокачественных новообразований / С. Н. Пузин, Д. И. Лаврова, И. Н. Халастов. – М., 2009. – 193 с.

15. Рак – это вирус, полученный по наследству [Електронний ресурс] / Известия. – Режим доступу : <http://izvestia.ru/news/311562>. – Перевірено: 14.11.2016.

16. Рак – это грибковое заболевание... и оно излечимо [Електронний ресурс] / Известия. – Режим доступу: <http://zhivem-zdorovo.com/>. – Перевірено : 14.11.2016.

17. Рак в Україні, 2012-2013 [Електронний ресурс] // Бюлетень Національного канцер-реєстру, 2014. – № 15. – Режим доступу : <http://www.ncru.inf.ua/publications/tml/>. – Перевірено: 14.11.2016.

18. Рак шкіри – симптоми і види раку шкіри, лікування [Електронний ресурс] // Бережіть себе і своїх рідних. – Режим доступу : <http://stopbolezni.net/onkologia/4893>. – Перевірено : 14.11.2016.

19. Сім неймовірних фактів про рак [Електронний ресурс] / Портал про здоров'я. – Режим доступу : <http://ukrhealth.net/7-nejmovirnih-faktiv-pro-rak/>. – Перевірено: 14.11.2016.

20. Скиталінська Оксана Голод – тітка, причому любляча. Доведено Нобелівкою [Електронний ресурс] / Оксана Скиталінська // Українська правда життя. – Режим доступу : <https://life.pravda.com.ua/health/>. – Перевірено: 14.11.2016.

21. Уайт Р. А. С. Онкологические заболевания мелких домашних животных / М. Дж. Брели, Д. Е. Босток, Р. Деннис и др.; [под. ред. Р. А. С. Уайта; перевод с англ.. Е. Махиянова]. – М. : Аквариум ЛТД, 2003. – 352 с.

22. Шаповалов В. В. Судово-фармацевтичне дослідження організації доступності обігу лікарських засобів для хворих на злоякісні новоутворення у США / [Шаповалов В. В., Зброжек С. І., Шаповалова В. О. та ін.] // Annals of Mechnikov Institute. – 2016. – № 3. – С. 61 – 64.

23.Що таке рак: причини, захворюваність і фактори ризику [Електронний ресурс] / Проста відповідь в складний момент.– Режим доступу: <http://a-yak.com/shho-take-rak-prichini-zakhvoryuvani-i-faktori-riziku/>. – Перевірено : 14.11.2016.

24.Cancer prevention [Electronic resource] / WHO, 2016. – Access : <http://www.who.int/cancer/prevention/en/>. – Перевірено : 14.11.2016.

УДК 599:502.7 (477.5)

Красовська А. С.,
аспірантка

СУЧАСНИЙ СТАН ТЕРІОФАУНИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ «КРЕМЕНЕЦЬКІ ГОРИ»

У статті представлено загальну інформацію про національний природний парк «Кременецькі гори». На підставі оригінальних досліджень та аналізу літературних джерел наведено відомості про сучасний стан теріофауни парку у вигляді анотованого списку видів, який включає 38 видів ссавців з 6 рядів (комахоїдні, кажани, хижі, ратичні, зайці, гризуни). Проведено аналіз раритетного компоненту фауни ссавців досліджуваного регіону та подано дані, щодо стану їх популяцій.

Ключові слова: історія досліджень, фауна, ссавці, видовий склад, чисельність, Кременецькі гори.

This article presents an overview of the National Park "Kremenets Mountains." According to original investigations and analysis of the literary sources provides information on the current state mammal fauna of the park in the form of an annotated list of species that includes 38 species of mammals from 6 orders (Soriciformes, Vespertilioniformes, Caniformes, Cerviformes, Leporiformes and Muriformes). The analysis component of rare mammals in the region under study and presented data on the state of their populations.

Key words: history of investigations, fauna, mammals, species composition, Kremenets Mountains.

ім. Михайла Коцюбинського. – К. : Вінниця, 2002. – Ч. 1. – С. 206–210.

5. Кремень В. С. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства / В. С. Кремень // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. Науково-методичний журнал. – 2006. – № 6. – 235 с.

6. Intel® Навчання для майбутнього. – К. : Нора-прінт, 2005. – 347 с.

УДК 37.036.035.3:745/749

Маслюк Ю. І.,
магістрант

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО- УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано шляхи залучення школярів до декоративно-ужиткового мистецтва та педагогічну взаємодію навчальної та позаурочної форм. Розкривається педагогічна взаємодія, яка виступає як умова формування естетичних смаків школярів засобами декоративно-ужиткового мистецтва. Розглянуто механізм залучення школярів під час навчальної діяльності. Визначено основний навчальний предмет залучення школярів до декоративно-ужиткового мистецтва, яким є поглиблене вивчення трудового навчання. Показане місце і роль застосування інтерактивних технологій навчання.

Ключові слова: декоративно-ужиткове мистецтво, трудова підготовка, художнє проектування, інтерактивне навчання.

The ways of familiarizing the pupils to arts and crafts and a pedagogical interaction between educational and extracurricular forms are analyzed. The teacher interaction as a condition of formation of aesthetic tastes of pupils by means of arts and crafts is disclosed. The mechanism of familiarizing pupils during training activities is considered. The main academic subject of familiarizing pupils to arts and crafts, the place and role of the use of interactive learning technologies are defined.

– посилення мотивації навчання і, як наслідок – підвищення інтересу до предмета, в тому числі і завдяки привабливості комп'ютерної техніки;

Актуальність використання цих технологій обумовлена тим, що в них закладені великі можливості для навчання на якісно новому рівні. Проте, звичайно, комп'ютер не може повністю замінити вчителя. По-перше, саме вчитель має можливість зацікавити учнів, викликати допитливість, завоювати їх довіру; по-друге, він може спрямувати їх увагу на ті або інші важливі аспекти предмета, який вивчається; по-третє, відзначити їх старанність та знайти шляхи спонукання до навчання. Таку роль вчителя ПК ніколи не зможе взяти на себе. Отже, інформаційно-комунікаційні технології – це лише допоміжний засіб [3, с. 34].

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з проблеми формування дослідницьких умінь та навичок, ми виокремили найбільш продуктивні шляхи формування вмінь і навичок дослідницької діяльності на уроках трудового навчання. До них, зокрема, належать такі як: використання проектної технології; використання проблемного навчання. На нашу думку, саме на них слід акцентувати увагу так, як вони набули найбільшого поширення у сучасній системі освіти. Також ми виділили особливості формування дослідницьких вмінь та навичок на уроках трудового навчання на основі аналізу психолого-педагогічної літератури з даної теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології у навчальному процесі та наукових дослідженнях : навч. посіб. / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. – Київ-Вінниця : Планер, 2006. – 366 с.
2. Гордійчук Г. Б. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми / Г. Б. Гордійчук // Зб. наук. пр. – Випуск 12 / [редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін.]. – Київ-Вінниця : ДОВ „Вінниця». 2006. – С. 106–112.
3. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: термінологічний словник / М. Ю. Кадемія. – Вінниця : ТОВ «ЛАНДО ЛТД», 2009. – 212 с.
4. Коломієць Д. І. Застосування комп'ютерних технологій під час вивчення електротехнічних дисциплін / Д. І. Коломієць // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / [редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін.] ; Вінницький держ. пед. ун-т

Постановка проблеми. Постійні дослідження фауни на певній території, дають уявлення про динаміку природних процесів і зміну ландшафтів. Тому робота із вивчення теріофауни й аналіз її багаторічних досліджень в національних природних парках, де можна в міру специфіки її роботи (неперервність, стаціонарність, стандартизація методи збору матеріалу, непорушність територій) має велике значення для пізнання біологічних закономірностей.

Загальні дані про національний природний парк. Національний природний парк «Кременецькі гори» створений відповідно до Указу Президента України від 11 грудня 2009 року № 1036 «Про створення національного природного парку «Кременецькі гори», є об'єктом природно-заповідного фонду загальнодержавного значення. В адміністративному відношенні НПП «Кременецькі гори» площею 6947 га розташований в межах двох адміністративних районів Тернопільської області: Кременецького та Шумського.

Національний природний парк «Кременецькі гори» знаходиться в межах Кременецького фізико-географічного району Середньоподільської області Західно-Української фізико-географічної провінції лісостепової зони (охоплюється фрагмент Гологоро-Кременецького кряжу між долинами рік Іква та Вілія) [2].

З півночі Кременецькі гори обмежуються уступом Кременецького кряжу та сільськогосподарськими угіддями, із заходу – верхів'ями річки Ікви, із південного сходу і півдня – заболоченою долиною р. Вілія та невеличкою балкою Колосовою, через яку вони поступово переходять у хвилясту рівнину північного Поділля. У склад парку відійшла найбільш припіднята північно-західна та центральна частини кряжу з абсолютними висотами 350-400 метрів і шириною до 5 кілометрів та протяжністю з південного заходу на північний схід до 35 кілометрів. Найвища точка знаходиться західніше міста Кременця – 407 метрів над рівнем моря. Відносні висоти коливаються в межах 150-200 метрів.

Територія національного природного парку «Кременецькі гори» входить до Кременецького горбогірного лісового району. Різновікові лісові масиви створили складний мозаїчний ландшафт, що сприятливо впливає на формування видового спектру фауни хребетних [7; 8].

На території Національного природного парку «Кременецькі гори» проводяться постійні теріологічні дослідження ще з 1994 року, коли частина цієї території була філією природного заповідника «Медобори». До цього вивчення фауни ссавців даного регіону практично не проводилися.

Найважливішими роботами для даного регіону є праці К. А. Татаринова у 60-х роках ХХ ст. У них він описав видовий склад, поширення та особливості життєдіяльності ссавців західного регіону України, в тому числі ряд його робіт стосувались території НПП «Кременецькі гори» [7].

Проте можна справедливо зазначити, що відомості про сучасну теріофауну досліджуваного регіону дотепер є фрагментарними. Значною мірою це визначається надзвичайним різноманіттям природних комплексів і чималими розмірами регіону, що неможливо охопити єдиним науковим дослідженням невеликої кількості фахівців.

Метою цього дослідження стало узагальнення даних щодо видового складу теріофауни регіону, таксономічного та охоронного статусу видів, оцінки рівнів їхньої чисельності та тенденції зміни фауни.

Матеріал і методика. Матеріал, який став основою даної публікації, був зібраний автором у ході польових досліджень 2012-2015 рр. Також використано дані досліджень працівників природного заповідника «Медобори» та окремі літературні джерела, що стосуються досліджуваної території [1; 9].

При дослідженні теріофауни національного природного парку ми проводили постійні візуальні спостереження за тваринами, вивчення їх слідів, маршрутні обліки, відловлення дрібних ссавців стандартним методом пастко-ліній, пошук і облік жилих нір і т. д. [3; 4].

Виклад основного матеріалу дослідження. На даний час для території національного природного парку «Кременецькі гори» та його околиць відомо 38 видів ссавців, в тому числі Soriciformes – 5 видів, Leporiformes – 1, Vespertilioniformes – 9, Caniformes – 7, Cerviformes – 2 і Muriformes – 14 [6; 7].

Наукові (латинські) назви тварин наводяться відповідно до останнього списку ссавців України (Ссавці України, 201...). Нижче наводиться список видів теріофауни національного природного парку, в якому використовуються наступні позначення чисельності виду (в дужках після назви):

- (3) – звичайний, чисельний вид;
- (2) – мало чисельний;
- (1) – рідкісний;
- (0) – в останні роки не трапляється;
- (?) – поширення даного виду є під сумнівом;
- (!) – вид занесений до Червоної книги України [4].

«мультимедіа» поступово наповнилося новим змістом саме завдяки змістовній частині додатків, а не технічних засобів, які їх реалізують. На сьогоднішній день мультимедійні програми широко використовуються в різноманітних галузях завдяки різноплановій спрямованості: довідники, енциклопедії, репетитори з різних предметів, навчальні, демонстраційні програми тощо. Вже існують десятки тисяч компакт-дисків з мультимедійними навчальними програмами із різних предметів – загальноосвітніх, загально технічних і спеціальних.

За належного програмного й технічного забезпечення використання мультимедійних програм на уроках приведе до поліпшення знань учнів, розширить їх світогляд, надасть можливість спостерігати явища та процеси, які на звичайному уроці продемонструвати неможливо.

4. Тестові програми значно полегшують роботу і, що досить суттєво, дозволяють виявити реальний рівень знань учнів. Вони корисні ще й тому, що кожен учень може самостійно перевірити свої знання та звернути увагу на недостатньо засвоєний матеріал.

Для розробки плану уроку з використанням інформаційно-комунікаційних технологій учитель має дотримуватись певних вимог:

- складати тимчасову структуру уроку;
- у відповідності з головною метою намічати завдання та необхідні етапи їх вирішення;
- із резервів комп'ютерного забезпечення відбирати найбільш ефективні засоби;
- розглядати доцільність їх застосування в порівнянні з традиційними засобами;
- враховуючи інтерактивний характер матеріалу, планувати запас часу;
- при нестачі комп'ютерного ілюстрованого або програмного матеріалу проводити пошук в електронних підручниках або мережі Інтернет;
- зі знайдених матеріалів формувати презентаційну програму;
- плануючи досягнення певних цілей, передбачати і їх поетапну та результативну діагностику.

Отже, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій забезпечує такі результати:

- вміння працювати з інформацією, розвиток комунікативних здібностей;
- підвищення ступеня наочності;

Таким чином, на уроках трудового навчання використання інформаційно-комунікаційних технологій здійснюється за наступними напрямками:

1. Проведення інтерактивних занять. Цей вид роботи вчитель застосовує здебільшого для вивчення нового матеріалу. Ефективність його значно залежить від наявної комп'ютерної навчальної програми. Низькоякісні програмні засоби, як правило, надають можливість лише поступово перегортати сторінки, відводячи учневі лише пасивну роль у навчанні, й нічим не відрізняються від звичайного підручника. Високоякісні програми, навпаки, активно залучають учня до взаємодії з ПК у режимі «запитання – відповідь», що відбувається протягом усієї презентації нового матеріалу. Кожне запитання, яке ПК виводить перед учнем на дисплей, контролює розуміння матеріалу, а відповідь учня, знову ж таки, викликає адекватну реакцію комп'ютера. У міру того як учень навчається на занятті, комп'ютер аналізує його відповіді і на основі цих даних визначає подальші відповідні індивідуальні види діяльності, наприклад: допоміжна інформація в разі виникнення труднощів у розумінні матеріалу, детальніший розгляд теми, що викликала зацікавленість, або можливість повторити чи пропустити певний розділ цього заняття.

Так проявляється один із найважливіших критеріїв навчальної програми: інтерактивність, що й повинно якісно відрізнити її від книжки. Водночас досвід вчителів предметників переконує, що найбільший ефект досягається тоді, коли комп'ютерний курс підтримується відповідним підручником.

2. Використання різноманітних комп'ютерних вправ. Цей вид діяльності спрямований на практичне застосування та засвоєння відповідних умінь і навичок на основі попередньо вивченого теоретичного матеріалу. Дуже корисним є те, що можна вільно розширювати комплекс вправ, доповнювати його. Наприклад, під час вивчення теми швейної справи, а саме будови швейної машини, вчитель пропонує, щоб учні спочатку опрацювали внутрішню будову за допомогою комп'ютера, маючи можливість побачити її ніби «зсередини», а потім відповіли на питання про типи з'єднань, які використовуються у швейній машині, знайшли несправності у роботі і навіть запропонували методи ліквідації цих несправностей.

3. Використання мультимедійних технологій у навчанні дає змогу здійснити справжній технологічний прорив в організації і практичній реалізації навчального процесу. З'явившись спочатку як техногенне об'єднання різноманітних способів подання інформації (аудіо-, відео- та ін.), що й породило сучасну назву, поняття

Ряд Soriciformes (Insectivora auct.) представлений 5 видами 3-ох родин. Серед представників ряду трапляються представники різних екогруп (вологлюбні, сухоллюбні, мешканці зволожених біотопів). Родина Erinaceidae представлена їжаком білочеревим – *Erinaceus roumanicus* Barrett-Hamilton, 1900 (2-3), який трапляється на узліссях і є типовою формою виду.

Родина Talpidae. Наймасовішим і найпоширенішим по всій території видом є кріт звичайний – *Talpa europaea* Linnaeus, 1758 (3) з родини Talpidae.

Родина Soricidae представлена 3 видами. Найбільш часто трапляється мідія звичайна – *Sorex araneus*, Linnaeus, 1758 (3) та білозубка мала – *Crocidura suaveolens*, Pallas, 1811 (2). Білозубка мала має відносно високі показники реєстрації тільки у напівприродних помешканнях, у тому числі лісосмугах, полях і особливо – в скиртах, до яких вид демонструє найвищий показник біотопної притаманності. Мідія мала – *Sorex minutus*, Linnaeus, 1766 облікується рідко (1), тісно пов'язана з річковими долинами, де оселяється в осоково-очеретяних заростях.

Ряд Зайцеподібні (Leporiformes) представлений лише одним видом *Lepus europaeus* Pallas, 1778 (3) – заєць сірий. Це типовий синантропний вид національного природного парку, тому кормові та захисні фактори утримують його в межах ліс-поле. За даними мисливської статистики, впродовж останніх 25 років чисельність коливається в межах 5-7 тис. особин.

Ряд Cerviformes (Artiodactyla auct.).

У різні роки відмічено поширення двох видів з 2 родин. Родина Cervidae представлена сарною європейською – *Capreolus capreolus* Linnaeus, 1758 (3). Вид чисельний на території парку. Поширена в грабових та грабово-дубових лісах з великими галявинами та вирубками. Коливання чисельності зумовлені навантаженням мисливців та браконьєрів.

Родина Suidae представлена одним видом. Свиня дика – *Sus scrofa* Linnaeus, 1758 (2) трапляється по всій території парку, але топічно перебуває у певній залежності від таких екологічних факторів, як кормність, захищеність та турбування лісових угідь.

Ряд Caniformes (Carnivora auct.) представлений на території національного природного парку 7 видами.

Родина Canidae. Найбільш чисельним представником родини є лисиця звичайна – *Vulpes vulpes* Linnaeus, 1758 (3), яка трапляється у всіх біотопах. Щорічно відмічається 4-5 виводків. Нори цього виду трапляються практично в кожному урочищі. Вид потребує регулювання чисельності, у тому числі з епідеміологічних міркувань.

За літературними даними на цій території трапляється вовк звичайний – *Canis lupus* Linnaeus, 1758, проте в останні роки цей вид не фіксувався (0).

Родина Mustelidae. Чисельність мустелових є вкрай низькою. Найчисельнішими видами є куниця кам'яна – *Martes foina* (Erxleben, 1777) G. Fischer de Waldheim, 1817 (2) та борсук європейський – *Meles meles* Linnaeus, 1758 (3). Борсук має стабільну чисельність в 2-3 пари і поступово займає придатні місця проживання, зокрема різновікові різнопорідні лісостани із середньою повнотою 0.6-0.8, конкуруючи з лисицею. Чисельність лисиці малої – *Mustela nivalis* Linnaeus, 1766 (1) та куни лісової *Martes martes* Linnaeus, 1758 (1) на території парку є вкрай низькою. Поширення тхора лісового – *Mustela putorius* Linnaeus, 1758 носить сезонний характер (1).

Найчисельнішим за кількістю видів є **ряд Muriformes (Rodentia auct.)**. Цей ряд поділяється на дві головні групи приблизно рівного обсягу: немиловидні гризуни (Non-Muroidea) і миловидні гризуни (Muroidea). Перша група є збірною (всі родини, крім Muroidea), натомість друга є визнаним таксоном (надродина).

Родина Castoridae представлена єдиним видом, що має визначну середовище твірну функцію. На території парку зафіксовано одну жилу нору бобра європейського – *Castor fiber* Linnaeus, 1758 (1) біля підніжжя гори Уніас Шумського району. У середині XIX ст. популяції бобра перебували у пригніченому стані через потужний прес з боку браконьєрів, проте після падіння попиту на хутро почали швидко відновлюватись. Незначне поширення бобра на території парку пояснюється відсутністю доступних для них місцезнаходжень.

Родина Sciuridae представлена вивіркою звичайною – *Sciurus vulgaris* Linnaeus, 1758 (3), яка трапляється в різних лісостанах парку і є відносно звичайним видом.

Родина Gliridae є однією із найбільш своєрідних груп гризунів, яку нерідко виділяють в окремий підряд Gliromorpha Wood, 1974. Аналіз наявних даних свідчить, що родина в регіоні представлена вовчком лісовим – *Dryomys nitedula* Pallas, 1778 (1), вовчком ліщиновим – *Muscardinus avellanarius* Linnaeus, 1758 (1) та вовчком сірим – *Glis glis* Linnaeus, 1766 (1). Представники цих видів трапляються як у дібровах, так і в соснових борах.

Група Muroidea в обсязі регіону обіймає 9 видів з 2 родин.

Родина Muridae об'єднує 5 видів. Пацюк сірий – *Rattus norvegicus* Berkenhout, 1769 (2) та миша звичайна – *Mus musculus* Linnaeus, 1758 (3) є типовими синантропними та адвентивними

1) індивідуалізація та диференціація процесу навчання за рахунок можливості вивчення з індивідуальною швидкістю засвоєння матеріалу;

2) здійснення контролю зі зворотним зв'язком, із діагностикою помилок і оцінюванням результатів навчальної діяльності;

3) здійснення самоконтролю і самокорекції;

4) тренування в процесі засвоєння навчального матеріалу і самопідготовки учнів;

5) проведення практичних робіт в умовах імітації в комп'ютерній програмі;

6) підготовки учасників освітнього процесу до життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства.

ІКТ як засіб навчання має такі *дидактичні можливості*: формування науковості навчання; інтенсифікація процесу навчання; здійснення активних методів навчання; сприяння мотиваційному аспекту навчання; здійснення систематичного та об'єктивного контролю знань і вмінь учнів; звільнення вчителя від рутинної роботи [4, с. 45].

На сучасному етапі комп'ютеризації дидактичні можливості використання обчислювальної техніки пов'язують із підвищенням інтенсифікації процесу навчання, але для цього потрібно мати навчальні програми, які б відповідали високим педагогічним вимогам. Одним із ефективних засобів використання комп'ютера в навчанні є його можливість керувати навчальним процесом учнів. Він може забезпечити індивідуальне навчання, самостійну роботу, допомогти учневі у разі необхідності при розв'язуванні різноманітних задач. Учень при спілкуванні з ПК відіграє роль дослідника, тому можливості комп'ютера для формування навичок дослідницької діяльності дуже великі.

Використання персонального комп'ютера у навчальному процесі дещо змінює функції вчителя, оскільки здійснюється їх перерозподіл між педагогом і ПК. При цьому машині передаються лише ті функції, з якими вона може впоратися ефективніше, ніж учитель. Програмна і технічна система ПК допомагають учителю компонувати інформацію, планувати її зміни, видавати креслення, таблиці, графіки на екран дисплея. Подання інформації здійснюється в будь-якому часовому режимі, а наявність дидактичних засобів з виділенням інформації (наочність, підкреслювання, штрихування, кольорове зображення і т. п.) значно підвищує реалізацію інформаційної функції ПК. Особливої уваги при цьому заслуговує структурування матеріалу, який при навчанні краще сприймається з екрану дисплея [1, с. 202].

– у наступні три десятиліття відбудеться стільки ж змін, скільки їх було за останні триста десятиріч.

Тому від освіти вимагаються не лише нові вміння і знання для учнів, але й урахування цих особливостей. Потрібно підготувати школяра до швидкого сприйняття й обробки інформації, яка надходить, успішного її відображення і використання. Наявність знань та вмінь з інформаційних технологій стає базовою вимогою для випускника школи. Молода людина, яка не володіє сучасними ІКТ, яка не ознайомилася з технологіями Інтернет у ЗНЗ, буде неминуче відкинута за межі сучасного інформаційного суспільства. Значне місце відводиться використанню інформаційно-комунікаційних технологій на уроках трудового навчання.

Комп'ютеру належить чільне місце серед сучасних інформаційних засобів навчання. Перелік професій, пов'язаних із використанням комп'ютерів, дедалі ширшає. Тому вміти працювати з ними повинен кожний, і школа не може стояти осторонь цієї справи.

Враховуючи потребу в підготовці учнів до життя та діяльності в умовах комп'ютеризації виробничих і управлінських процесів, школа має забезпечити їх комп'ютерну готовність, тобто не лише ознайомити з основними сферами застосування комп'ютерів, їх роллю в розвитку суспільства, знанням будови, принципу їх роботи, з поняттям про алгоритми і алгоритмічну мову, вміння будувати алгоритми для вирішення завдань, а й навчити користуватися комп'ютерними редакторами, складати програми на одній із мов програмування [2, с. 10].

За допомогою комп'ютера як засобу навчання, на думку В. Б. Корольова, можна реалізувати програмоване і проблемне навчання. Під час уроків трудового навчання учитель використовує комп'ютер для навчального моделювання науково-технічних об'єктів і процесів. Використання комп'ютера в процесі вивчення предмету сприяє також підвищенню інтересу й загальної мотивації навчання завдяки новим формам роботи і причетності до пріоритетного напрямку науково-технічного прогресу; активізації навчання завдяки використанню привабливих і швидкозмінних форм подання інформації, змагання учнів з машиною та самих із собою, прагненню отримати вищу оцінку; індивідуалізації навчання – кожен працює в режимі, який його задовольняє; розширенню інформаційного і тестового «репертуарів», доступу учнів до «банків інформації», можливості оперативно отримувати необхідні дані в достатньому обсязі; об'єктивності перевірки й оцінювання знань, вмінь і навичок учнів.

Застосування ІКТ на уроках трудового навчання служить для:

видами. Миша польова – *Apodemus agrarius* Pallas, 1771 є звичайним видом агроценозів, узлісь, заплави та інших вологих біотопів (2). Масовими видами для парку є мишак лісовий – *Sylvaemus sylvaticus* Linnaeus, 1758 (3) та мишак жовтогорлий – *Sylvaemus flavicollis* Pallas, 1811 (3).

Родина Arvicolidae у давній літературі відома як «Microtidae». Нориця руда, або лісова – *Myodes glareolus* Schreber, 1780 (3) та нориця польова – *Microtus ex grex arvalis* Pallas, 1778 (3) є типовими і чисельними видами даної території. Нориця північна – *Microtus agrestis* Linnaeus, 1761 трапляється рідко (1) у воглих та темних лісах. Її наявність у біотопах парку підтверджена за черепами, знайденими в палетках сов. Нечисленність знахідок нориці підземної – *Microtus subterraneus* Selys-Longchamps, 1836 (2), ймовірно зумовлено потаємним підземним способом життя.

Ряд Vespertilioniformes (Chiroptera auct.) є дуже вразливою групою ссавців, що відноситься до найбільш раритетних. За літературними даними тут поширені нетопир лісовий – *Pipistrellus nathusii* Keyserling & Blasius, 1839 (2), лилик двоколірний – *Vespertilio murinus* Linnaeus, 1758 (2), неграч пізній – *Eptesicus serotinus* Schreber, 1774 (1) підковоніс малий – *Rhinolophus hipposideros* Bechstein, 1800, нічниця водяна – *Myotis daubentonii* Kuhl, 1817 (2), вечірниця руда – *Nyctalus noctula* Schreber, 1774 (2), нічниця велика – *Myotis myotis* Borkhausen, 1797 (1), нічниця вусата – *Myotis mystacinus* Kuhl, 1817 (1) та вухань звичайний – *Plecotus auritus* Linnaeus, 1758 (1) [5, 8]. Спеціальних досліджень представників даного ряду не проводилось. Проте всі види мають значне індикаторне значення для оцінки стану екосистеми.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Теріофауна НПП «Кременецькі гори» представлена широким спектром видів, характерних для цього регіону. Подальші дослідження повинні стосуватися вивчення динаміки популяцій та щільності розселення ссавців.

Крім вказаних видів, на території парку можливі знахідки мишівки лісової – *Sicista betulina* Pallas, 1779 та миші лучної – *Micromys minutus* Pallas, 1841 [3; 7].

Раритетне ядро теріофауни НПП «Кременецькі гори» представлене 9 видами з ряду Vespertilioniformes, як відносяться до Червоної книги України. Проте стан їхніх популяцій потребує додаткового вивчення. До регіонального червоного списку парку відносяться нориця північна, вовчки лісовий, ліщиновий та сірий, тхір лісовий, куна лісова, ласиця мала та бобер європейський. Ці види

мають низьку і нестабільну чисельність, тому потребують охорони на регіональному рівні [8].

У загальному наведений список ссавців парку є неповним, проте фауна ссавців парку представляє більше 50 % видового багатства Західної України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абелєнцев В. І. Куницеви / І. В. Абелєнцев. – К. : Наукова думка, 1968. – 280 с.
2. Геренчук К. І. Природно-географічний поділ Львівського і Подільського економічних районів / К. І. Геренчук, М. М. Койнов, П. М. Цись. – Вид-во Львів. ун-ту, 1964. – 220 с.
3. Загороднюк І. В. Польовий визначник дрібних ссавців України / І. В. Загороднюк // Праці Теріологічної школи. – К., 2002. – Вип. 5. – 60 с.
4. Загороднюк І. Бальні оцінки чисельності популяцій та мінімальна схема обліку ссавців // І. Загороднюк, О. Киселюк, І. Поліщук, І. Зеніна // Вісник Львівського університету. Серія біологічна. – 2002. – Вип. 30. – С. 8–17.
5. Корнеев О. П. Визначник звірів УРСР // О. П. Корнеев. – К. : Рад. школа, 1965. – 236 с.
6. Межжерин С. В. Географическое распространение, численность и биотопическое распределение лесных мышей рода *Sylvaemus* (Rodentia, Muridae) на территории Украины / С. В. Межжерин, Е. И. Лашкова, Н. Н. Товпинец // Вестник зоологии. – 2002. – Вып. 36. – С. 39–49.
7. Татаринев К. А. Фауна хребетных Заходу України (екологія, значення, охорона) / К. А. Татаринев. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1973. – 258 с.
8. Царик Й. В. Хребетні тварини західних областей України / Й. В. Царик, І. П. Яворський, І. В. Шидловський. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 52 с.
9. Angelstam P. Distribution borders of field mice *Apodemus*: the importance of seed abundance and landscape composition / P. Angelstam, L. Hansson, S. Pehrsson. – *Oikos*. – 1987. – 50, N1. – P. 123–130.

На уроках, інтегрованих з ІКТ, учні оволодівають комп'ютерною грамотністю і вчать використовувати в роботі з матеріалом різних предметів один з найбільш потужних сучасних універсальних інструментів - комп'ютер, з його допомогою вони вирішують рівняння, будують графіки, креслення, готують тексти, ескізи для своїх робіт. Це – можливість для учнів проявити свої творчі здібності.

Але, поряд з плюсами, виникають різні проблеми як при підготовці до таких уроків, так і під час їх проведення:

- час для самостійних занять у комп'ютерних класах відведено далеко не у всіх школах;
 - у вчителів недостатньо часу для підготовки до уроку, на якому використовуються засоби ІКТ;
 - недостатня комп'ютерна грамотність вчителя;
 - у робочому графіку вчителів не відведено час для дослідження можливостей Інтернету;
 - складно інтегрувати комп'ютер у поурочну структуру занять;
 - не вистачає комп'ютерного часу на всіх;
 - у шкільному розкладі не передбачено час для використання Інтернету на уроках;
 - за умов недостатньої мотивації до роботи учні часто відволікаються на ігри, музику, перевірку характеристик комп'ютера.
- Існує ймовірність, що, захопившись застосуванням ІКТ на уроках, учитель перейде від розвивального навчання до наочно-ілюстративних методів. Застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні – одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. У вітчизняній загальноосвітній школі в останні роки комп'ютерна техніка й інші засоби інформаційних технологій стали все частіше використовуватися при вивченні більшості навчальних предметів. Інформатизація істотно вплинула на процес засвоєння знань.

Нові технології навчання на основі інформаційних і комунікаційних технологій дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість сприйняття.

Сучасне інформаційне суспільство має такі особливості:

- обсяг знань, що породжується у світі, подвоюється кожні два-три роки;
- щодня у світі публікується 7000 наукових і технічних статей;
- обсяг інформації, що пересилається через штучні супутники Землі протягом двох тижнів, достатній для заповнення 19 млн. томів;
- в індустріально розвинутих країнах учні під час навчання в середній школі одержують більше інформації, ніж їхні бабусі й дідуся за все життя;

5. Графічні редактори. Ці програми дозволяють обробляти різноманітні зображення на професійному рівні, що дозволяє краще підготуватися до уроку.

6. ППЗ, засоби якого дозволяють провести урок за готовим сценарієм, сформувати власний урок, імпортувати окремі базові елементи комплексів до уроку. Під час проведення уроків можна запропонувати різні форми, методи і прийоми навчання, які дають змогу формувати вміння і навички учнів із теми, що вивчається.

Переваги використання ІКТ у навчанні [6, с. 63]:

- індивідуалізація навчання;
- інтенсифікація самостійної роботи учнів;
- зростання обсягу виконаних завдань уроку;
- розширення інформаційних потоків при використанні Internet;

Підвищення мотивації та пізнавальної активності завдяки різноманітності форм роботи, можливості включення ігрового моменту.

Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології дають учителю нові можливості, дозволяючи разом з учнем отримувати задоволення від захопливого процесу пізнання. Таке заняття викликає в учнів емоційний підйом.

Інтегрування традиційних засобів із комп'ютером дозволяє вчителю перекласти частину своєї роботи на ПК, роблячи при цьому процес навчання більш цікавим, різноманітним, інтенсивним. Зокрема, стає більш швидким процес запису визначень, теорем та інших важливих частин матеріалу, тому що вчителю не доводиться повторювати текст кілька разів (він вивів його на екран), учневі не доводиться чекати, поки вчитель повторить потрібний саме йому фрагмент.

Цей метод навчання дуже привабливий і для вчителів: він допомагає їм краще оцінити здібності і знання учня, зрозуміти його, спонукає шукати нові, нетрадиційні форми і методи навчання, стимулює його професійний ріст і все подальше засвоєння нового матеріалу.

Застосування на уроці комп'ютерних тестів і діагностичних комплексів дозволить учителю за короткий час отримувати об'єктивну картину рівня засвоєння матеріалу, що вивчається, у всіх учнів і своєчасно його скоректувати [5, с. 123]. При цьому є можливість вибору рівня складності завдання для конкретного учня.

Для учня важливо те, що відразу після виконання тесту (коли ця інформація ще не втратила свою актуальність) він отримує об'єктивний результат із зазначенням помилок, що неможливо, наприклад, при усному опитуванні.

УДК: 574.21

Тишкова В. М.,
магістрантка

БІОІНДИКАЦІЯ ЯК МЕТОД ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ СТАНУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглянуто актуальність біоіндикації як перспективного методу дослідження стану навколишнього середовища та його перевагу над фізико-хімічними методами. З'ясовано рослини-індикатори забруднення довкілля різними речовинами, розглянуто морфо-фізіологічні зміни фітоіндикаторів, а також запропоновано заходи щодо охорони природного середовища.

Ключові слова: біоіндикація, рослини-індикатори, забруднення навколишнього середовища.

In the paper the relevance of bioindication discusses as a perspective method of studying of the state of the environment and its superiority over the physical and chemical methods. It was found indicator-plants of the environmental pollution by various substances, considered morpho-physiological changes in plants-indicators and proposed measures to protect the environment.

Key words: bioindication, indicator plant, environmental pollution.

Постановка проблеми. У даний час загальновідомим є те, що основою здорового розвитку всього живого є якість середовища проживання. Сучасні технології спрямовані на все ширше використання природних ресурсів та, тим самим, на перебудову навколишнього середовища. У результаті відбувається її деформація, виникають локальні, регіональні і глобальні порушення середовища проживання людини.

Відомо, що серед головних чинників, які визначають рівень захворюваності населення, важливе значення має екологічний стан навколишнього середовища. Тотальне забруднення атмосферного повітря, ґрунту, питної води і продуктів харчування шкідливими техногенними речовинами може послужити причиною гострих і

хронічних токсичних ефектів. Серед речовин, які визначають негативний вплив на екологічний стан довкілля та становлять загрозу для здоров'я населення, важкі метали та їх сполуки утворюють значну групу токсикантів, яким притаманне глобальне поширення, міграція, стійкість і наявність в усіх життєво важливих середовищах.

Небезпека для населення, пов'язана з хронічним впливом важких металів і наслідками їхнього впливу, виступає на перше місце у зв'язку з їх щоденним надходженням до організму з водою та їжею. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність вивчати і контролювати рівень забруднення довкілля важкими металами, для чого у теперішній час широке застосування знайшов метод біоіндикації. Одним із найбільш поширених видів біоіндикаторів є рослинність, яка є дуже зручним та відносно дешевим інструментом екологічних досліджень. Основними проявами токсичної дії важких металів на рослини є порушення процесу росту й ділення клітин, що спричинює ненормальний розвиток морфологічних структур, посилення процесів вільнорадикального окиснення, пригнічення процесу фотосинтезу внаслідок пошкодження фотосинтезуючого апарату рослин.

Біологічні методи контролю в ряді ситуацій дозволяють швидко оцінювати якість навколишнього середовища і наявність деяких забруднень, які не виявляються хімічними методами.

Проблема забруднення навколишнього середовища відображена у працях вчених і практиків України та країн СНД: Мелехової О. П., Балацького О. Ф., Бурдіяна Б. Г., Глухова В. В., Грабинського І. М., Данилишина Б. М., Ляшенко О. А., Міщенко В. С., Пінігіна М. А., Прокопова Є. В., Сахаєва В. Г. та інших.

Метою дослідження є аналіз біоіндикації як методу екологічної оцінки стану навколишнього середовища. Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

1. Здійснити аналіз літератури з досліджуваної теми.
2. З'ясувати особливості діагностування змін у навколишньому середовищі за допомогою методу біоіндикації.
3. Встановити перелік рослин, чутливих до забруднення навколишнього середовища.
4. З'ясувати відмінності між фізико-хімічними та біологічними методами оцінки забруднення природного середовища.
5. Розробити заходи щодо охорони навколишнього середовища та висновки з досліджуваної теми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростаюча з кожним роком деградація природного середовища під впливом

- підтримання в учня стану психологічного комфорту при спілкуванні з комп'ютером.

Комп'ютер може використовуватися на всіх етапах: як при підготовці уроку, так і в процесі навчання: під час поясненні нового матеріалу, закріплення, повторення, контролю.

При цьому комп'ютер виконує такі функції:

1. Для вчителя комп'ютер є:

- джерелом навчальної інформації;
- наочним посібником;
- тренажером;
- засобом діагностики та контролю;

2. Для учня це:

- засіб підготовки текстів та їх зберігання;
- графічний редактор;
- засіб підготовки виступів;
- обчислювальна машина великих можливостей.

При проектуванні уроку вчитель може використовувати різні програмні продукти:

1. Мови програмування – за їх допомогою вчитель може створити різноманітні програмні продукти, які можна використовувати на різних етапах уроку. Складання проекту за допомогою мови програмування вимагає спеціальних знань і навичок і великих трудовитрат.

2. Готові програмні продукти (енциклопедії, навчальні програми, ППЗ, тренажери і т.п.). Використання комп'ютерної технології при вивченні трудового навчання в середній школі відкриває широкі можливості для створення та використання складного наочно-демонстраційного супроводу на уроці або при виконанні практичних робіт. Крім того, при повторенні пройденого матеріалу учень самостійно відтворює всі демонстраційні прийоми, які вчитель показував на уроці. При цьому він може перервати виконання технологічної операції, зупинити її чи повторити ту частину, яка погано засвоєна. Такий підхід розвиває ініціативу і сприяє підвищенню інтересу учнів до досліджуваного предмета.

3. Пакет програм Microsoft Office, засоби якого можна використовувати з метою створення дидактичних і методичних матеріалів.

4. Системи управління базами даних, використання яких передбачає здійснення великої підготовчої роботи, але в підсумку можна одержати ефективну і універсальну систему навчання та перевірки знань.

процес навчання так, щоб учень активно, з цікавістю і захопленням працював на уроці, бачив плоди своєї праці і міг їх оцінити.

Допомогти вчителю у вирішенні цього непростого завдання може поєднання традиційних методів навчання та сучасних інформаційних технологій, у тому числі й комп'ютерних. Адже використання комп'ютера на уроці дозволяє зробити процес навчання мобільним, строго диференційованим та індивідуальним.

Поєднуючи в собі можливості телевізора, відеоманітофона, книги, калькулятора, будучи універсальною іграшкою, сучасний комп'ютер разом з тим є для учня рівноправним партнером, здатним дуже тонко реагувати на його дії і запити, якого йому так часом не вистачає. З іншого боку, цей засіб навчання є досить привабливим і для вчителів: допомагає їм краще оцінити здібності та знання учня, зрозуміти його, спонукає шукати нові, нетрадиційні форми і методи навчання.

Будь-яка педагогічна технологія – це інформаційна технологія, оскільки основу технологічного процесу навчання складає отримання і перетворення інформації. Більш вдалим, на нашу думку, терміном для технологій навчання, що використовують комп'ютер, є комп'ютерна технологія.

Інформаційно комунікаційні технології, або *ІКТ* – технології, пов'язані зі створенням, збереженням, передачею, обробкою і управлінням інформації. Цей широко вживаний термін включає в себе всі технології, що використовуються для спілкування та роботи з інформацією.

Під час підготовки до уроку з використанням ІКТ вчитель складає план уроку виходячи з його цілей. При відборі навчального матеріалу необхідно враховувати основні дидактичні принципи: систематичності та послідовності, доступності, диференційованого підходу, науковості та ін. При цьому комп'ютер не замінює вчителя, а тільки доповнює його.

Такому уроку властиві наступні особливості:

- принцип адаптивності: пристосування комп'ютера до індивідуальних особливостей дитини;
- керованість: у будь-який момент можлива корекція вчителем процесу навчання;
- інтерактивність і діалоговий характер навчання: ІКТ мають здатність «відгукуватися» на дії учня і вчителя; «вступати» з ними в діалог, що і становить головну особливість методик комп'ютерного навчання.
- оптимальне поєднання індивідуальної та групової роботи;

антропогенних забруднень створює загрозу виживання людства. Сучасні технічні засоби контролю стану навколишнього середовища, розроблені, в першу чергу, для оцінки ступеня забрудненості в промислових умовах, – не єдині способи визначення стану природного середовища. Біоіндикація в цьому плані є оптимальним методом її оцінки. Суть її полягає у спостереженні за природними та антропогенними процесами в біологічних середовищах і включає всю сукупність взаємодії живого з агентами зовнішнього середовища, в тому числі з'ясування відповідних реакцій біосередовищ на природний та антропогенний вплив [3].

Об'єктами дослідження в даному випадку виступають біоіндикатори – організми, присутність або інтенсивність розвитку яких служить показником змін будь-яких природних процесів або умов в навколишньому середовищі. Біоіндикація може здійснюватися на всіх рівнях організації живого (біологічні молекули, клітини, тканини, органи, організми і популяції).

Одним із видів біоіндикації є фітоіндикація, коли в якості індикаторів використовують рослини. Рослини як біоіндикатори виявляють диференціальну чутливість до різних видів антропогенних впливів [5].

Біологічні методи допомагають діагностувати негативні зміни в природному середовищі при низьких концентраціях забруднюючих речовин. При цьому використовувані види біоіндикаторів повинні відповідати таким вимогам:

- це повинні бути види, характерні для природної зони, де розташовується даний об'єкт;
 - організми-монітори можуть бути поширені на всій досліджуваній території і повсюдно;
 - вони повинні мати чітко виражену кількісну і якісну реакцію на відхилення властивостей середовища проживання від екологічної норми;
 - біологія даних видів-індикаторів повинна бути добре вивчена.
- Наприклад, на території Тернопільської області можна відзначити ряд рослин, які відповідають перерахованим вимогам і є надійними індикаторами забруднення навколишнього середовища. До таких видів належать перш за все, усі види хвойних.

Хвойні види рослин особливо сильно страждають від сірчистого газу. чутливість до нього у цих видів знижується в такій послідовності: ялина, ялиця, сосна, модрина. Тривалість життя хвої сосни в зонах сильного забруднення сірчистим газом становить один рік, тоді як у нормі – 3-4 роки. Шляхом обліку тривалості життя хвої і характеру некрозів можна визначити ступінь ураження хвойних

насаджень сірчистим газом; важливим критерієм є також вміст хлорофілу [6].

Добрими індикаторами ступеня забруднення навколишнього середовища сірчистими і азотистими випадами можуть служити трав'яністі види рослин, наприклад, люцерна, конюшина, гречка, овес, соняшник.

Гладіолуси особливо чутливі до фторидів. Ці рослини можна широко використовувати для оцінки забрудненості повітря зазначеними речовинами, тим більше що вони мають підвищену стійкість до іншого широко поширеного фітотоксиканта – сірчистого газу. У міру збільшення концентрації фтору в повітрі верхня частина листя гладіолусів відмирає [2].

При надлишку кобальту і свинцю спостерігається ненормальний розвиток модрина. Аномалія проявляється у вигляді неодноразової появи шишок (2–3 рази за сезон). Здатність нижчих рослин акумулювати важкі метали широко використовується при складанні карт забрудненості міст і територій, що примикають до автострадах [1].

Культурні рослини під впливом смогу різко знижують врожайність: боби – на 25%, а помідори – на 33%. Між ступенем пошкодження рослин від забруднень (некроз, опіки листя, хлороз) та величиною врожаю існує цілком виражений кількісний зв'язок. Таким чином, культурні рослини можуть виступати в ролі індикаторів забрудненості навколишнього середовища смогом.

Надзвичайно чутлива до вихлопних газів автомобілів кімнатна рослина традесканція. Учені помітили, що забарвлення її тичинок змінюється з синього до рожевого при збільшенні в повітрі окису вуглецю і оксидів азоту, що викидаються двигунами внутрішнього згоряння [4].

Забруднення навколишнього середовища може провокувати у рослин не тільки морфолого-фізіологічні зміни, але також впливає на їх поширення та зміну ареалів. У цьому випадку біоіндикація має істотне значення. Деякі хвойні (ялина, ялиця, сосна) реагують на антропогенні забруднювачі ослабленням приросту, скороченням площі деревостанів.

Сучасний розвиток населених пунктів і промислових підприємств призводить до прогресуючого скорочення і до знищення природних ареалів рослин [7].

За допомогою рослин-біоіндикаторів принципово можливо виявляти місця скупчень в екологічних системах різного роду забруднень, простежити швидкість змін, що відбуваються в навколишньому середовищі, можна судити про ступінь шкідливості

Індивідуалізація освіти передбачає, що в процесі виконання завдань учень повинен мати можливість отримати індивідуальну допомогу, коли він зазнає значних труднощів у проходженні певного етапу дослідження. Вплив учителя на навчально-дослідницьку діяльність учня має бути адаптованим і базуватись на інформації, зібраній учителем про нього. Це дасть можливість врахувати як вікові, так і індивідуальні особливості учнів шляхом організації диференційованої допомоги при виконанні кожного етапу дослідницького завдання. Індивідуалізація навчання передбачає також адаптацію завдань до рівня дослідницьких можливостей учня. Це досягається шляхом диференціації самих завдань з огляду на рівень їх складності та проблемності.

Дослідницький підхід передбачає залучення учнів до пошукової діяльності на різних її етапах: знаходження проблеми, формування гіпотези, пошук способів доведення, формулювання висновків. Одним із способів часткового залучення учнів до пошукової діяльності може бути розчленування загальної задачі на ряд підзадач та розв'язування кожної з них окремо. Частково-пошуковий метод – це своєрідний місток від проблемного викладання до проблемного навчання, до самостійної постановки задач та самостійного їх розв'язування.

В усі часи суспільство ставило перед школою завдання, глибина і масштабність яких залежали від рівня розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери держави. Одні дидактичні системи, що перестають відповідати соціальним вимогам, руйнуються, на зміну їм приходять нові.

Однак дослідження педагогів та психологів минулих століть свідчать про те, що дослідницька діяльність учнів ефективно розвиваються за такої організації навчання, коли учні залучаються до активної пошукової діяльності, мають можливість самостійно провести дослідження, використовуючи при цьому структурні елементи наукового пізнання. Проведення досліджень за таких умов є основою розвитку їхніх здібностей, уваги, пам'яті, уяви, мислення.

Мета статті: обґрунтувати шляхи використання інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні навичок дослідницької діяльності на уроках трудового навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що кожен учень по-різному засвоює нові знання. В умовах швидкоплинності часу необхідно навчити усіх школярів за короткий проміжок часу засвоювати, перетворювати і використовувати в практичній діяльності величезні масиви інформації. Дуже важливо організувати

УДК 371.38

Громик Р. В.,
магістрант

ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ НАВИЧОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розглядаються шляхи використання інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні навичок дослідницької діяльності на уроках трудового навчання. Звертається увага на особливості використання тестових програм, мультимедійних технологій, комп'ютерних вправ і проведення інтерактивних занять. Характеризуються проблеми при підготовці та під час проведення таких уроків.

Ключові слова: вміння, навички, знання, дослідження, дослідницька діяльність, інформаційно-комунікаційні технології.

The ways of use of the information and communication technologies in the process of forming research skills on the lessons of labor training are considered. The attention in the article is focused on the features of the use of test programs, multimedia technologies, computer exercises and conducting of the interactive lessons. The problems in the preparation and during these lessons are analyzed.

Keywords: abilities, skills, knowledge, research, research activity, information and communication technologies.

Успішне формування в учнів дослідницьких умінь можливе лише на основі врахування вчителем особливостей творчості і розв'язання центральних завдань у розвитку творчого мислення: індивідуалізація освіти, дослідницький підхід, проблемне навчання.

Видатний психолог Л. С. Виготський наголошував, що у повсякденному житті творчість – це необхідна умова існування, і все, що виходить за межі рутини, завдячує своїм виникненням творчій діяльності людини. Головне для творчого мислення – нешаблонність, вміння охопити дійсність у всіх її аспектах, а не тільки в закріплених у звичайних поняттях та уявленнях.

тих чи інших речовин для живої природи і прогнозувати подальший розвиток екосистеми [1].

Використовувані у виробничих лабораторіях методи фізико-хімічного та аналітичного контролю якості навколишнього середовища не завжди можуть дати адекватну картину дії того чи іншого речовини на цілісний організм. Крім того, багато речовини як природного, так і синтетичного походження є багатокомпонентними, що ускладнює їх фізико-хімічну стандартизацію. При дослідженні оцінки якості середовища на всіх рівнях із застосуванням різних підходів (включаючи фізичні, хімічні, соціальні та інші аспекти) пріоритетною є біологічна оцінка. Перевага фізико-хімічного контролю – міцна нормативна (документи стандартизації) і організаційна (мережі хіміко-аналітичних лабораторій) бази. Їх недолік – висока трудомісткість, низька оперативність [3].

Крім того, в умовах хронічної антропогенного навантаження біоіндикатори можуть реагувати на дуже слабкі впливи в результаті акумуляції дози. Наприклад, деякі пестициди досить швидко розкладаються, що не дозволяє виявити їх вихідну концентрацію в ґрунті фізико-хімічними методами. Але якщо в якості біоіндикаторів взяти рослини, то це можна визначити точно, оскільки вони, в першу чергу, концентрують пестициди навіть при мінімальному їх вмісті в ґрунті.

Рослини-біоіндикатори здатні також фіксувати швидкість змін, що відбуваються в навколишньому середовищі, вказувати шляхи та місця скупчень різного роду забруднень в екологічних системах і можливі шляхи потрапляння цих речовин в організм людини [2].

Методи фітоіндикації, в порівнянні з фізико-хімічними методами, дозволяють інтерпретувати дані про концентрацію в навколишньому середовищі різних поллютантів (якщо їх концентрація не надзвичайно висока). Фізико-хімічні методи не містять відповіді на питання, наскільки ситуація небезпечна для живої природи. Показники гранично допустимої концентрації різних речовин розроблені лише для людини. Ці показники не можуть бути поширені на живі об'єкти. З точки зору охорони природи важливіше отримати відповідь на питання, до яких наслідків призведе та чи інша концентрація забруднювача в середовищі [4].

Це завдання і вирішує фітоіндикація, дозволяючи оцінити біологічні наслідки антропогенної зміни середовища. Фізичні та хімічні методи дають якісні та кількісні характеристики фактора, але лише побічно судять про його біологічну дію. Біоіндикація, а зокрема фітоіндикація, навпаки, дозволяє отримати інформацію про біологічні наслідки зміни середовища. Крім того, актуальність

фітоіндикації обумовлена простотою, швидкістю і дешевизною визначення якості середовища, оскільки в цьому випадку не потрібні спеціальні лабораторії і висока кваліфікація персоналу [7].

Метод фітоіндикації нерідко точніший й об'єктивніший, ніж використання прямих фізичних і хімічних методів. Останні оцінюють довкілля одномоментно, не відображають максимальні і мінімальні значення окремих несприятливих факторів у їх впливі на живі організми, ігнорують їх поєднання, тоді як фітоіндикація інтегрує всі хімічні і фізичні стресові фактори і найбільш інформативна при соціально-гігієнічних оцінках придатності природного середовища для людини. Перевага використання рослин полягає і в тому, що вони нерухомі.

Перевагою методів біоіндикації перед фізико-хімічними методами є інтегральний характер відповідних реакцій організмів, які:

- підсумовують всі без винятку біологічно важливі дані про навколишнє середовище і відображають її стан в цілому;
- виявляють наявність в навколишньому природному середовищу комплексу забруднювачів;
- дозволяють судити про ступінь шкідливості тих чи інших речовин для живої природи і людини;
- дають можливість контролювати дію багатьох синтезованих людиною з'єднань;
- в умовах хронічного антропогенного навантаження можуть реагувати на дуже слабкі впливи та акумуляції дози;
- фіксують швидкість змін в навколишньому середовищі;
- вказують джерела надходжень і місця скупчень різного роду забруднень в екологічних системах і можливі шляхи потрапляння цих речовин в організм людини;
- допомагають нормувати допустиме навантаження на екосистеми, що розрізняються за своєю стійкістю до антропогенного впливу, так як однаковий склад і обсяг забруднень може призвести до різних реакцій природних систем в різних географічних зонах;
- роблять не обов'язковим застосування дорогих, трудомістких фізичних і хімічних методів для вимірювання біологічних параметрів [5].

Слід завжди пам'ятати, що забруднення навколишнього середовища перш за все впливає на здоров'я людини, а тому необхідно завжди дбати про оточуюче нас середовище і зменшувати негативний антропогенний вплив на нього. Для того, аби цього досягти, було розроблено заходи щодо охорони навколишнього середовища:

- виконання курсових та дипломних проектів на реальній основі;
- виконання практичної частини до державної атестації;
- виконання практичних завдань (виготовлення приладів, стендів, моделей тощо) до семестрових екзаменів;
- виконання індивідуальних домашніх завдань з проектування, конструювання, виготовлення та випробування виробів технічної творчості.

До позанавчальних форм науково-технічної творчості належать:

- робота в предметних наукових гуртках, клубах, товариствах із загальноосвітніх, загальнотехнічних та спеціальних дисциплін;
- участь у підготовці лекційних демонстрацій, лабораторних та практичних робіт;
- участь у розробленні, виготовленні, ремонті та модернізації навчального обладнання;
- робота в експериментально-конструкторських об'єднаннях, творчих загонах з виконання замовлень за госпдоговорами;
- робота студентів старших курсів керівниками та консультантами в технічних гуртках студентів молодших курсів, учнів шкіл та ПТУ [3].

Найбільш масовою формою науково-технічної творчості є предметні наукові гуртки, де яскраво виражена наступність навчальних і позанавчальних форм.

Отже, рівень науково-технічної підготовки вчителів технологій визначається умовами розвитку їх творчого потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тхоржевський Д. Обговорюємо проект нової програми / Д. Тхоржевський // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2001. – № 4. – С. 32–36.
2. Тхоржевський Д. Про навчальний план з підготовки вчителя трудового навчання / Д. Тхоржевський // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2000. – № 2. – С. 37–43.
3. Тхоржевський Д. Яким має бути зміст освітньої галузі «Технології» / Д. Тхоржевський // Трудова підготовка у закладах освіти. – 2000. – № 3. – С. 7–10.

Творчі здібності не слід вважати чимось винятковим, талантом окремих людей. Насправді ж задатки творчих здібностей має кожна нормальна дитина, тобто суть творчого процесу однакова для всіх людей.

Творчі здібності виявляються у баченні проблеми, вмінні розгортати розумові операції, застосовувати знання, вміння та досвід для розв'язання аналогічних проблем, зближувати поняття, легко генерувати ідеї, у вмінні передбачати тощо.

Велике значення в навчанні учнів творчості має дотримання головних принципів дидактики: доступності, логічності, послідовності. Саме з урахуванням цього потрібно підходити до виготовлення учнями різного типу технічних моделей та формування у них конструкторських здібностей. Проведена нами дослідницько-експериментальна робота показує, що досить непоганий ефект в цьому плані дає наступний підхід до проблеми.

Велике значення для розвитку інтересу до технічної творчості, творчих здібностей учнів має їх участь у роботі технічних гуртків у школах та позашкільних установах.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, ефективність гурткової роботи в питанні розвитку творчого потенціалу дітей очевидна. Але для реалізації такої програми необхідно вносити корективи в систему технічної творчості підростаючого покоління, особливо в змістове наповнення навчальних програм гуртків. До того ж, успіх цієї роботи багато в чому залежить від підготовленості до неї вчителів трудового навчання та технологій виробництва.

У практиці вищих педагогічних закладів освіти загальноприйнятим є розподіл організаційних форм технічної творчості на навчальні, які реалізуються в рамках нормативного навчально-виховного процесу, та позанавчальні.

Навчальні організаційні форми науково-технічної творчості можна класифікувати так:

- виконання демонстраційного та фронтального експериментів з елементами досліджень, які передбачають проективну та конструктивну діяльність;
- виконання лабораторних та практичних робіт із завданнями пошукового характеру, творчі дослідження на основі самостійно запропонованих схем тощо;
- проектно-конструкторська, виробничо-технологічна та експлуатаційна діяльність з елементами творчого пошуку в період навчальної та виробничої практики;
- раціоналізаторська та винахідницька робота на виробництві;

- регулювання викидів забруднюючих речовин в навколишнє середовище стаціонарних та пересувних джерел;
- забезпечення виконання вимог при здійсненні окремих видів діяльності (застосування пестицидів та агрохімікатів, видобування корисних копалин із надр та проведення вибухових робіт, забруднення виробничими, побутовими та іншими відходами тощо);
- запобігання і зниження шуму;
- заходи щодо особливостей проектування, будівництва та реконструкції підприємств та інших об'єктів, які впливають або можуть впливати на стан атмосферного повітря;
- екологічний податок;
- відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення законодавства про охорону атмосферного повітря;
- надання підприємствам, установам, організаціям та громадянам-суб'єктам підприємницької діяльності, податкових, кредитних та інших пільг у разі впровадження ними маловідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій;
- застосування заходів щодо регулювання діяльності, що впливає на клімат, здійснення інших природоохоронних заходів з метою скорочення викидів забруднюючих речовин та зменшення рівнів впливу фізичних і біологічних факторів на атмосферне повітря;
- участь держави у фінансуванні екологічних заходів і будівництві об'єктів екологічного призначення [4].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Біоіндикація рослин в умовах техногенного забруднення – актуальний і перспективний метод дослідження стану навколишнього середовища. Він дозволяє істотно підвищити точність прогнозів змін у навколишньому середовищі, викликаних діяльністю людини.

Біоіндикатори повною мірою відображають ступінь небезпеки відповідного стану довкілля для всіх живих організмів, в тому числі і для людини. Підкреслюючи всю важливість біоіндикаційних методів дослідження, необхідно відзначити, що біоіндикація передбачає виявлення вже забрудненого природного середовища і такого, що знаходиться на первинній стадії забруднення за функціональними характеристиками особин і екологічними характеристиками спільнот організмів. Але, відбиваючи ступінь негативного впливу в цілому, біоіндикація не пояснює, якими саме факторами воно створено. Отже, найбільш ефективно оцінка навколишнього середовища може проводитися поєднанням фізичних, хімічних і біологічних методів моніторингу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Т. М. Стан ґрунтового покриву як індикатор екологічної небезпеки / Т. М. Алексеева, Л. А. Безденежних, Т. Ф. Козловська // Екологічна безпека. – Вип. 1/2011 (10). – 2011. – С. 65–70.
2. Иваныкина Т. В. Актуальность биоиндикации растений в условиях техногенного загрязнения // Биоиндикация в городах и пригородных зонах: сб. науч. трудов. – М. : Наука, 2008. – С. 5–11.
3. Ляшенко О. А. Биоиндикация и биотестирование в охране окружающей среды: учебное пособие / О. А. Ляшенко. – СПб : ГТУРП – СПб, 2012. – 67 с.
4. Мелехова О. П. Биологический контроль окружающей среды: биоиндикация и биотестирование: учебное пособие / О. П. Мелехова, Е. И. Егорова, Т. И. Евсеева и др. – М. : Академия, 2007. – 288 с.
5. Мукминов М. Н. Методы биоиндикации: учебно-методическое пособие / М. Н. Мукминов, Э. А. Шуралев. – Казань : Казанский университет, 2011. – 48 с.
6. Старчук В. Г. Забруднення природного середовища важкими металами та формування екотоксикологічної ситуації й екологічної небезпеки / В. Г. Старчук, С. Д. Цибуля, Г. М. Мачульський // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія Біологія. – № 2 (47). – 2011. – С. 141–148.
7. Царенко О. М. Екологічна біоіндикація: практикум. / О. М. Царенко, Ю. А. Скиба, О. П. Білоус. – К. : [б.в.], 2011. – 70 с.

УДК 612.821.5

Бондарчук Н. М.,
магістрантка

ОЦІНКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АСИМЕТРІЇ МОЗКУ ТА РІВНЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ

У статті дослідженні особливості функціональної асиметрії головного мозку студентів. Встановлено взаємозв'язок між коефіцієнтом асиметрії головного мозку, інтелектуальним розвитком та увагою студентів. Визначено, що найкращі показники IQ та концентрації уваги властиві студентам-амбідекстрам.

створити просту модель автомобіля з внесенням всіх можливих раціональних пропозицій, використовуючи реальні матеріали – залізо, дюралюміній, пластмаси, гуму. Доцільно запропонувати при цьому виготовлення оригінального пристрою чи технологію для виготовлення певних вузлів об'єкта. Це відноситься до початкового етапу розвитку творчих здібностей студентів, після чого пропонуються для виготовлення набагато складніші об'єкти. Тут може бути створення моделей технічних об'єктів чи реальних об'єктів певних пристроїв, приладів за власним задумом, що охоплює комплекс робіт, пов'язаних із конструюванням, внесенням раціоналізаторських пропозицій на вдосконалення деяких вузлів об'єкта та інше.

Основним завданням практикуму є формування у студентів знань, практичних вмінь та навичок із технології виготовлення, будови, матеріалознавства та деяких інших питань трьох найбільш поширених напрямів моделювання: авіаційного, корабельного та автомобільного.

Від рівня підготовленості вчителя до питань організації та розвитку технічної творчості дітей суттєво залежить кінцевий результат у практичній роботі технічних гуртків. А для цього слід мати не лише належну теоретичну, практичну та техніко-технологічну підготовку випускника вищого педагогічного закладу, а й бути достатньо підготовленим методично і володіти відповідними організаційними здібностями. Розглянемо один із можливих варіантів організації і методики проведення занять в авіамоделному технічному гуртку.

Для організації гуртків технічного моделювання керівники у своїй роботі керуються усталеними навчальними програмами для учнів молодших класів [1] та для старшокласників [2]. Одним із найбільш масових і цікавих видів технічної творчості є авіаційний моделізм, який, крім всіх інших важливих якостей, є активним засобом військово-патріотичного виховання учнів. У гуртку юних авіамоделістів учні не тільки розвивають технічне мислення, конструкторські здібності, творчу ініціативу в процесі виготовлення моделей, а й закріплюють та поповнюють знання, здобуті на уроках трудового навчання, математики, фізики, хімії, креслення. За час роботи в гуртку учні мають навчитися глибоко і всебічно розумітися в аеродинаміці, конструкції літальних апаратів, засвоїти технологію виготовлення моделей та найпростіших двигунів, навчитись експлуатувати моделі в умовах змагань, ознайомитися з основними напрямками в розвитку сучасної авіаційної техніки.

Навчальна дисципліна "Технічна творчість учнів" формує в майбутніх учителів трудового навчання і технологій виробництва знання, уміння та навички, необхідні для керівництва технічною творчістю учнів на навчальних заняттях та в позакласній роботі з техніки.

Практична підготовка студентів здійснюється шляхом виконання циклу практичних робіт і двох циклів лабораторних робіт.

Зважаючи на високий технічний та художній рівень моделей другого циклу (виготовлення вимагає значної кількості часу), порядок їх виготовлення наступний. Із запропонованої тематики моделей технічних об'єктів бригада студентів із двох осіб вибирає собі певну модель і виготовляє її протягом 70 академічних годин. Пропонуються такі моделі: крейсера, вітрильного судна (5 типів), танка, екскаватора, літака (3 типи), планера (2 типи), трактора, автомобіля (вантажного та легкового), паровоза, військового торпедного та прикордонного катерів, ракетної рухомої установки, гелікоптера (3 типи), комбайна, сінокосарки, воза.

У процесі занять студентам прищеплюється любов до народного мистецтва, розуміння його неперехідної художньої вартості і необхідності бережливого ставлення до нього, бажання самому розвивати народні художні традиції. Цей курс присвячений деяким видам прикладного мистецтва. Тут подаються історичні відомості про розвиток традиційних видів художніх промислів, характеристика основних матеріалів, відомості про технологічні процеси і принципи художнього вирішення.

Ставлячи перед собою за мету розвиток зазначених рис, вмінь та навичок у такому виді навчальної діяльності студентів, ми виходили, перш за все, з головних принципів дидактики: доступності, логічності, послідовності. Для цього створено два цикли практикуму з моделювання: початкове технічне моделювання та виготовлення моделей реальних об'єктів підвищеної складності. Не вдаючись до детального опису всіх етапів, проміжних варіантів, послідовності творчого процесу, зупинимось на головному.

Спочатку пропонуються студентам для виготовлення досить прості моделі технічних об'єктів: автомобіля, аеромобіля, яхти, ракети, повітряного змія та інше. Але відразу ж дається вказівка – при виготовленні моделі, наприклад автомобіля, внести до неї всі можливі раціональні зміни, конструктивні вдосконалення. Це може стосуватися коліс, їх кріплення, форми кузова, керма і т. п. Після цього йде наступний етап творчого процесу. Використовуючи прості матеріали (картон, пінопласт), необхідно створити модель автомобіля за власним задумом. Нарешті, пропонується студентам

Ключові слова: функціональна асиметрія головного мозку, інтелектуальний розвиток, коефіцієнт інтелекту, увага, концентрація уваги.

In the article it was researched the features of functional asymmetry of students' cerebrum. It was ascertained correlation between coefficient of asymmetry of the cerebrum, intellectual development and students' attention. It was defined, that the students ambidexter inherited the best IQ indices and concentration.

Keywords: functional asymmetry of cerebrum, intellectual development, IQ, attention, concentration.

Проблема функціональної асиметрії півкуль головного мозку в останні десятиліття інтенсивно вивчається в закордонній і вітчизняній психофізіології [1]. Ступінь вираженості функціональної асиметрії у людини, ускладнення механізмів міжпівкульної взаємодії формується головним чином у процесі навчання і залежить як від особливостей індивіда, так і від методу викладання [2]. У нормальної здорової людини будь-яка фізіологічна функція здійснюється за участі обох півкуль головного мозку. Але індивідуальний внесок кожної з півкуль мозку в організацію тієї чи іншої діяльності неоднаковий [4].

Увага розглядається як психофізіологічний стан, що характеризує динамічні особливості пізнавальних процесів та забезпечує організований і цілеспрямований відбір інформації [5]. Знання законів функціональної організації мозку дає можливість зрозуміти причини інтелектуальних труднощів, які виникають у певних категорій студентів, і скоригувати методи і методики навчання, а можливо, і зміст навчання даного студента [3].

У зв'язку з цим доцільно дослідити особливості інтелектуального розвитку та уваги студентів із врахуванням функціональної асиметрії головного мозку.

Матеріали і методи. Дослідження проводились на базі Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. У дослідженнях взяв участь 91 студент I – III курсів спеціальностей «Образотворче мистецтво» та «Біологія». Рівень функціональної асиметрії мозку студентів представляли як коефіцієнт асиметрії (КА), який розраховувався кількісно на підставі здійснення ряду тестових завдань [7]. У цілому комплексі дослідження визначали рівень інтелектуального розвитку за допомогою комп'ютерного тесту IQ (модифікованою методикою Г. Айзенка). Рівень прояву концентрації уваги визначали за тестом Бурдона-Амфімова [6].

Результати та їх обговорення. У результаті визначення коефіцієнту асиметрії мозку було виявлено, що серед студентів I – III курсів спеціальностей «Образотворче мистецтво» та «Біологія» переважають лівопівкульні – 69 осіб (76%), в яких КА оцінювався як дуже високий, високий, вище середнього, середній та низький (табл. 1).

Таблиця 1

Дослідження коефіцієнту функціональної асиметрії мозку студентів спеціальностей «Образотворче мистецтво» та «Біологія» (n=91)

Показник КА	Студентів
Дуже високий	8
Високий	9
Вище середнього	8
Середній	41
Низький	3
Амбідекстри	11
Від'ємний	11

Виявлено, що в 11 студентів (12%) однаково розвинені півкулі мозку, що властиво для амбідекстрів. Від'ємні показники КА виявилися також в 11 студентів (12%), яких відносять до правопівкульних (рис.1.).

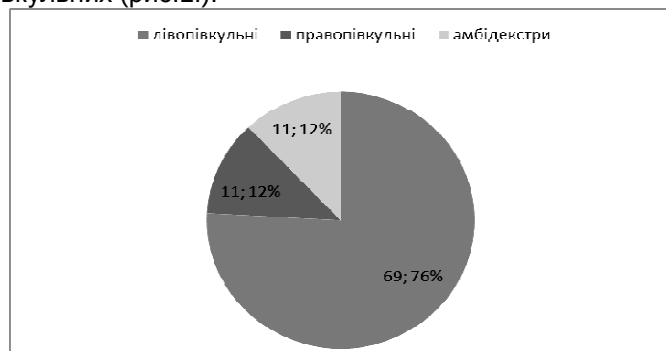

Рис. 1. Особливості функціональної асиметрії мозку студентів спеціальностей «Образотворче мистецтво» та «Біологія» (n=91)

Особливістю інтелектуальної діяльності людини є наявність відповідної організації психофізіологічних функцій. Основним чинником, який забезпечує ефективність сприйняття та переробку інформації, є розумова працездатність людини.

науки і техніки, практичної участі в технічному переозброєнні народного господарства. До цієї системи входить і технічна творчість школярів. Основою організаційної системи технічної творчості дітей є первинні творчі технічні об'єднання учнів - гуртки, дитячі організації винахідників і раціоналізаторів, наукові об'єднання учнів у школах, будинки творчості школярів, станції і клуби юних техніків, дитячі сектори будинків і палаців культури, клуби за місцем проживання дітей.

Занепокоює нас той факт, що останнім часом питанню розвитку технічної творчості учнів в усіх регіонах України надається залишкове значення. Постійно зменшується фінансування центрів розвитку технічної творчості дітей або станцій юних техніків, у школах практично матеріально не забезпечується робота гуртків технічного напрямку.

У практиці світової педагогіки на цьому питанні зосереджена така увага, як і на забезпеченні вимог стандартів загальноосвітньої підготовки. Тож ця проблема не є другорядною і залишається для нас актуальною. При цьому можна твердити, що без належної організації технічної творчості дітей не будемо мати перспективи в економіці і, зрештою, в цивілізованому розвитку держави.

Доцільно зупинитися на тому, як найбільш раціонально забезпечити підготовку методистів з організації технічної творчості дітей при одержанні основного фаху вчителя трудового навчання. За основу було взято те, що при фаховій підготовці вчителя трудового навчання та при вивченні дисциплін психолого-педагогічного циклу студенти одержують всі необхідні знання для підготовчого етапу у формуванні спеціаліста з технічної творчості. Тобто корені таких фахівців знаходяться у структурі фундаментальної, технічної та психолого-педагогічної підготовки вчителя трудового навчання незалежно від спеціалізації. І тому вони повинні добре володіти методикою залучення до технічної творчості учнів. При цьому необхідно знати зміст типових програм гуртків технічної творчості, психолого-педагогічні основи дитячої технічної творчості, діагностику творчих здібностей; дидактичні вимоги до складання технічних задач; умови організації та проведення змагань; способи стимулювання творчої діяльності учнів та інше. Фахівці повинні вміти здійснювати аналіз чинних програм з технічної творчості; визначати доступний учням технічний рівень побудови моделі; обладнувати та оформляти кабінет технічної творчості; організовувати колективну роботу учнів з урахуванням їх індивідуальних інтересів; проводити змагання та виставки технічної творчості; створювати творчий клімат у гуртках та інше.

7. Психология процессов художественного творчества / [под ред. Б.С.Мейлаха]. – Л. : Наука, 1980. – 286 с.

8. Электронная библиотека Князева. Українська народна іграшка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ebk.net.ua/Book/synopsis/pedagogika/part1/009.htm>

УДК 371.134

Васюк О. В.,
магістрант

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ТЕХНІЧНО-ПРИКЛАДНОЇ ТВОРЧОСТІ

У статті розкрито шляхи розвитку творчого потенціалу вчителів технологій. Висвітлено умови ефективного впливу вченого-педагога на студентів. Проведено аналіз розвитку технічної творчості в регіонах України.

Проаналізовано психолого-педагогічну літературу з даної проблеми, акцентовано увагу на особистості вчителя, та його технічно-прикладній творчості в сучасних умовах.

Ключові слова: технічно-прикладна творчість, моделі технічних об'єктів, творчий потенціал майбутніх учителів.

The ways of development of creative potential of technology teachers are analyzed. The conditions of the effective teacher's influence to students are revealed. The technical creativity in the regions of Ukraine is analyzed. The attention in the article is focused on personality of teacher and his technical and applied creativity in the modern world.

Keywords: technical and applied creativity, models of technical objects, the creative potential of the future teachers.

У жодному вищому педагогічному закладі освіти не ведеться цілеспрямована підготовка фахівців з організації технічної творчості дітей. Як правило, на практиці цим напрямком роботи займаються вчителі трудового навчання. Ще в 1986 році була створена єдина суспільно-державна система науково-технічної творчості, яка передбачала масове залучення молоді до передових досягнень

При дослідженні лівопівкульних студентів-художників було встановлено, що 25 осіб (86%) мають середній-нормальний рівень та 4 студенти (14%) – знижений рівень інтелекту. Серед студентів-біологів з лівопівкульною симетрією 6 осіб (15%) мають високий коефіцієнт інтелекту, 29 студентів (73%) – середній-нормальний, 5 осіб (12%) – знижений рівень IQ (рис.2.).

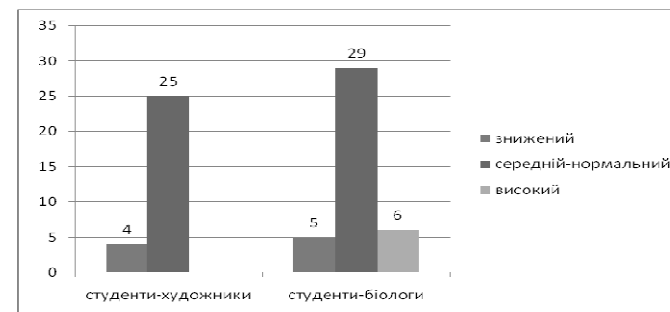

Рис. 2. Рівень інтелектуального розвитку студентів з лівопівкульною симетрією (n=69)

При дослідженні рівня інтелектуального розвитку у правопівкульних було встановлено, що серед студентів-художників 7 осіб (100%) мають середній-нормальний коефіцієнт IQ. Виявлено, що серед біологів 1 студент (25%) має високий показник інтелекту, 3 особи (75%) – середній-нормальний. Натомість зниженого рівня інтелектуального розвитку серед правопівкульних не виявлено (рис.3.).

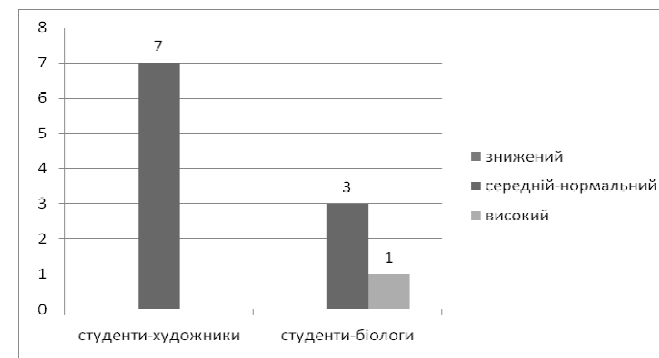

Рис. 3. Рівень інтелектуального розвитку правопівкульних студентів (n=11)

Серед амбідекстрів-художників встановлено, що 2 особи (33%) мають високий рівень та 4 студенти (67%) показали середній-нормальний рівень інтелекту. Серед студентів-біологів із невираженою симетрією 1 особа (20%) має високий коефіцієнт інтелекту, 4 студенти (80%) – середній-нормальний. Знижений рівень інтелектуального розвитку не виявлено (рис.4.).

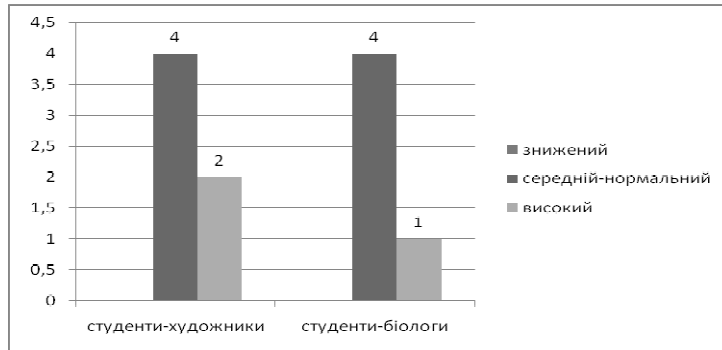

Рис. 4. Рівень інтелектуального розвитку студентів-амбідекстрів (n=11)

Фізіологічною основою уваги є утворення осередку оптимального збудження кори великих півкуль головного мозку при одночасному гальмуванні в суміжних ділянках кори, що виникає в результаті дії закону індукції нервових процесів. Добре розвинені властивості уваги є визначальними факторами навчальної успішності студентів. Концентрація є однією з базових властивостей уваги, що визначає рівень працездатності при вирішенні різних завдань. Таким чином, у результаті проведених нами досліджень, враховуючи КА, було встановлено, що рівень концентрації уваги для лівопівкульних студентів коливається від «низького» до «дуже високого»: у 14 студентів (20%) цей рівень оцінювався як «дуже високий», у 11 студентів (16%) – як «високий», у 37 студентів (54%) – як «середній» і в 7 студентів (10%) – як «низький» (рис. 5.). Рівень концентрації уваги в студентів з правопівкульною симетрією оцінюється як «високий» – 5 студентів (45%) та «середній» – 6 студентів (55%). Слід відзначити, що найкращий рівень концентрації уваги був виявлений у студентів-амбідекстрів, він оцінювався як «дуже високий» – 2 студенти (18%), та «високий» – 9 студентів (82%).

Аналіз результатів педагогічних досліджень дозволив зазначити, що в організації творчої роботи школярів на уроках трудового навчання суттєве значення може мати системне використання таких засобів естетичного впливу як:

- природні матеріали;
- предметне середовище;
- різні види мистецтва.

Повноцінний розвиток творчих нахилів дітей у процесі організації творчої роботи, засвоєння знань, умінь і навичок можливі тільки на основі накопиченого естетичного досвіду, «нагромадження якого зумовлюється безпосереднім або опосередкованим сприйняттям навколишньої дійсності» [7, с. 88].

Таким чином, з огляду на вищерозглянуте можна сказати, що роль народної іграшки в розвитку особистості посідає панівне місце.

Народна іграшка є нашим національним надбанням, тому і педагоги, і вчителі чи вихователі, а також батьки повинні не лише зацікавлювати дитину іграми з народними іграшками, але й навчати її бачити та сприймати їх як певні витвори мистецтва, зразки високої традиційної культури, спадкоємцем багатств якої є дитина. Цінність українських народних іграшок для педагогіки і виховання полягає в тому, що вони дають можливість для творчої активності, орієнтують у навколишньому світі, привчають до праці, розвивають творче мислення дітей. Отже, як найважливіший компонент гри, іграшка виконує важливу освітню, виховну і розвиваючу функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: [навч. посібник] / А. М. Богуш. – К. : Вища школа, 1994. – 398 с.
2. Громов Е. С. Природа художественного творчества / Е. С. Громов. – М. : Просвещение, 1986. – 237 с.
3. Жук Т. Українська родина / Т. Жук. – К. : Вища школа, 1998. – С. 102–108.
4. Найден О. С. Українська народна іграшка. Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості / О. С. Найден. – К.: Лебідь, 1999. – 241 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. (Проект). – К., 2001. – 16 с.
6. Полуянов Ю. А. Соотношение учебной деятельности и творчества детей на занятиях изобразительным искусством / Ю. А. Полуянов // Вопросы психологии. – 1998. – № 5. – С. 94–97.

попередній досвід емоційно-естетичного сприймання окремих предметів і явищ. Сьогодні перед учителем все частіше постає завдання щодо системного використання освітньо-виховних і розвивальних можливостей різних видів мистецтва, обережного втручання в творчий процес дітей та оцінки його результатів. Учитель повинен бути готовим до навчального діалогу з учнями, спілкування з ними, заснованому на довірі, взаємоповазі та розумінні їх духовних потреб, творчих планів та художньо-естетичних інтересів. Перед учителем постають особливо вагомими вимоги щодо духовного розвитку, формування професійної культури та педагогічної майстерності.

Творча робота учнів, основою якої є естетичне ставлення до дійсності й мистецтва, має конкретний зміст. При цьому його не можна спрощувати або зводити до окремих знань, понять чи уявлень про прекрасне. Як підтверджує досвід педагогічних спостережень за художньою творчістю дітей, вона має динамічний характер і спирається як на почуття, так і на знання, в яких знаходять своє відображення окремі вияви естетичного ставлення до дійсності й мистецтва.

На цьому етапі учні використовують ті методи, форми і засоби на практиці, якими оволоділи раніше. Народна іграшка несе в собі різноманітність видів і форм свого вираження. Зміст художньої творчості охоплює в собі різні аспекти, що характеризують виникнення, розвиток і втілення художньо-естетичних ідей, задуму, образу тощо. Творча робота школярів за своїм змістом не може носити спрощений характер і зводитися лише до натурного малювання чи абстрагованої передачі чуттєво-емоційного стану. У ній задіяно місце чимало інших аспектів, що засвідчують багатство естетичного ставлення дітей до дійсності та способів його передачі в образотворчому матеріалі.

Системне використання на уроках трудового навчання засобів естетичного впливу на творчу роботу школярів. Ця особливість організації творчої роботи учнів визначена у зв'язку з тим, що вплив на творчу роботу учнів можуть здійснювати різні засоби: природа, предмети навколишнього середовища, твори мистецтва тощо. Але їх вплив ще є недостатнім, що негативно позначається на організації дитячої художньої творчості.

Поетапне залучення школярів до творчої роботи передбачає працю учнів за систематичним, логічним, послідовним алгоритмом. Учні мають таким чином побудувати свою роботу, щоб загальний виріб мав закінчену цілісну форму.

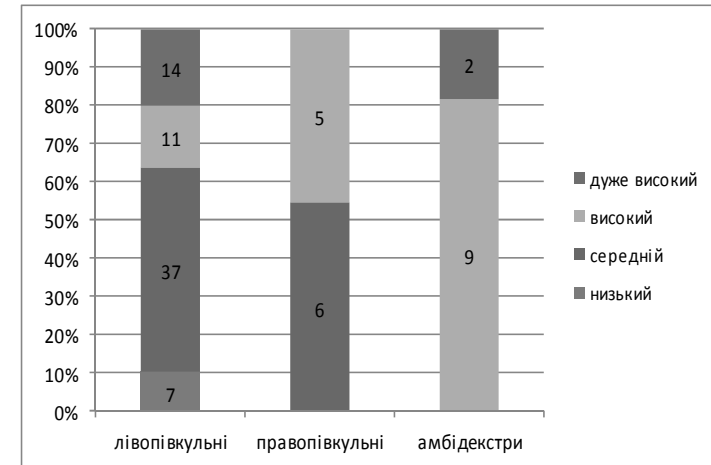

Рис. 5. Показники концентрації уваги студентів з різною функціональною асиметрією мозку (n=91)

Аналіз отриманих даних вказує, що правопівкульні студенти в більшості мають середній рівень концентрації та переключення уваги, що вказує на вміння частково сприймати інформацію, обробляти її і відтворювати в потрібний момент. Певна закономірність простежувалася серед студентів-амбідекстрів, яким властивий високий та дуже високий рівень концентрації уваги. Це може говорити про особливу специфіку мозкових функцій, адже особливості цих людей полягають в тому, що обробка інформації, яка надходить ззовні, відбувається паралельно в двох півкулях. Взаємообмін імпульсами може проводитися по черзі або одночасно між частками головного мозку. Здатність до високої концентрації надає людині можливість виконати набагато більший обсяг своєї роботи з набагато кращою якістю.

Лівопівкульним властивий аналітичний, раціонально-логічний, абстрактний, категоріальний і класифікаційний тип мислення, а правопівкульні проявляють панорамність мислення, синтетичний підхід. Але не треба забувати, що і лівопівкульні, і правопівкульні мають дві повноцінні півкулі: ліву і праву, тобто можливості до адаптації є у всіх, але оптимальне розкриття функціональних можливостей пізнавальної діяльності відбувається лише при опорі на ведучу півкулю.

Допомагаючи студенту обрати індивідуальний маршрут освіти, необхідно враховувати тип функціональної організації мозку, схильність до лівопівкульного чи правопівкульного типу діяльності.

За результатами діагностики функціональної асиметрії мозку можна консультивати студентів з питань професійного самовизначення з метою підведення їх до свідомого і адекватного вибору майбутньої професійної діяльності з врахуванням своїх психофізіологічних особливостей.

Аналізуючи причини, що впливають на успішність навчання студентів, можна сказати, що однією з умов якісної організації навчально-виховного процесу є врахування міжпівкульної асиметрії головного мозку, що ґрунтується на відмінності психофізіологічних процесів, які відбуваються у правій і лівій півкулі головного мозку людини.

Висновки. Встановлено, що серед студентів I – III курсів спеціальностей «Образотворче мистецтво» та «Біологія» переважають лівопівкульні – 69 осіб (76%), тоді як 11 студентів (12%) належать до правопівкульних, до амбідекстрів належать також 11 студентів (12%).

З'ясовано, що між функціональною асиметрією головного мозку студентів та їх рівнем інтелектуального розвитку існує певна закономірність. Для амбідекстрів та правопівкульних студентів характерний найвищий коефіцієнт інтелекту, який оцінювався як «високий» та «середній-нормальний». Рівень IQ лівопівкульних студентів коливається від зниженого до високого.

Враховуючи КА, було встановлено, що рівень концентрації уваги для лівопівкульних студентів коливається від «низького» до «дуже високого». Рівень концентрації уваги у студентів з правопівкульною симетрією оцінюється як «середній» та «високий». Найкращий рівень концентрації уваги був виявлений у студентів-амбідекстрів, який оцінювався як «високий» та «дуже високий».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадалян Л.О. Руководство по неврологии раннего детского возраста / Л. О. Бадалян, Л. Т. Журба, Н. М. Всеволожская – К. :Здоров'я, 1980. – 528 с.
2. Безруких М. М. Леворукий ребенок в школе и дома / М. М. Безруких. – Екатеринбург : У – Фактория, 2003. – 304 с.
3. Брагина Н. Н. Функциональные асимметрии человека / Н. Н. Брагина, Т. А. Доброхотова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Медицина, 1988. – 240 с.
4. Данилов С. А. Интеллект, швидкість обробки інформації та функціональна асиметрія мозку / С. А. Данилов // VII Міжнародна конференція інформотерапія: теоретичні аспекти і практичне

зробленими людиною (знаряддями праці, побутовими предметами, культовими атрибутами), увійшла до сфери культури [4, с. 189].

Враховуючи вищезазначене, можна виділити такі особливості розвитку творчих здібностей школярів засобами народної іграшки на уроках трудового навчання:

- готовність учителів до організації творчої роботи школярів засобами народної іграшки;
- забезпечення на уроках трудового навчання необхідного змісту творчої роботи;
- поетапне залучення школярів до творчої роботи в процесі виготовлення народної іграшки;

Готовність учителів до організації творчої роботи школярів на засобами народної іграшки. Виділення цієї особливості є не випадковим, адже від того, наскільки глибоко й правильно буде розуміти вчитель мету, завдання, основні напрями, форми й методи навчальної роботи на уроці, буде залежати ефективність, послідовність організації та використання потенційних можливостей навчальних занять з трудового навчання.

Учитель має побудувати свою роботу так, щоб у процесі вивчення народної іграшки школярі ознайомилися із загальними принципами розвитку творчих здібностей, методами розвитку творчих здібностей, а також оволоділи етнографічним матеріалом. Учні ознайомлюються з видами народної іграшки, сакральним значенням, яке несе в собі іграшка та особливостями її регіонального поширення.

Дійсно, учитель має бути підготовленим до організації творчої роботи школярів. Як зазначено в педагогічній літературі, від нього залежить вибір окремих форм організації творчої роботи, методів викладання навчального матеріалу, створення позитивної емоційної атмосфери на уроці, яка б спонукала дітей до творчості. На думку Л. Кондрашової, О. Савченко, учитель покликаний забезпечувати необхідну мотивацію творчої діяльності учнів, сприяти виявленню творчої активності дітей на уроці. Із цього погляду цікавий факт наводить Ю. Полуянов, вказуючи на вияв не до кінця вивченого феномену, коли учні в присутності педагога виконують малюнки на більш високому художньому рівні. Отже, без постійних, цілеспрямованих і наполегливих зусиль з боку педагога неможливе особистісно-орієнтоване спілкування, збагачення змісту занять з трудового навчання емоційно значущим матеріалом, залучення школярів до самоаналізу результатів творчої діяльності [6, с. 95].

Важливим є уміння вчителя щодо навчання учнів спостерігати за проявами прекрасного в дійсності й мистецтві, спиратися на

У дитячому середовищі використовуються, як правило, ті самі ігрові образи, що застосовували прадавні люди. Спілкуючись з народною іграшкою через зір і дотик, іноді й через смак дитина збагачується загальнолюдським, національним та місцевим досвідом, розвивається, виховується, навчається, прилучається до національної культури, переймає духовність рідного народу. Ігри з дидактичними іграшками вчать дотримуватися правил гри, виховують терплячість і посидючість, прагнення досягти успіху завдяки власним знанням і вмінням. Художньо оформлена іграшка пробуджує у дитини естетичні почуття і переживання, формує естетичний смак. Цікаві за змістом і формою іграшки позитивно діють на психічний стан дитини, світосприймання, активізують життєвий тонус, що впливає на її здоров'я і фізичний розвиток [1, с. 110].

Народна іграшка має величезний виховний вплив, адже з нею пов'язаний розвиток літературної, музичної, драматичної, зображальної діяльності дитини. Вона з'явилася у зв'язку з природною потребою дитини пізнавати світ, творчо і самостійно його осмислювати. Тому наслідування дорослих в їхній трудовій і побутовій діяльності, звичаєво-обрядових дійствах є її основним змістом.

Предметом посиленого дослідження народна іграшка вперше стала наприкінці XIX – на початку XX ст. Спочатку нею зацікавились етнографи. Саме вони і звернули увагу на іграшку як на пам'ятку матеріальної культури та побуту, починаючи від найдавніших часів. Зусиллями етнографів світу зібрано відомі на сьогоднішній день у різних країнах колекції іграшок народів Азії, Африки, ляльок у Паризькому педагогічному музеї, у музеях Нюрнберга, Берліна, Стокгольма, музеї іграшки у Москві та в інших містах [4, с. 70].

Кожна іграшка несе в собі відображення певної епохи. Історія іграшки є невід'ємною частиною історії культури суспільства. Для кожної історичної епохи характерні свої іграшки, оскільки розвиток матеріальної основи суспільства, його духовної культури позначається не лише на змісті дитячих ігор, а й на тематиці та формах іграшок. Перші іграшки, знайдені під час розкопок дитячих поховань, були дуже схожими на знаряддя праці, предмети побуту. Їх виготовляли з найпростіших природних матеріалів з метою оволодіння дітьми навичками майбутньої діяльності. Як стверджує дослідник історії української народної іграшки О. Найден, дитяча іграшка як предмет певного функціонального призначення з'явилася досить пізно, коли цивілізація окремих суспільств і народів досягла достатнього рівня розвитку. Відтоді іграшка, поряд з іншими речами,

застосування (16-18 листопада 2001р.). – Інформаційна та негентропійна терапія. – К.: ІСОА, 2001. – 159 с.

5. Федорчук М. Індивідуальні особливості функціональної асиметрії півкуль головного мозку старшокласників / М. Федорчук, Н. Таначьова, С. Федорчук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Проблеми регуляції фізіологічних функцій. – Випуск № 12. – 2007. – С. 38–39.

6. Маруненко І. М. Анатомія і вікова фізіологія з основами шкільної гігієни: курс лекцій / І. М. Маруненко, Є. О. Неведомська, В. І. Бобрицька. – К.: Професіонал, 2006. – 480 с.

7. Неведомська Є. О. Вплив коефіцієнту функціональної асиметрії мозку учнів на їхній темперамент / Є. О. Неведомська // Вісник психології і соціальної педагогіки [Електронний ресурс]: збірник наукових праць / Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка; Московський гуманітарний педагогічний інститут. – 2010. – Випуск № 2. – К., М., – Режим доступу до збірника: <http://www.psyh.kiev.ua>

8. Чуприков А. П. Асиметрія мозку та ліворукість: монографія / А. П. Чуприков, Р. М. Гнатюк, М. А. Чуприкова. – К.: КММ, 2011. – 140 с.

9. Цепова І. В. Навчаємо письма ліворуких дітей / І. В. Цепова. – Х.: Ранок, 2009. – 128 с.

10. Gur R. S. Differences in the distribution of grey and white matter in human cerebral hemisphere / R. S. Gur, I. Packer // Science– 1980 V. 207. – P.1226–1232.

УДК 712.4.01

Гуцало І. А., Вілівчук Н. Б., Кравчук Р. В.,
(Кременецький ботанічний сад)

КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОЗИЦІЙНОЇ ЗОНИ КРЕМЕНЕЦЬКОГО БОТАНІЧНОГО САДУ

Наведено видовий склад та співвідношення стилів ландшафтного дизайну експозиційної зони Кременецького ботанічного саду. Визначено систематичне положення видів, їх

життєву форму та відношення до екологічних факторів. Подано рекомендації щодо реконструкції експозицій.

Ключові слова: ландшафтний дизайн, колекційний фонд, експозиція, життєва форма, колекція.

The species composition and landscape design's styles correlation of exposition area of Kremenets' botanic garden are given. The systematic position of species, their life form and relation to environmental factors are determined. Recommendations for the reconstruction of expositions are pointed.

Key words: landscape design, collection foundation, exposition, life form, collection.

Постановка проблеми. Ботанічні сади, дендропарки, дендрарії України здавна займаються інтродукцією та акліматизацією видів флори з метою визначення адаптаційної здатності й потенціалу можливого практичного використання рослин, а також сприяння розширенню і поглибленню знань про елементи світової флори в цілому та її окремі фрагменти шляхом демонстрації різноманіття рослинних об'єктів, зібраних з усього світу та сконцентрованих на компактній території у вигляді різнотипних колекцій [1, 5].

За останні роки набуває широкої популярності ландшафтний дизайн, який використовується при оформленні громадських місць відпочинку, парків, алей, скверів, приватного сектору. Це, в свою чергу, збільшує попит на створення нових композицій та є одним із перспективних напрямків роботи ботанічного саду, як наукової установи.

Ландшафтна композиція – це мистецтво розміщення на даній території різноманітних елементів для створення комфортного середовища за функціональними, екологічними і естетичними вимогами. Воно простежується в розміщенні споруд, малих архітектурних форм, рослинності, водних пристроїв, майданчиків, в організації руху, розмежування території на частини, в пропорціях окремих частин, розмірах всіх елементів, що входять до даної території та їх взаємозв'язку [2; 3; 4].

Ботанічний сад є первинною базою для створення нових експозиційних ділянок. Колекційний фонд КБС нараховує понад 2000 видів, сортів, форм рослин, що дає можливість широко використовувати їх при реконструкції існуючих та формуванні нових експозицій на території установи. Саме тому, при оформленні ділянок планується використовувати рослини з колекційного фонду ботанічного саду, що надасть змогу показати та ознайомити

для навчання обдарованих дітей та молоді з особливими потребами, оновлення змісту шкільної освіти, розширення її матеріальної бази, кадрового забезпечення, комп'ютеризації навчально-виховних закладів [5, с. 2].

Творча праця, як і будь-які інші форми активного ставлення людини до дійсності, вимагає відповідної уваги, вмілої організації, визначення змісту та характеру її виконання. Розуміння важливості цього питання зумовлює увагу вчених, учителів, вихователів до творчого розвитку дітей та молоді, спонукає дослідників до пошуку й створення необхідних педагогічних і, зокрема, дидактичних умов розвитку творчих сил і можливостей особистості.

Як зазначає Є. Квятковський, зростаючий інтерес до проблеми організації творчої діяльності особистості пояснюється декількома чинниками. Першим є загальнотеоретичний, що пов'язаний з питаннями розвитку особистості, її проблемами, змістом життєдіяльності тощо. Другим, на думку Є. Громова, є зростаючий інтерес до людини високодуховної, розвинутої не тільки у фізичному, але й, що важливо, в духовному розумінні, «творча діяльність якої покликана служити якісним фільтром на шляху до становлення особистості, через який не пройде ані егоїзм, ані людиноненависництво, ані інше зло» [2, с. 8-9].

У наш час питання організації творчої роботи дітей та молоді набуває особливої гостроти у сфері педагогічної теорії та практики. Адже навчання в сучасній школі покликане не лише передавати учням необхідний досвід пізнання навколишньої дійсності, але й розвивати їх творчий потенціал, стимулювати розвиток творчих сил і можливостей. У вирішенні цього завдання належне місце покликані зайняти навчальні заняття з трудового навчання. Їх зміст, спрямованість та характер впливу можуть сприяти розвитку художньої творчості учнів, формувати естетичне ставлення до навколишньої дійсності та мистецтва.

Важливу роль у розвитку творчих здібностей школярів відіграє саме народна іграшка, яка проявляється в різноманітності видів і форм її творення. Майже в кожній українській родині діти виховувалися під впливом різноманітного ігрового матеріалу, який має свої специфічні особливості. Історично розвиваючись та удосконалюючись, кожен народ створює для власних дітей свої іграшки. Витоки української традиційної народної іграшки знаходяться в родовому суспільстві, коли для культових потреб людина з різноманітних матеріалів створювала зооморфні та антропоморфні образи, що використовувалися як захист від «злих сил», спосіб збереження врожаю, примноження добробуту, тощо.

тільки оволодінням знаннями, без яких вони не зможуть обійтися у повсякденному житті, а й викликав естетичне задоволення, палке бажання йти шляхом свого розвитку, долаючи складні ділянки у навчанні, обходячи невиразність та звичне ставлення до нього, знаходячи кожного разу щось нове, привабливе і цікаве у почутому, побаченому й пережитому.

Про необхідність стимулювання й розвитку творчих сил і можливостей учнів у навчальному процесі писали відомі українські педагоги Г. Ващенко, А. Волошин, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

Суттєвого значення у вирішенні проблеми розвитку творчих здібностей школярів у школі набули праці, що стосуються художньо-естетичного виховання учнів різних вікових груп (Є. Антонович, І. Кабиш, В. Кіреснота ін) та організації їхньої творчої роботи (І. Волков, Є. Ігнат'єв, В. Моляко, та ін.) [3, с. 115].

Розробці освітніх технологій використання з виховною метою народних іграшок присвятили свої праці В.П. Титаренко, О. І. Щербань, Т. В. Коваленко.

Водночас слід зазначити, що проблема організації творчої роботи учнів на уроках трудового навчання залишається ще недостатньо висвітленою у науково-педагогічній літературі. В умовах шкільної практики спостерігаються суперечності між метою і змістом навчання, завданнями, які намагаються вирішувати вчителі на уроках трудового навчання, і методами розв'язання зазначеної проблеми.

Досвід педагогів-новаторів засвідчує, що на уроках трудового навчання в загальноосвітній школі потрібно формувати не професійні знання й навички, а забезпечувати загальний художній розвиток, пробуджувати в дітях внутрішню потребу творити.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сьогодення особливої актуальності й гостроти набувають питання, пов'язані із формуванням особистості, розвитком її найдієвіших сил і можливостей. Як зазначено у Національній доктрині розвитку України у ХХІ столітті, за роки незалежності в Україні визначено нові пріоритети розвитку освіти, створено відповідну правову базу, розпочато практичне реформування галузі на основі прийнятої Урядом Програми «Освіта. Україна ХХІ століття», але темпи і глибина перетворень не задовольняють певною мірою потреби суспільства, держави й особистості. Широку громадськість, працівників освіти хвилюють питання доступності для всіх громадян якісної освіти, фінансування галузі, приведення до державних стандартів освіти в сільській місцевості, створення належних умов

відвідувачів з різноманітним природною та декоративною флорою. Створення експозицій на території саду має важливе значення при проведенні еколого-освітніх, навчально-виховних, пізнавальних, наукових екскурсій та гармонійно доповнюють уже існуючі експозиції.

Метою наших досліджень є впорядкування відомостей про таксономічний склад експозиційних ділянок з врахуванням систематичного та екологічного принципів.

Об'єкт дослідження: представники аборигенної та інтродукованої фітобіоти КБС.

Предмет дослідження: планувальна структура, особливості просторової організації рослинних композицій.

Проведення дослідження в даному напрямку дозволить виділити найбільш життєздатні, декоративні види рослин для подальшого застосування в ландшафтному дизайні та озелененні, а також надати практичні рекомендації, щодо застосування різних стилів ландшафтного дизайну та їх поєднання при озелененні ділянок, виділити оптимальні принципи композиційного підбору посадкового матеріалу.

Створення нових експозиційних та реконструкція існуючих ділянок дасть змогу більш широко пропагувати роботу ботанічного саду та сприятиме підтримці балансу природних і антропогенних компонентів міського ландшафту й реалізації рекреаційних потреб міського населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експозиційна зона займає найбільшу частину території (126,1 га) і формується на основі переважно природних ландшафтів з їх частковою або повною реконструкцією із створенням нових ландшафтних експозицій.

Станом на 2016 рік в експозиційній зоні ботанічного саду можна виокремити наступні функціональні ділянки: «Старий парк», «Сад магнолій», «Монохромні сади», «Експозиція Яр» та експозиції біля адмінбудівлі.

Переважає більшість експозиційних ділянок сформована у пейзажному (44%) та пейзажно-регулярному (36%) стилях, насамперед це пов'язано із рельєфними особливостями території КБС.

На основі зібраних даних про таксономічний склад експозиційних ділянок було виділено екологічні групи рослин по відношенню до факторів навколишнього природного середовища та подана класифікація життєвих форм за К. Раункієром та І. Серебряковим [6].

За К. Раункієром, 75% життєвих форми культивари колекційно-експозиційної ділянки «Сад магнолій» відносяться до

мезофанерофітів, 25% – мікрофанерофіти, а за І. Серебряковим – до відділу А (наземні рослини).

Таксони, зібрані в колекції, є однотипними за відношенням до екологічних факторів.

Усі культивари експозиції «Рокарій» відносяться до мікротермофітів – холодостійких рослин. За відношенням до світла рослини поділяються на геліофіти, які займають 86% від загальної кількості культиварів, сциогеліофіти – 11% та сциофіти – 3%.

Проміжне положення між вологолюбними та посухостійкими належить мезофітам – 68% від загальної кількості культиварів експозиції «Рокарій», 32% складають рослини посушливих місцеперебувань (ксерофіти).

За трофністю ґрунту культивари поділяють на оліготрофи і становлять 21% та мезотрофи – 79%.

За кислотністю ґрунту таксони поділяють на ацидофіли – 78%, нейтрофіли – 18% та базофіли – 4%.

За К. Раункієром, життєві форми представників експозиції «Рокарій» поділяються на фанерофіти 39%, хамефіти та гемікриптофіти відповідно – 47% та 14%. У свою чергу, фанерофіти поділяються на нанофанерофіти – 7%, мікрофанерофіти – 18% та мезофанерофіти – 14%.

За І. Серебряковим, життєві форми культиварів експозиції «Рокарій» належать до Відділу А – 57% (*Chamaecyparis lawsoniana* Parl. «Ellwoodii», *Chamaecyparis nootkatensis* D.Don, *Juniperus sabina* L. «Variegata», *Juniperus squamata* D.Don «Stricta», *Taxus baccata* L. «Aurea-variegata», *Thuja occidentalis* L. «Danica»), Відділу Б – 29% (*Euonymus fortunei* Hand.-Maz. «Variegata») та Відділу В – 14% (*Sempervivum arachnoideum* L., *Sempervivum ruthenicum* Schnittsp. et C.B.Lehm.).

За класифікацією життєвих форм за К. Раункієром культивари належать до фанерофітів і становлять 78%, з них 7% становлять мегафанерофіти, 39% – мезофанерофіти, 36% – мікрофанерофіти і 18% – нанофанерофіти та до хамефітів, які становлять 22% від загальної кількості.

Усі культивари експозиції «Гірка шпилькових» належать до мікротермофітів. За відношенням до світла рослини поділяються на геліофіти (світлолюбні рослини), які займають 94% від загальної кількості культиварів та сциогеліофіти (тіньовитривалі) – 6%.

Рослини посушливих місцеперебувань (ксерофіти) становлять 42%, решту – 58% – становлять мезофіти – рослини середньовологих місцеперебувань. За трофністю ґрунту культивари поділяють на оліготрофи 36% та мезотрофи – 64%. За кислотністю

6. Форми професійного навчання педагогів: мастер-класи, технологічні прийоми / [авт.-сост. Т. В. Хуртова]. – Волгоград : Учитель, 2008. – 207 с.

7. Fatimah LC Jackson, Ph.D., University of Maryland / MD, USA. – Pp. 215–235.

УДК 37.032/74

Пташнюк В. М.,
магістрантка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ

У статті акцентується увага на проблемі організації творчої роботи школярів. Зокрема висвітлюються питання розвитку творчих здібностей школярів засобами народної іграшки. Наголошується на виховному та розвиваючому впливі народної іграшки на особистість школяра. Виокремлюються особливості організації творчої роботи школярів засобами народної іграшки

Ключові слова: творчі здібності, народна іграшка, виховання, розвиток, особистість школяра.

The article focuses on the problem of the creative work of students. In particular it is highlighted the development of pupils' creative abilities by means of traditional toys. The emphasis is made on educational and developmental impact of popular toys on the pupil's individuality. The features of the pupils' creative work by means of traditional toys are distinguished.

Keywords: creativity, folk toys, education, development, personality of the student.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі становлення національної системи освіти в Україні головним є розвиток особистості, здатної до сприймання, розуміння і творення матеріальних і духовних цінностей. Сучасна школа потребує ефективного вирішення проблеми організації творчої роботи школярів, адже важливо, щоб навчальний процес став для дітей не

Майстру відводиться роль консультанта. Зауваження в даному випадку є недоречні лише рекомендації та індивідуальні консультації.

III. Обговорення виконаних виробів та їх захист. (Рефлексія).

Саме така структура дозволяє, всупереч часовим рамкам, подати теоретичні та практичні знання, залишаючи достатньо місця на творчість, фантазію.

Відсутність чіткого внутрішнього часового регламенту робить гнучкою усю модель заняття, де, на нашу думку, і відводиться місце на творчість. За словами В. О. Сухомлинського, саме творче впровадження досвіду є розвитком педагогічних ідей, а також формування власних педагогічних переконань [4]. У результаті можемо зауважити, що при такій формі навчання матеріал засвоюється швидше, усвідомленіше.

Поряд із цим, відштовхуючись від традиційного уроку, даємо можливість учням відчувати себе зручно, створюючи позитивне середовище для пізнавальної діяльності.

Висновки. З вищевикладеного можна зробити висновок про те, що майстер-клас як форма навчання є результативною у вивченні народних художніх ремесел. Також дана форма навчання створює позитивний настрій для пізнавальної діяльності, розвитку творчості, сприяє відновленню етногенетичних зв'язків і т.п.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кашлев С. С. Технология интерактивного обучения / С. С. Кашлев Мн. : Белорусский верасень, 2005. – 196 с.
2. Методическая работа в школе: организация и управление / [под общ. ред. М. М. Поташника]. – М. : Дидактика, 1971. – 196 с.
3. Методичні рекомендації з проведення майстер-класу як групової форми методичної роботи [електронний ресурс] / [А. С. Дулова, директор НМПЦ, Л. М. Соламати́на, методист НМПЦ]. – Режим доступу www.kharkivosvita.net.ua/files/Metod_rekom.pdf
4. Сухомлинский В. О. Проблемы воспитания всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинский. – Вибрані твори: В 5-ти т.–Т.1. – К. : Рад.шк, 1976. – С. 55 – 206.
5. Титаренко В. Українські народні ремесла в художньо-естетичній підготовці майбутніх вчителів трудового навчання [Електронний ресурс] / Валентина Титаренко. – Режим доступу : http://library.udpu.org.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2010/2010_3_30.pdf.

ґрунту рослини поділяють на ацидофіли і становлять 92% та нейтрофіли – 8%.

Оскільки на «Гірці шпилькових» використовується такий агротехнічний прийом, як мульчування доцільним є доповнення даної колекційно-експозиційної ділянки рослинами ефемероїдами (*Anemone nemorosa* L., *Coryda lisbulbosa* L., *Scilla bifolia* L. та інші).

При формуванні «Гірки шпилькових» не були враховані біоекологічні вимоги для *Berberis thunbergii* DC. «Atropurpurea», його необхідно замінити видом сциофітом або пересадити в більш комфортні умови.

Культивари, що зростають на колекційно-експозиційні ділянки Роду *Rhododendron* L., підібрані за фітоценотичним та екологічним принципами і гармонійно доповнюють один одного.

За К. Раункіером, більша частина життєвих форм культиварів ділянки «Топіарних форм» належать до фанерофітів (86%) та 14% гемікриптофіти, а за І. Серебряковим – до відділу А (наземні рослини) 86% та відділу В 14%. У свою чергу фанерофіти експозиційної ділянки поділяються на нанофанерофіти – 14% (*Berberis thunbergii* DC. «Atropurpurea», *Buxus sempervirens* L.), мікрофанерофіти – 43% (*Buddleja davidii* Franch., *Taxus baccata* L. «Fastigiata», *Thuja occidentalis* L. «Columna») та мезофанерофіти 29% (*Acer platanoides* L., *Fraxinus excelsior* L.).

93% культиварів ділянки «Топіарних форм» належать до мікротермофітів, 7% (*Buddleja davidii* Franch.) – до мезотермофітів (теплолюбні рослини).

За відношенням до світла всі культивари даної ділянки належать до геліофітів.

Усі представники ділянки «Штамбових форм» належать до мікротермофітів. За відношенням до світла рослини поділяються на геліофіти (світлолюбні рослини), які займають 89% від загальної кількості культиварів, та сциогеліофіти (тіньовитривалі рослини) – 11%.

Проміжне положення між вологолюбними та посухостійкими належить рослинам, які зростають в умовах достатньої, але не надлишкової зволоженості ґрунтів і можуть витримувати нетривалу посуху та складають 85% від загальної кількості культиварів ділянки «Штамбових форм», 15% складають рослини посушливих місцеперебувань (ксерофіти).

За трофістю ґрунту культивари поділяють на оліготрофи (рослини, які ростуть на ґрунтах з низьким вмістом поживних речовин) і становлять 33% та мезотрофи (рослини помірно родючих ґрунтів) – 67%.

За кислотністю ґрунту таксони поділяють на ацидофіли (*Catalpa Scop.sp.*, *Padus serrulata* Lindl. var. *Pendula*, *Quercus robur* L.var. *Pectinata*) і становлять 48%, нейтрофіли (*Acer platanoides* L.var. *Rubrum*, *Carya pecan* Engl. et Graebn, *Staphylea pinnata* L.) – 37% та базофіли (*Amygdalus communis* L., *Louiseania triloba* Pachom.) – 15%.

За К. Раункієром, усі життєві форми культиварів ділянки «Штамбових форм» належать до фанерофітів, з них 7% становлять мегафанерофіти, 45% – мезофанерофіти, 44% – мікрофанерофіти, 4% – нанофанерофіти; а за І. Серебряковим – до відділу А (наземні рослини).

Ділянка «Топіарних форм», колекційно-експозиційна ділянка «Сад магнолій» та колекція рододендронів вимагають заміни втрачених рослин.

Колекційно-експозиційна ділянка "Астильба" і роду "*Hosta*" потребують вибору оптимального місця зростання у зв'язку з невідповідністю умов екотопу.

Висновки і перспективи подальшого дослідження.

1. Найбільша кількість ландшафтних композицій, представлених в експозиційній зоні, сформовані в пейзажному стилі – 44%, це, насамперед, пов'язано із рельєфними особливостями території Кременецького ботанічного саду.

2. 85% експозиційної зони зайняті природними ландшафтами які, згідно із проектом організації території, потребують часткової реконструкції із створенням високо декоративних ділянок.

3. 27% колекційно-експозиційних ділянок вимагають часткової або повної реконструкції, це пов'язано з тим, що при створенні даних експозицій не були враховані усі принципи композиційного підбору рослинного матеріалу.

4. При створенні або реконструкції колекційних ділянок доцільним буде використовувати систематичний принцип з урахуванням біо-екологічних особливостей культиварів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ботанічний сад ім. акад. О. В. Фоміна. Каталог рослин. – Природно-заповідні території України. Рослинний світ. Вип. 7. – К. : Фітосоціоцентр, 2007. – 320 с.
2. Вотінов М. А. Конспект лекцій з дисципліни «Ландшафтний дизайн» / М. А. Вотінов. – Х. : ХНАМГ, 2013. – 48 с.
3. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева та кущі. Голонасінні: Довідник / М. А. Кохно, В. Г. Гордієнко, Г. С. Захаренко та ін. за ред. М. А. Кохно, С. І. Кузнецова ; НАН

приготована власноруч. Готуючи глину слід добитись: однорідності, пластичності при відносній вологості матеріалу, відсутності різноманітних включень чи домішок. Глина повинна витримувати значні перегини зберігаючи пластичність та не липнути до рук та стеків.

4) дошка для замальовки ескізів та інструкцій;

II. Основна частина (практична робота):

1) короткий нарис з історії об'єкту та технології його виготовлення;

У процесі бесіди відбувається знайомство з матеріалом, колективно обраною іграшкою та особливостями застосування у побуті, обрядах і вихованні.

2) опис основних ідей та принципів технології пристрою звуковідтворення (іграшки);

Організація роботи проводиться таким чином, щоб майстер-вчитель і учасники заняття працювали разом. Це надає впевненості у роботі учасникам.

3) формування першооснови та відтворення пристрою об'єкта;

Тут можна виділити такі типи іграшок із глини:

- антропоморфні образи – ляльки;
- зооморфні образи – свійські й дикі тварини;
- іграшки, як імітують «дорослі» меблі, посуд, знаряддя праці;

На першому занятті доцільно обирати зооморфні образи – півники, баранці, коники. Такі образи є глибоко семантичні та змістовні, що дозволяє долучити учнів до духовно-культурної спадщини свого етносу. Звичайно, можна обрати й інші об'єкти для ліплення, ліплення на вільну тематику, технократичні об'єкти тощо. Проте лише українська народна іграшка містить у собі момент істини, своєю мовою виголошує правду про народ, його земну сутність та історичне призначення.

Мистецтво української народної іграшки є особливим типом художньої творчості, що інтегрує у собі різні види народного мистецтва, поєднує матеріальні і духовні здобутки української культури, утверджує талановитість нашого народу.

Саме традиційна народна іграшка у своїх певних функціях, формах, пластиці, образних засадах містить у собі інформацію про чинники людського предметно-духовного середовища.

Майстру доцільно залишати загальний вигляд іграшки на стадії заготовки, щоб уникнути довільного нав'язування образу іграшки.

4) надання загального та індивідуального вигляду іграшці, враховуючи традиційну семантику;

спрямована на результативність роботи його «учнів» і практико- та компетентнісно орієнтована; по-друге, майстер-клас – одна з інтерактивних форм професійної взаємодії педагогів, що вигідно виділяє її з-поміж репродуктивних форм спілкування вчителів; по-третє – майстер-клас як форма розвитку творчого потенціалу слухачів курсів передбачає використання емпіричних методів: спостереження, вивчення документів та результатів діяльності вчителя-майстра, розробку дидактичних матеріалів для роботи у власній педагогічній діяльності [3, с. 3]. Для того щоб застосування майстер-класу було ефективним, він повинен відповідати таким завданням:

- 1) передача майстром свого досвіду шляхом прямого і коментованого показу;
- 2) послідовність дій, методів, прийомів і форм педагогічної діяльності;
- 3) спільне відпрацювання методичних підходів Майстра і прийомів вирішення поставленої в програмі майстер-класу проблеми;
- 4) рефлексія власної професійної майстерності учасниками майстер-класу;
- 5) надання допомоги учасникам у визначенні завдань саморозвитку і формуванні індивідуальної програми самоосвіти та самовдосконалення [3].

Виходячи із таких завдань, розробляємо орієнтовну структуру заняття на основі досвіду А. С. Дулова та Л. М. Соломатіна. Заняття у формі майстер-клас із художньої кераміки наводиться далі.

Тема заняття: Керамічна народна іграшка. Свищик.

Іграшки, котрі використовувалися як елемент гри, їх тематика і форми знаходилися в тісному взаємозв'язку з матеріальним життям суспільства, з розвитком його духовної культури, а також відображали еволюцію поглядів на виховання.

Іграшка – пам'ять етносу, нації, народу, людства про своє історичне та доісторичне минуле. Її форма є однією з початкових субстанціональних форм щодо освоєння людиною навколишнього середовища.

I. Підготовчо-організаційний етап:

- 1) підбір кращих зразків виробів;
- 2) підготовка теоретично-інструкційного матеріалу;
- 3) підготовка сировинних матеріалів та інструментів;

Підготовку глиняного «тіста» рекомендовано здійснювати на передодні самого заняття, щоб не витрачати час майстер-класу. Глина підійде придбана у спеціалізованому магазині або

України, Нац. бот. сад ім. М. М. Гришка. – К. : Вища школа, 2001. – 207 с.

4. Жирнов А. Д., Пушкар В. В. Дизайн паркових рослинних угруповань : навч. посібник / А. Д. Жирнов, В. В. Пушкар. – К. : ДАККІМ, 2000. – 320 с.

5. Каталог рослин Кременецького ботанічного саду: довід. посібн. Кременець : Полісся, 2015. – 160 с.

6. Нечитайло В. А. Ботаніка. Вищі рослини / В. А. Нечитайло, Л. Ф. Кучерява. – К. : Фітосоціоцентр, 2005. – 432 с.

УДК 599.35

Перескоков А. Д.,
магістрант

ССАВЦІ-ЕНТОМОФАГИ НА ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «КРЕМЕНЕЦЬКІ ГОРИ»

У статті подано дані про комахоїдних ссавців, що населяють територію Кременецьких гір. Наведено методи їх обліку, а також подано перелік видів ссавців, основу раціону яких складають представники ентомофауни, зафіксовані на пробних площах, закладених на території національного природного парку «Кременецькі гори». Охарактеризовано значення комахоїдних та рукокрилих ссавців для екосистем Парку.

Ключові слова: комахоїдні ссавці, рукокрилі, комахи-шкідники, національний природний парк «Кременецькі гори»

The information about insectivorous mammals inhabiting territory of «Kremenets Mountains», methods of them accounting is presented in the article. The list of the mammal species, a ration of which is based on the representatives of entomofauna, that is fixed on plots of the National Park «Kremenets Mountains» is defined. The significance of insectivorous and chiropterans mammals for ecosystems Park is characterized.

Keywords: insectivorous mammals, chiropterans, pest insects, National Park «Kremenets Mountains».

Постановка проблеми. Комахоїдні ссавці населяють різні екологічні ніші у природних біоценозах. Знищуючи велику кількість представників ентомофауни, вони здійснюють вплив на регуляцію чисельності комах-фітофагів. Важливим є вивчення видового різноманіття комахоїдних ссавців, які можуть бути корисними у боротьбі з шкідниками лісових насаджень та народного господарства загалом.

Національний природний парк «Кременецькі гори» створений відповідно до Указу Президента України від 11 грудня 2009 року № 1036 «Про створення національного природного парку «Кременецькі гори», є об'єктом природно-заповідного фонду загальнодержавного значення. Парк розташований на території Кременецького та Шумського районів Тернопільської області [6]. Детального вивчення представників комахоїдних ссавців працівниками парку не здійснювалось.

Темі вивчення комахоїдних ссавців та рукокрилих присвячено досить мало літературних джерел. Значний внесок у їх вивчення зробив В. І. Абелєнцев [1]. Серед сучасних авторів питанню вивчення комахоїдних видів значну увагу приділяють такі вчені як І. Загороднюк, Л. Годлевська, В. Тищенко, Я. Петрушенко, Н. В. Куруц, П. В. Кравець, О. Кондратенко, Є. Боровик та інші.

До ссавців, які харчуються комахами належать види з рядів комахоїдні та рукокрилі. У ряд комахоїдних об'єднані досить різноманітні як з зовнішнім виглядом, так і за анатомічною будовою ссавці, яким властиві примітивні ознаки. В Україні комахоїдні тварини представлені видами: кротів, хохуль, їжаків і землерийок. Здавна їжаки і землерийки вважаються в народі корисними тваринами, оскільки винищують виключно шкідливих комах. Кротів вважають наполовину корисними тваринами, вони знищують різноманітних ґрунтових мешканців, у тому числі личинок хрущів, поїдають дощових черв'яків. Прориваючи свої нескінченні підземні ходи, кроти шкодять лісовим, садовим і городнім посадкам [4].

Рукокрилі є єдиною групою ссавців, здатних до довготривалого активного польоту; довжина пальців, між якими натягнута літальна болонна, дорівнює довжині їх тіла. Кажани представлені у фауні України 11 родами, яких об'єднують у 3 підродини і 2 родини. Найбільш відокремленою групою є підковики (родина *Rhinolophidae*), представлені кількома типово печерними видами роду *Rhinolophus*. Інших кажанів відносять до родини *Vespertilionidae*, в межах якої розрізняють підродини довгокрилових (*Miniopterinae*, з єдиним у фауні Європи видом *Miniopterus schreibersii*) та лиликових (*Vespertilioninae*). Останніх поділяють на три триби: нічницевих

методичних рекомендацій із застосування майстер-класу для вивчення художніх народних ремесел.

Виклад основного дослідження. Майстер-клас розглядається у психолого-педагогічній літературі як одна з форм ефективного професійного навчання, під час якого спеціаліст – майстер, розповідаючи, показує технологію виконання чи певну операцію. А отже, іде активне спілкування учень – майстер, що забезпечує не тільки передачу знань та вмінь, а й сприяє вихованню, передачі традицій, зміцненню етногенетичних зв'язків між поколіннями.

Розкриваючи поняття етногенетичних зв'язків, погоджуємося з доктором філософії L.C. Jackson [7]. Він розглядає їх, як генетичну особливість та етнічну приналежність етносу. Ці дві характеристики тісно переплетені та є характеристикою нації й етносу в цілому: цілісності, здоров'я, розвитку і т. д. Обираючи таку форму навчання, як майстер-клас, беремо за основу формулювання С. С. Кашлева, котрий її як особливу форму навчального заняття, засновану на практичних діях показу й демонстрації творчого вирішення певного пізнавального та проблемного педагогічного завдання [1].

М. М. Поташик визначає майстер-клас як яскраво виражену форму учнівства в Майстра, який передає учням свій досвід та майстерність шляхом прямого і коментованого показу методів і прийомів роботи [2, с. 20]. На основі поданих вище положень про майстер-клас можна стверджувати, що це двосторонній процес і відносини «викладач - слухач» є абсолютно необхідними. Безперервний контакт, практично індивідуальний підхід до кожного слухача – ось те, що відрізняє майстер-класи від всіх інших форм і методів навчання. До участі у майстер-класах запрошуються найкращі фахівці в галузі, що вивчається. Успішне засвоєння теми майстер-класу відбувається на основі продуктивної діяльності всіх учасників. Таким чином, вчитель-майстер представляє власну систему роботи, яка передбачає комплекс методичних прийомів, педагогічних дій, що притаманні саме йому; дії педагога взаємопов'язані, оригінальні і забезпечують ефективне вирішення навчально-виховних завдань. Ознаками системи роботи вчителя є:

- цілісність;
- оптимальність у визначенні місця і часу застосування кожного методичного прийому;
- різнобічність впливу на учнів з одночасною зосередженістю на розвитку провідних якостей особистості;
- оригінальність методики.

Перевага майстер-класу над іншими формами професійного спілкування в тому, що: по-перше, ідея проведення майстер-класу

Основна цінність його полягає у впливі на мислення, думки людини як інструмент пізнавальної діяльності, комунікативні якості як засіб духовного та ділового спілкування і творчі здібності як основний засіб самореалізації особистості [5]. На цій основі всебічно вдосконалюється й практична діяльність

особистості – духовна і матеріальна своєрідність народного мистецтва, яка визначається соціально-економічними умовами праці та побуту, а також особливостями природних умов, у яких живе той чи інший народ. Найбільш сприятливим часом для утворення таких етногенетичних зв'язків є шкільний вік. Велике значення має формування у підростаючого покоління національної самосвідомості. Це може здійснюватися різними шляхами, у тому числі шляхом прилучення учнів до національної культури, однією з галузей якої є художні народні промисли. Однак для того, щоб передати такого роду знання та вміння, у школі типової форми уроку недостатньо.

Розглядаючи можливості нестандартних уроків варто зауважити, що в їх основу покладено принцип гри, який позитивно позначається на засвоєнні навчального матеріалу. Проте такий підхід до вивчення народних ремесел не зовсім відповідає бажаному результату, оскільки для передачі практико-символічних знань необхідне активне спілкування учень – майстер. За такої умови для результативного навчання декоративно-ужитковому мистецтву у школі необхідно готувати також і майбутніх учителів технологій – основу навчально-виховного процесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми інтеграції художніх народних промислів у шкільний компонент присвячені роботи таких дослідників, як Д. О. Тхоржевський, І. А. Зязюн, Л. В. Оршанський, Н. В. Дубова, С. С. Кашлев, В. П. Титаренко, З. В. Резніченко, Л. Л. Бокотей, Т. І. Полевщикова та інших. Прилучення майбутніх учителів технологій до українських народних промислів, оволодіння майстерністю декоративної творчості впливає як на результати національного та естетичного виховання, так і на професійну майстерність, формує у них потребу творчої діяльності [5]. Таким чином, визначеною формою навчання народним ремеслам, що відповідає усім потребам є інтерактивна форма навчання – майстер-клас. Вивчаючи психолого-педагогічну літературу присвячену цій тематиці, наведемо декілька визначень та суджень щодо терміну "майстер-клас".

Метою статті є обґрунтування ефективності та доцільності застосування обраної нами форми передачі знань та вмінь, розробка

(Myotini), вуханевих (Plecotini) та власне лиликових (Vespertilionini) [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення видового складу комахоїдних видів та їх впливу на природні екосистеми нами здійснювалась інвентаризація ссавців-ентомофагів на території національного природного парку «Кременецькі гори». Головним завданням було облікувати комахоїдні види, визначити їх кількісний склад, дати оцінку значенню лісових угруповань кажанів та комахоїдних ссавців в якості об'єктів біологічного захисту лісу та в подальшому вивчити їх вплив на регуляцію спалахів масового розмноження багатьох видів лісових комах-фітофагів, які населяють різні біотопи природних екосистем.

Для обліку комахоїдних ссавців на території Парку використовувались зоологічні пробні площі у Маслятинському та Білокриницькому НДВП, закладені працівниками Національного природного парку «Кременецькі гори» у 2012 р., загальною площею 0,5 га [9]. Облік рукокрилих здійснювали лише на території заповідної зони «Дівочі скелі», де було зафіксовано місце їх сховищ. Використовувались металеві пастки для вилову їжаків і рукокрилих та саморобні пластикові пастки для обліку кротів [3; 5]. Облік комахоїдних ссавців здійснювався з червня по вересень. Пастки перевірялися двічі на тиждень.

За даними національного природного парку на території Кременецьких гір зафіксовані такі представники ряду комахоїдні, як їжак європейський, кріт європейський та бурозубка звичайна [6]. За час проведених нами досліджень нам вдалось зафіксувати їжака європейського та крота європейського (таблиця 1).

Таблиця 1

Фіксація комахоїдних ссавців на зоологічних пробних площах

№	Вид	Зареєстровано видів на пробних площах	
		ТС-1	ТС-2
1.	Їжак європейський (<i>Erinaceus europaeus</i>)	3	2
2.	Кріт європейський (<i>Talpa europaea</i>)	5	3
3.	Бурозубка звичайна (<i>Sorex araneus</i>)	-	-

Отже, за період досліджень нами було зафіксовано 13 особин комахоїдних ссавців. З них на зоологічній площі ТС-1 загалом ми спостерігали вісім особин та на зоологічній площі ТС-2 – п'ять

особин. У Маслятинському НДВП зафіксовано три особини їжака європейського та п'ять особин крота європейського. На зоологічній пробній площі у Білокриницькому НДПВ нами було зареєстровано дві особини їжака європейського та три – крота європейського. Бурозубка звичайна не зафіксована.

У «Літописі природи» національного природного парку «Кременецькі гори» зареєстровано шість видів рукокрилих: нічниця велика, нічниця вусата, вухань звичайний, вечірниця руда, нетопир малий, кажан пізній [6]. Нами у скельних утвореннях було зафіксовано п'ять видів (таблиця 2) [2].

Таблиця 2

Облік рукокрилих на території Дівочих скель

№	Вид	Кількість особин за досліджуваний період
1.	Нічниця велика – <i>Myotis myotis</i>	3
2.	Нічниця вусата – <i>Myotis mystacinus</i>	6
3.	Вухань звичайний – <i>Plecotus auritus</i>	4
4.	Вечірниця руда – <i>Nyctalus noctula</i>	1
5.	Нетопир малий – <i>Pipistrellus pygmaeus</i>	2
6.	Кажан пізній – <i>Eptesicus serotinus</i>	–

За період досліджень нами зареєстровано 16 особин кажанів, найбільшу кількість складала нічниця вусата (6 шт.) та вухань звичайний (4 шт.). Нічницю велику спостерігали лише тричі та двічі нетопира малого. Зафіксовано лише одну особину вечірниці рудої. Кажана пізнього не спостерігали.

Головним аспектом у життєдіяльності комахоїдних ссавців є їх здатність поїдати членистоногих та безхребетних тварин, які є шкідниками лісових насаджень. Проте ссавці рядів комахоїдні та рукокрилі є всеїдними. Так, основу харчування їжака європейського складають дорослі комахи, гусениці, слимаки, іноді дощові черви. Жуків та личинок досить часто їжак шукає під деревами. Кріт європейський живиться ґрунтовими безхребетними, серед яких переважають дощові черв'яки. У меншій кількості поїдає коваликів, вовчків, гусениць, багатоніжок та павуків. Кріт може з'їсти і дрібних хребетних, зокрема мишу, ящірку, жабу, якщо вони малорухливі. На зиму робить трофічні запаси, що зазвичай складаються з паралізованих дощових черв'яків. Зафіксована працівниками Парку бурозубка звичайна живиться переважно комахами та безхребетними зокрема у її раціоні переважають дощові черв'яки, павукоподібні, багатоніжки та слимаки [8].

УДК 37.014.53

Томашівський С. М.,
аспірант

МАЙСТЕР-КЛАС ЯК ДОЦІЛЬНА ФОРМА НАВЧАННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ

У статті зосереджено увагу на важливості передачі знань та технологій народних ремесел, а також способу їх навчання. Нами обрано майстер-клас як основну форму заняття, при якій здійснюється оптимальне навчання народним ремеслам. Також розглядається можливість зміцнення етногенетичних зв'язків між поколіннями та ствердження національної свідомості.

Ключові слова: майстер-клас, етногенетичні зв'язки, народні художні ремесла, керамічна народна іграшка, національна свідомість, самоідентифікація.

The attention in the article is focused on the importance of transferring the knowledge and technologies of folk crafts and the way of its learning. Master-class as the main form of lesson of optimal learning folk crafts is selected. The possibility of strengthening of ethnogenetical relations between generations and affirmation of national consciousness is also considered.

Keywords: a master class, ethnogenetic relations, an art craft, ceramic folk toy, national consciousness, an identity.

Постановка проблеми. У сучасних умовах духовно-морального відродження суспільства важлива роль у формуванні цілісності орієнтирів підростаючого покоління в школі належить предметам естетичного циклу.

Вивчаючи декоративно-ужиткові мистецтва, ми не тільки дізнаємось про технологію виготовлення предмета, а й отримуємо знання та мудрість свого етносу, народу. Засобами декоративно-ужиткового мистецтва зміцнюються етногенетичні зв'язки між поколіннями, пробуджується етнічна, національна свідомість та забезпечується самоідентифікація.

стандартів вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5555-

6. Нестеренко В. В. Теоретично-методологічні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання: дис. доктора пед. наук. : 13.00.04, 13.00.08 / Нестеренко Вікторія Володимирівна. – Одеса, 2014. – 506 с.

7. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – С. 8.

8. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці: монографія / Г.В. Бєленька, О.Л. Богініч, З.Н. Борисова та ін., [за заг. ред. І.І. Загарницької]. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 310 с.

9. Швець О.В. Сучасні компоненти художньо-мовленнєвої компетентності майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу / О. В. Швець Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип. 35, Том VIII (59) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2015. – С. 370–378.

10. Швець О.В. До питання про підготовку майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності / О.В. Швець // Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. 29–30 квітня 2016 р., м. Дніпропетровськ. – Частина 1. / [наук. ред. О. Ю. Висоцький]. – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2016. – С. 117–119.

Кажани ведуть нічний спосіб життя, тому головними в їх раціоні є лускокрилі, двокрилі, бабки, жуки, павуки, активні у вечірній час, також харчуються личинками комах. Найчастіше кажани полюють у польоті, наздоганяючи свою здобич у повітрі. Деякі види навчилися працювати крилами як сіткою або як лопатами, підгортаючи комах ближче до рогового отвору, а деякі складають хвостову перетинку й, немов сачком, ловлять нею свою жертву [3].

Важливим екологічним значенням комахоїдних ссавців на території Кременецьких гір є їх здатність знищувати велику кількість комах, які здебільшого пошкоджують кореневу систему рослин, та наземних шкідників. У свою чергу, рукокрилі мають велике значення в регуляції чисельності нічних видів комах-фітофагів, що населяють територію Парку.

Щодо охоронного статусу, то усі зафіксовані нами види на території Парку перебувають під протекцією Європейського червоного списку. До Бернської конвенції занесені такі види, як нічниця велика та вусата, вечірниця руда, вухань звичайний та нетопир малий; до бонської конвенції – нічниця велика та нетопир малий [7, с. 10].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Комахи є найчисельнішою групою тварин, вони населяють усі екологічні ніші природних біоценозів. При масовому розмноженні окремих видів комах-фітофагів, завдається значна шкода лісовим ценозам та народному господарству загалом. Комахоїдні ссавці регулюють чисельність ентомофауни, забезпечуючи рівновагу у природних екосистемах.

На території національного природного парку «Кременецькі гори», використовуючи загально прийняті методики, нами було зафіксовано два види ряду комахоїдні та п'ять видів рукокрилих ссавців. Обліковано 29 особин, з них комахоїдних – 13 особин та рукокрилих – 16. Найчисельнішим видом на території Кременецьких гір є кріт європейський, нами зафіксовано вісім особин у Маслятинському та Білокриницькому НДПВ.

Усі види знаходяться під протекцією міжнародних нормативно-правових документів, зокрема Європейського червоного списку. Важливість природоохоронного статусу цих видів полягає в тому, що комахоїдні є невід'ємним елементом лісових екосистем, а їх видове різноманіття є індикатором стану навколишнього природного середовища.

Екологічне та народногосподарське значення комахоїдних ссавців та рукокрилих полягає в тому, що вони є членами різноманітних природних біоценозів на різних ланках. Ентомофаги,

поїдаючи членистоногих, головних шкідників лісових насаджень та сільського господарства, можуть регулювати чисельність багатьох комах-фітофагів та сприяти їх знищенню. Проте комахоїдні ссавці несуть певну загрозу для людини, адже знищують деяких корисних комах, є переносниками кліщів, хвороб та можуть завдавати значних збитків народним господарствам.

Для збереження видового різноманіття комахоїдних планується розробити ряд заходів для забезпечення охорони ссавців-ентомофагів. Також важливим завданням є подальше вивчення та розробка методів приваблювання комахоїдних ссавців на території, які масово уражені комахами-фітофагами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абеленцев В. І. Комахоїдні і рукокрилі : в т. 1 / Абеленцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М. / Фауна України : – К. : АН УРСР, 1956. – 488 с.
2. Загороднюк І. В. Польовий визначник дрібних ссавців України / І. В. Загороднюк // Праці Теріологічної Школи. – К. : Либідь. – 2002. – С. 60–65.
3. Кажани України та суміжних країн: керівництво для польових досліджень / [Загороднюк І., Годлевська Л., Тищенко В., Петрушенко Я.]. – К., 2002. – 108 с. – (Серія: Праці Теріологічної школи, випуск 3).
4. Корнєєв О. П. Ряд Комахоїдні. *Insectivora* / О.П. Корнєєв. – 2-ге вид. – К. : Рад. школа, 1965. – С. 14–44. – (Визначник звірів УРСР).
5. Кучерук В. В. Учет вредных грызунов и землероек / В. В. Кучерук // Методы учета численности и географического распределения наземных позвоночных. – М., 1952. – С. 12–14.
6. Літопис природи НПП «Кременецькі гори» : в т. 4. – Кременець, 2016. – 220 с.
7. Міжнародні документи щодо охорони тваринного світу України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://redbook.land.kiev.ua/574.html>
8. Примітивні ссавці: тварини комахоїдні [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://faqukr.ru/osvita/37327-primitivni-ssavci-tvarini-komahoidni.html>
9. Проект організації території національного природного парку «Кременецькі гори», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів [за ред. Смоляр О. М.] – К., 2016. – 225 с.
10. Фауна України: охоронні категорії : довідник / [О. Годлевська, І. Парнікоза, В. Різун та ін.]. – 2-ге вид. – К., 2010. – 80 с.

спілкування, зокрема, з дошкільниками під час художньо-мовленнєвої діяльності;

12) створення умов постійного «контакту» студентів з поетичним словом завдяки читанню поетичних творів у вільний час (забезпечення вільного доступу до електронної бібліотеки, створення «поетичних куточків» для студентів тощо);

13) розробка та впровадження спецкурсу «Поетично-емоційний тренінг» задля професійної підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти в зазначеному напрямку.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отож, наявність та вміле використання педагогічних умов використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку – запорука його успішної професійної самореалізації в майбутньому на сучасному ринку праці. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у висвітленні особливостей розробки та впровадження спецкурсу «Поетично-емоційний тренінг», як педагогічної умови формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку щодо використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдулина А. О. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О. А. Абдулина. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Вишнякова С.М. Профессиональное образование: словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С.М. Вишнякова. – М. НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
3. БенераВ.Є., ШвецьО.В. Професійна підготовка фахівців дошкільної освіти до роботи з використання поетичних творів у дошкільному навчальному закладі / В. Є. Бенера, О. В. Швець //Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка // [за заг. ред. Ломаковича А.М., Бенери В.Є.]. – Кременець : ВЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2014. – Вип. 3. – С.139–145.
4. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mon.gov.ua/content/Діяльність/Реформа%20освіти/07-metod-rekomendacziyi.doc
5. Наказ МОН України від 01.06.2016 № 600 «Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення

1) висока професійна компетентність викладачів, котрі здійснюють професійну підготовку майбутніх вихователів дітей дошкільного віку;

2) наявність навчально-методичного забезпечення та посібників, спеціально підібраних ІКТ з наступних дисциплін: «Культура мовлення та виразне читання», «Дитяча література» (нормативні дисципліни), «Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності» (дисципліна з варіативної частини навчального плану);

3) систематичне та цілеспрямоване ознайомлення студентів спеціальності «Дошкільна освіта» з поетичними творами під час різних форм організації навчання у вищій школі;

4) опора у плануванні роботи з поетичними творами на чуттєвий досвід студента, рівень розуміння ним лексичного значення слів і образних висловів, що становлять їх канву; рівень розвитку у студентів поетичного слуху, індивідуальних особливостей мовленнєвого розвитку;

5) цілеспрямоване збагачення поетичного досвіду, емоційного фонду для сприймання поетичних творів студентами (шляхом використання інноваційних форм роботи з поетичними творами під час аудиторних занять та у позанавчальний час);

6) стимулювання студентів переходити до високого рівня активності процесі використання поетичних творів в різних видах діяльності з дошкільниками та в повсякденному спілкуванні;

7) удосконалення навичок вживання студентами лексики і образних висловів у словесних іграх та вправах, відображення змісту поетичних творів в ігровій та продуктивній діяльності з дошкільниками;

8) систематична та методично окреслена робота над формуванням навичок роботи з поетичними творами (вміння проводити аудіювання, переказ, читання та розповідання творів тощо);

9) поетизація деяких етапів навчальних занять; закріплення теоретичних знань у практичній діяльності (під час практичних, семінарських та лабораторних робіт, під час практики, написання курсової роботи, виконання індивідуального навчально-дослідного завдання чи самостійної роботи тощо);

10) раціональне планування роботи з віршованими формами в аспекті розвитку поетично-емоційної компетенції студента впродовж року;

11) створення емоційно позитивних стимулів для активного використання студентами поетичної мови творів у нових ситуаціях

УДК 82.161.2

Дубровський Р. О.,
кандидат філологічних наук

ТАНАТОЛОГІЧНА СИМВОЛІКА ТВОРІВ М. КОЦЮБІНСЬКОГО

У статті розглянуто художню репрезентацію діалектики життя і смерті у творах М. Коцюбинського. Особливу увагу зосереджено на танатологічних символах, представлення смерті на візуальному, фонічному, одоричному рівнях. Проаналізовано лексику семіосфери «смерть».

Ключові слова: *смерть, танатологія, життя, безсмертя, образ, семіосфера.*

The article represents the artistic vision of the dialectic of life and death in artistic works by M. Kotsiubynskyi. Particular attention is paid to tanatological symbols, visual, phonic, odorical representation of death. The vocabulary of the semiosphere "death" is given into analyses.

Key words: *death, thanatology life, immortality, image, semiosfera.*

Постановка проблеми. Кожна людина у той чи інший момент свого життя думає про смерть як закінчення земного існування. Тож концепт «смерть» присутній у кожній культурі, фольклорі та художній літературі. В останньому випадку читач має справу вже з мистецькою інтерпретацією цього феномену. Оскільки кожен автор як представник своєї етнокультурної єдності і водночас творча одиниця є виразником тих чи інших мистецьких ідей, домінуючих у певний період мистецьких напрямів, течій, стилів, зрештою, естетичних концепцій, то цікавим для науково-теоретичного осмислення є рецепція уявлень про конечність людського життя, втілена в художніх образах у його творах. Михайло Коцюбинський, будучи творцем найкращих зразків імпресіоністичного письма в українській літературі, у цьому контексті є найпоказовішим, адже одним з основних завдань імпресіонізму залишається якнайтонше передання миттєвих вражень завдяки широкому арсеналу художніх засобів, доступних митцю.

технологіями організації та проведення поетично-емоційної діяльності. Призначення професійної підготовки вихователя дошкільного навчального закладу – виховувати у дошкільнят художньо-естетичне сприймання образної сутності, мелодійності, ритму, краси поетичного слова, відчуття виразності мовних засобів, які надають яскравого уявлення віршованим образами. Пригадаємо із попередніх наших досліджень [3; 9; 10], що поетичний твір у дошкільному закладі – це художній твір, написаний римованою мовою, художній аналіз якого характеризується поєднанням емоційного забарвлення висловлювань із авторськими засобами виразності та сприяє розвитку художньо-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку. До поетичних творів ми відносимо поетичну казку, байки, вірші, усну народну творчість та ін. Прикметно, що методично правильно організована робота вихователя дошкільного навчального закладу з розвитку художньо-мовленнєвої компетенції дошкільнят передбачає навчання дошкільників відтворювати зміст знайомих творів, впізнавати їх за уривком чи ілюстрацією, аналізувати поведінку героїв та відтворювати його художні образи у власній діяльності засобами театрального мистецтва під час художньо-мовленнєвої діяльності. Проте, щоб навчити цього всього, переліченого вище дошкільників, майбутній вихователь сам повинен бути компетентним у вказаних напрямках роботи, що й передбачає професійна підготовка. Аналіз навчальних та робочих планів засвідчив, що професійна підготовка студентів в вищих навчальних закладах переважно здійснюється на засадах традиційної дисциплінарно-орієнтованої освіти, що не задовольняє повною мірою вимог сучасної професійної діяльності у галузі дошкільної освіти в цілому та її художньо-педагогічного напрямку зокрема, і потребує перебудови відповідно до особливостей нової освітньої парадигми, про що ми наголошували раніше. Професійна освіта на педагогічних факультетах здійснюється у процесі вивчення спеціальних навчальних дисциплін, спрямованих на підготовку студентів до забезпечення фізичного, мовленнєвого, екологічного, музичного, художнього та математичного розвитку дітей дошкільного віку, що уможливорює цілісний розвиток особистості кожної дитини. Проблема розробки педагогічних умов означеного напрямку підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, вбачається особливо актуальною, бо саме вона закладає фундамент особистості сучасного дошкільника. З огляду на вище вказане, ми можемо виділити наступні педагогічні умови використання поетичних творів у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку:

с. 262]. За визначенням О. Абдулової, професійна підготовка майбутнього педагога – це процес формування та збагачення настанов, знань і вмінь, що необхідні майбутньому фахівцю для адекватного виконання специфічних завдань навчально-виховного процесу [1, с. 40]. На нашу думку, одне з найбільш повних визначень поняття професійної підготовки у своєму докторському дослідженні наводить Т. Танько: професійна підготовка – це система організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що свою чергу, визначається як суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати. Досить часто термін «професійна підготовка» ототожнюють із поняттям «професійно-педагогічна підготовка». Г. Троцько зазначає, що сутність підготовки студентів до педагогічної діяльності є система змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів, спрямованих на забезпечення готовності майбутнього педагога до педагогічної діяльності. Тобто даний вид підготовки орієнтується й на особистісний розвиток студента. Метою і кінцевим результатом професійно-педагогічної підготовки є формування готовності студентів до виконання майбутньої професійної діяльності.

На сьогодні, на думку вчених (Г. Беленької, О. Богиніч, З. Борисової), підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти розглядається науковцями як багатофакторна структура, головне завдання якої полягає в набутті кожним студентом особистісного смислу діяльності, формуванні фахової майстерності, постійно зростаючому інтересі до роботи з дітьми та їхніми батьками, а також у розвитку успішності в діяльності [8, с. 101]. На наш погляд, професійне становлення майбутнього вихователя дітей дошкільного віку в процесі його підготовки у вищій школі передбачає не лише оволодіння певною сукупністю знань, умінь навичок, але і його особистісне самовдосконалення, активізацію професійної позиції, виховання таких якостей, як комунікативність, тактовність, критичність, наполегливість. Щодо рівня підготовки майбутнього фахівця дошкільного профілю, то він визначається сформованістю необхідних знань, умінь і навичок, тобто програмними результатами навчання.

Сучасний стан художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в практиці роботи дошкільного навчального закладу свідчить про те, що спостерігається недостатнє володіння фахівцями дошкільної освіти ефективними інноваційними

З філософської точки зору смерть знаходить осмислення у працях таких науковців, як М. Бердяєв, Ж. Бодріяр, С. Булгаков, Л. Виноградова, Р. Кісь, Л. Конотоп, К. Мамонт, Ф. Ніцше, А. Шопенгауер та інших. Серед учених-літературознавців феномен смерті в художніх текстах вивчали П. Ходанич («Філософія смерті в європейській художній літературі»), Ю. Курилова («Семіосфера смерті у творах М. Матіос»), С. Повторена («Феномен смерті у дискурсі постмодернізму»), І. Фрис («Міфологема циклічності буття»).

Метою нашої статті є аналіз танатологічних образів у прозі М. Коцюбинського як художніх маркерів філософського світосприйняття автора. Мета реалізується через вирішення наступних завдань:

1) з'ясування способів матеріального представлення (візуалізації, фонізації, одоризації тощо) та психологізації концепту «смерть» у прозових творах М. Коцюбинського;

2) аналіз особливостей танатологічної символіки, поховальної обрядовості в художньому доробку автора;

3) розкриття діалектики елементів дихотомії «Життя – Смерть» в ідіостилі митця-імпресіоніста.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уявлення про життя, смерть та безсмертя у прозі часто набувають екзистенційно-міфологічного відтінку. Ірина Фрис відзначає: «Первісний синкретизм природи і людини зумовив сприйняття смерті в архаїчних культурах не як припинення існування чи перехід у небуття, а як черговий етап у циклічній повторюваності життя <...> Існують універсальні та особистісні чинники сприйняття феномену смерті, на які накладаються історично-суспільний контекст епохи, вірування, традиційні цінності» [6, с. 122–128]. Водночас безсмертя належить до сфери архетипних концептів, оскільки увага до цього існуючого лише в загальнонародних та індивідуальних уявленнях феномену так чи так притаманна усім культурним формаціям, незалежно від історичної епохи, топосу, який займає певний етнос тощо. Письменники часто розвивають цю проблему, опираючись на сформовані міфологічні або й навіть міфопоетичні шаблони. Завдяки їх проходженню через авторську творчу свідомість міфологема безсмертя зазнає ускладнень, варіацій висвітлення, однак несе усе той же міфологічний код. За спостереженням Ніни Ільїнської, «властиві міфологічній свідомості «типи безсмертя» в найзагальнішому вигляді можна звести до двох основних: нагорода за праведність (в християнстві – «життя вічне») і помста / покарання

за гріхи. У художній літературі міфологема безсмертя значно ускладнюється» [2, с. 121].

У прозових творах Михайла Коцюбинського найчастіше зустрічається узагальнене християнське уявлення про смерть, однак часто воно обростає язичницькою ритуальністю, має відбиток фольклорності та власне авторські маркери. Найцікавішими для літературознавчого аналізу, на нашу думку, є етюд «Цвіт яблуні», новела «Що записано в книгу життя» та повість «Тіні забутих предків». У кожному з цих творів присутній цілий спектр сенсорно-матеріальних образів, що належать до концептосфери «смерть». За ступенем ставлення героїв до смерті (загибелі) можна простежити наступні трактування цього феномену:

- 1) смерть як покарання;
- 2) смерть як полегшення страждань;
- 3) смерть як нагорода;
- 4) смерть як вихід за рамки тілесного існування.

Кожен з описаних вище типів сприйняття, наявний у художніх текстах М. Коцюбинського, так чи інакше стосується світу чужих живих людей більше, ніж самого вмираючого (померлого). Так, А. Дьяков, аналізуючи філософські доктрини Жака Лакана та Гегеля, наголошує на послідовності створеного міфу, за яким «смерть не може переживати як Реальне, і страх смерті існує тільки на рівні Уявного» [1, с. 164]]. В есе «Цвіт яблуні» герой-письменник, котрий володіє даром поглянути на себе як на героя-батька, приходить до усвідомлення того, що він жаліє не стільки помираючу доньку, скільки себе: *«Я не спав три ночі... мене гризе горе, я втрачаю єдину й кохану дитину... І мені так жалко стає себе, я такий скривджений, такий бідний, самотній, я весь кулюся, лице моє жалібно кривиться, і в очах крутиться гірка сльоза...»* [4].

На відміну від творів, де смерть подається як щось неприйнятне і особливе, у повісті «Тіні забутих предків» в описах життя і побуту гуцулів вона фігурує як буденне явище. Це неочікуваний, але частий гість у домівках горян. Тому її поважають, з її приходом у господу пов'язана колоритна ритуальність, але водночас на ній не зациклюються. І якщо спочатку автор подає феномен смерті крізь призму світорозуміння дитини, яка, можливо, ще не розуміє усієї трагічності ситуації, то потім він представляє трактування смерті дорослими. Звернімося до прикладів:

1) *«Вдома, в родині, Іван часто був свідком неспокою і горя. За його пам'яті вже двічі коло їх хати трембітала трембіта(10), оповіщаючи горам і долам про смерть: раз, коли брата Олексу роздушило дерево в лісі, а вдруге, коли браччик Василь, файний*

подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти) та виділено три ключових компетентності майбутнього випускника вищого навчального закладу, зокрема:

- *інтегральна компетентність* – узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який виражає основні компетентнісні характеристики рівня щодо навчання та/або професійної діяльності;
- *загальні компетентності* – універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку;
- *спеціальні (фахові, предметні) компетентності* – компетентності, що залежать від предметної області, та є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю [4, с. 2, 4].

Прикметно, що задля того, щоб сформулювати вказані вище компетентності в майбутнього вихователя в процесі роботи в нашому випадку – із поетичними творами, у вищому навчальному закладі необхідно створити певні педагогічні умови для цього та розуміти, що саме охоплює у собі поняття «професійна підготовка». Охарактеризуємо суть професійної підготовки майбутнього вихователя дітей дошкільного віку в контексті сучасних освітніх вимог та визначимо необхідні для цього педагогічні умови щодо використання поетичних творів у зазначеному напрямку. Відзначимо, що у дисертаційних дослідженнях (Т. Жаровцева, О. Пехота, Т. Танько, Г. Троцько та ін.) визначено зміст, етапи, компонентний склад професійно-педагогічної підготовки та запропоновано різні моделі її реалізації. Проблеми змісту та специфіки професійної діяльності вихователя дошкільного навчального закладу досліджувались В. Логиною, Л. Поздняк, Л. Семушиною. Відзначимо, що професійна підготовка майбутнього вихователя дітей дошкільного віку повинна відповідати вимогам сучасності та ґрунтуватись на дидактичних закономірностях побудови процесу фахової підготовки у сучасному вищому навчальному закладі. Для визначення і характеристики поняття «підготовка» звернемося до словникових джерел. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «підготовка» розглядається як дія за значенням підготувати; запас знань, навиків, досвід і т.ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності.

У педагогічному словнику термін «професійна підготовка» тлумачиться як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей особистості, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної праці за обраною професією [2,

оптимізації самостійної діяльності зростаючої особистості, створення середовища, сприятливого для різних форм і видів художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників, їхнього самовираження (Л. Артемова, В. Бенера, А. Богуш, З. Борисова, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутий, С. Ладивір, Т. Піроженко, З. Плохий, І. Рогальська). Сучасними вченими А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик досліджуються проблеми формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти, теоретико-методичні засади організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Окреслений аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що проблема професійної підготовки майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах до роботи з використанням поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності з дітьми дошкільного віку є актуальною, як і визначення педагогічних умов організації даного процесу в умовах вишу. Отож, недостатня розробленість проблеми використання поетичних творів у процесі професійної підготовки майбутнього вихователя дітей дошкільного віку, епізодичний характер роботи студентів спеціальності «Дошкільна освіта» з поетичними творами у практиці вищих навчальних закладів і зумовили актуальність дослідження. *Мета дослідження* – виділити та охарактеризувати педагогічні умови використання поетичних творів у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оновлення змісту освіти, зокрема професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільного профілю в умовах вищих навчальних закладів, є основою формування генерації нових компетентних професіоналів у конкретній сфері освіти. Не винятком став і 2016 рік, який вніс свої корективи у тлумачення та організацію навчальної діяльності в межах вищого навчального закладу. Відзначимо, що «нові стандарти вищої освіти (2016 р.) є наступним поколінням стандартів і замінюють собою Галузеві стандарти вищої освіти (ГСВО), які розроблялись у 2002-2014 роках відповідно до законодавства. Стандарти базуються на компетентісному підході і поділяють філософію визначення вимог до фахівця, закладену в основу Болонського процесу та в міжнародному Проекті Європейської Комісії «Гармонізація освітніх структур в Європі» (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING). Даним документом дещо по-новому окреслюється поняття компетентності (динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та

веселий легінь, загинув у бійці з ворожим родом, посічений топірцями <...> І втретє затрембітала трембіта про смерть в самотній хаті на високій кичері: другого дня по бійці помер старий Палійчук <...> Але в Івановій пам'яті татова смерть не так довго жила, як знайомість з дівчачим, що, скривджене ним безневинно, повним довір'ям рухом подало йому половину цукерки» [3].

2) «Надаремне Іван поспішав з полонини: він не застав Марічки живою. За день перед сим, коли брела Черемош, взяла її вода. Несподівано заскочила повінь, люті габи збили Марічку з ніг, кинули потім на гоц і понесли поміж скелі в долину. Марічку несли ріка, а люди дивились, як крутять нею габи, чули крики й благання і не могли врятувати» [3].

Перша цитата показує, що важливим предметом-символом смерті для гуцулів була трембіта. Якщо зазвичай якась річ, ставши танатологічною асоціацією, втрачає здатність набуття подальшої символізації, то трембіта є винятком. Так, цей же інструмент сповіщав і про одруження, і про народження дитини, тобто про радісні події життя родини. Тож звук трембіти – символ самого гуцула та важливої події в його оселі. Таким чином, смерть перебувала в переліку цих важливих подій, але жодним чином не виділялася з них, окрім, хіба, сумного звучання трембіти: «Сумно повістувала трембіта горам про смерть. Бо смерть тут має свій голос, яким промовляє до самотніх кичер» [3].

Також складається враження про те, що автор сам не акцентує уваги на смерті головної героїні, з якою, власне, пов'язане все подальше розгортання сюжету, зокрема і кульмінація. В уривку йдеться радше про сам процес загибелі, аніж про смерть як наслідок та горе, заподіяне нею. За допомогою такого прийому М. Коцюбинський не лише ще раз наголошує на буденності смерті для гуцульського мікросоціуму, але й протиставляє цілий світ, якому була байдужа загибель дівчини (щодня хтось гине!), та Івана, для котрого це була трагедія. Він хотів кинутись зі скелі і також загинути. Тож автор представив дихотомію «Життя – Смерть» як опозицію «Наявність мети існування – Відсутність мети існування». Життя набуває цінності лише тоді, коли в ньому є любов та індивідуальне бачення майбутнього.

Водночас, уже традиційно уникаючи великих описів смерті як процесу, М. Коцюбинський яскраво описує поховальні традиції гуцулів після загибелі Івана. У них синтезуються міфологічні й матеріальні уявлення українців про перехід людини з одного світу до іншого, на який моделюються просторові (але не темпоральні) риси першого, а також релігійні й транскультурні нашарування. Сама

смерть не має візуального образу (стара з косою, померлий родич тощо), але вона сприймається на рівні підсвідомості, чому сприяє танатологічна обрядовість. Це і фонічні засоби (відповідний звук трембіти, тональність голосін, скрип дверей, які постійно відчиняються перед знайомими й друзями покійника), і використання матеріальних символів, і одоричність (запах воску свічок, що горять біля тіла покійника). Монети, які даруються померлому для сплати за перевезення душі, відсилають читача до грецької міфології, за якою перевізник Харон за таку плату перевозив душу через Ахеронт до володінь Аїда.

Крізь всі аналізовані твори проходить показ поваги до смерті й покійника. Так, у повісті «Тіні забутих предків» перед ним ставали на коліна, цілували, у новелі «Що записано в книгу життя» бабу наряджали у чистий одяг, цілували. Наведемо цитати:

1) *«Були копитами коні по каменистих пляях, і постолі шуршали у п'яті ночі, як з леговищ людських, загублених в горах, поспішали сусіди на пізні вогні. Згинали перед тілом коліна, складали на груди мерцеві гроші – на перевіз душі, і мовчки засідали на лави»* [3].

2) *«А коли повернувся, вона вже лежала готова на лаві, суха, маленька, як справлена курка, з хрестом на грудях,— і чисті п'яти стирчали з-під чорної вовни запаски, як в неживої <...>Тоді він рішуче підійшов ближче, поцілував руку і губи, а вона благословила його сухими, як осінні гіллячки, руками. Тепер підходили всі, молоді і діти, і цілували бабу»* [5].

Обов'язковим танатологічним образом-атрибутом є свічка. Автор у різних творах дає наділяє її однаковою функцією – очищення від гріхів. Водночас якщо у новелі «Що записано в книгу життя» вона навіть стає об'єктом порівняння та ідеалом цієї чистоти («Теплий дух воску, що танув, стікаючи вниз, підняв у його грудях гірке щось і каламутне, яке не мало слів. Хотів розказати ціле життя, всі свої кривди, отут, серед тиші, де дерева стояли, як свічі у церкві, на тих твердих руках, що скоро перед богом свідчити будуть про свою працю» [5]), то в есе «Цвіт яблуні» та повісті «Тіні забутих предків» її полум'я ще й нагнітає трагічну атмосферу. Порівняймо: 1) *«Я бачу скляний уже погляд напівзакритих очей, а мої очі, мій мозок жадібно ловлять усі деталі страшного моменту... і все записують... І те велике ліжко з маленьким тілом, і неспіливе світло раннього ранку, що обняло сіру ще хату... і забуту на столі, незгашену свічку, що крізь зелену умбрельку кидає мертві тони на вид дитини... і порозливану доли воду, і блиск свічки на плящі з лікарством...»* [4].

повинні бути готовими до впровадження різноманітних оновлених методик використання поетичних творів у роботі з дошкільниками під час художньо-мовленнєвої діяльності. Задля формування компетентності майбутнього вихователя дітей дошкільного віку щодо роботи з поетичними творами під час означеного виду діяльності кожен вищий навчальний заклад має створити необхідні педагогічні умови для ознайомлення студентів із поетичними творами, вивчення та використання їх у власній практичній діяльності. Зокрема, сприймання та художній аналіз поезії як важливі компоненти естетичного виховання і літературно-мовленнєвого розвитку дошкільника повинні займати чільне місце в роботі сучасного вихователя дошкільного навчального закладу.

Як свідчать психолого-педагогічні дослідження (М. Батьо, А. Богуш, Л. Виготського, Н. Гавриш, Г. Костюка, Т. Котик, В. Крутецького, Л. Момота, О. Низковської, Б. Теплова), діти дошкільного віку здатні оволодіти зазначеними вище вміннями та навичками лише за умови ефективної організації художньо-мовленнєвої діяльності у сучасному дошкільному навчальному закладі. Успішній реалізації цієї проблеми, на наш погляд, сприяє належна професійна підготовка майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в умовах вищого навчального закладу. Ми вважаємо, що вихователь-професіонал, озброєний засобами поетичного слова, повинен розвивати лексичну, граматичну, фонетичну компетентності, формувати культуру мовлення дошкільнят, а також збагачувати їхній емоційно-чуттєвий та когнітивний досвід, прищеплювати любов до поетичного слова та художньої літератури [3; 6; 8]. Зауважмо, що на необхідності підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільного профілю наголошується в Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», пріоритетних напрямках Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні, Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти та ряді інших нормативно-програмових документів.

Проблема формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу знаходиться у полі зору багатьох учених: інтегрований підхід до підготовки фахівців дошкільної освіти концептуально обґрунтовано та експериментально перевірено у дослідженнях А. Богуш, Г. Беленької, Н. Лисенко, Т. Поніманської, Т. Титаренко тощо. Нині помітно зріс інтерес науковців до проблеми

8. Шевеленкова Т. Д., Фесенко П. П. Психологическое благополучие личности / Т. Д. Шевеленкова, П. П. Фесенко // Психологическая диагностика. – 2005. – № 3. – С. 102.

УДК 371.134

Швець О. В.,
здобувач

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття висвітлює особливості використання поетичних творів у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Автором розкрито суть трактування поняття «професійна підготовка», розмежовано різницю між цим поняттям та поняттям «професійно-педагогічна підготовка». У статті виділено педагогічні умови, необхідні для використання педагогічних творів у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільного профілю, які важливо створити в межах вищого навчального закладу.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічні умови, поетичний твір, нові стандарти вищої освіти, компетентність.

The peculiarities of the use of poetry in the process of professional training of future teachers of preschool children are defined. The author reveals the essence of the interpretation of the term «professional training», demarcates the difference between this term and the term of «professional and pedagogical training». The pedagogical conditions that are necessary for the use of pedagogical works in the course of professional training of future specialists of preschool profile are highlighted.

Keywords: professional training, pedagogical conditions, poetic work, new standards of higher education, competence.

Постановка проблеми. Майбутні фахівці дошкільної освіти, щоб стати конкурентоспроможними у сучасних ринкових відносинах,

2) «Смертьне світло сплітало сітку однакових тіней на мертвім і на живих обличчях» [3]

У всіх аналізованих творах смерть показана як те, що викликає повагу, але не страх. Так, Іван («Тіні забутих предків») утратив страх перед нею після смерті Марічки, а ще більше – коли побачив Нявку з її рисами: «Всі його клопоти і турботи, страх смерті, Палагна і ворожий мольфар – все кудись щезло, все одлетіло, наче ніколи нічого такого не було» [3]. Для баби («Що записано в книгу життя») смерть – це очікуваний подарунок, вона закликала її до себе: «Ой, моя смертонько... де ти?» [5]. Навіть герой «Цвіту яблуні» очікує її як певний результат і завершення свого очікування як найбільшого покарання: «Оте мале, звичайно таке ди́ке, тепер обіймає пухкими рученятами шию лікаря й само одкриває рота. Таке покірливе тепер, котенятко... Се мені крає серце. Коли б швидше кінець!..» [4].

Водночас саме в останньому творі смерть має візуальний образ у традиційних темних тонах в уявленні героя та сприймається ним як неординарна подія, небажана й донедавна неочікувана кульмінація: «Мені здається, що зараз станеться щось незвичайне: проникне крізь вікно якась істота з великими чорними крилами, просунеться по хаті тінь або хтось раптом скрикне – й обірветься життя» [4].

Також усі три твори об'єднує представлення смерті як фарсу. Причому гротескність досягається не через осмислення її внутрішньої сутності, а завдяки показу людського ставлення до неї. Якщо смерть доньки серед весни у «Цвіті яблуні» показана як певне абсурдне явище (вона – мов свіжий зірваний цвіт яблуні), то в новелі «Що записано в книгу життя» вона суперечить усій організації світового порядку. Недарма Потап пригадує слова «одна у нас мати і одна смерть». Тож ані матір, ані смерть не можна вибрати. Вони даються людині Богом. У повісті «Тіні забутих предків» голосіння за Іваном спочатку показується як обряд, де важливі зовнішні атрибути (старші люди хвалили Палагну за те, що добре і правильно голосила), то потім перетворюється на свято із поцілунками, сміхом і веселими забавами, в яких покійник ледь не бере участь («Поміст двигтів у хаті під вагою молодих ніг, і скакало на лаві тіло, трясучи жовтим обличчям, на якому усе ще грала загадкова усмішка смерті. На грудях тихо бряжчали мідяні гроші, скинуті добрими душами на перевіз» [3]). Це відображає складну діалектику життя і смерті, радощів і горя.

У кожному із творів М. Коцюбинський робить філософські узагальнення, не виносячи їх як логічне завершення, а подаючи як

маленьку художню деталь, яку здатний помітити лише уважний читач.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Михайло Коцюбинський, названий Сонцеклонником в тому числі й через свою любов до життя, використовуючи танатологічні образи, уміло показував складну взаємодію життя і смерті як єдність і боротьбу протилежностей, до якої людина повинна ставитися з повагою, але не зі страхом. Для досягнення цієї мети він використовував цілий арсенал психологічних засобів, образи-символи. Смерть у його творах, подана в різних виявах, набула неоднозначних характеристик (від очікування до розплати). Її зображення сприяє посиленню психологізму імпресіоністичних творів та навчає читачів цінувати життя. Ця проблема потребує подальшого наукового аналізу із позицій філософії, соціології, правознавства, психології тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьяков А. В. Жак Лакан. Фигура философа / А.В. Дьяков М. : ИД «Территория будущего», 2010. – 560 с.
2. Ильинская Н. И. Мифологема Агасфера в русской поэзии XX века / Н. И. Ильинская // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Філологія. – Харків, 2011. – № 936. Вип. 61. – С. 120-130.
3. Коцюбинський М. Тіні забутих предків / Михайло Коцюбинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1058>
4. Коцюбинський М. Цвіт яблуні / Михайло Коцюбинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/lib/kocubinsky/i9fao.html>
5. Коцюбинський М. Що записано в книгу життя? / Михайло Коцюбинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrlit.org/kotsiubynskyi_mykhailo_mykhailovych/scho_zapysano_v_knyhu_zhyttia
6. Фрис Ірина. Мифологема циклічності буття (життя–смерть–воскресіння) у польській та українській літературах XX ст. / Ірина Фрис // Проблеми слов'янознавства. – 2008. – Вип. 57. – С. 122–128.

подвійну функцію: з одного боку, вони є елементами когнітивної структури особистості, з іншого боку – елементами її мотиваційно-потребової сфери, що спричинено двоїтим характером системи цінностей, які зумовлюються одночасно індивідуальним і соціальним досвідом.

Таким чином, у психології особистості проблема релігійних орієнтацій розглядається в зв'язку з соціалізацією особистості, процес якої залежить як від зовнішніх соціальних, так і від внутрішніх особистісних факторів. Крім того, у процесі соціалізації людина активно засвоює соціальний досвід і перетворює його у власні цінності, установки, орієнтири.

Релігійні цінності виконують подвійну функцію: функцію когнітивного елемента структури особистості й функцію мотивації, підтвердження, що бачимо в наведених концепціях. На підставі цих форм складається внутрішня позиція особистості стосовно світу, яка виражається у спрямованості особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимов С. Ф. Духовные ценности: производство и потребление / С. Ф. Анисимов. – М. : Прогресс, 1988. – 31 с.
2. Богдановская И. М. Смысловая организация современного религиозного опыта личности: автореф ... дис.канд. психол. наук / И. М. Богдановская. – СПб. : Российский гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена, 2002. – 23 с.
3. Васютинський В. О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства / В. О. Васютинський // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук, праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / [за ред. С.Д. Максименка]. – К., 2006. – Т. 8. – Вип. 6 – С. 40–45.
4. Кириленко Г. Г., Шевцов Е.В. Краткий философский словарь / Г. Г. Кириленко, Е. В. Шевцов. – М. : МГУ, 2002. – 423 с.
5. Леонтьев Д. А. Психология смысла (природа, строение и динамика смысловой реальности) / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2003. – 487 с.
6. Олпорт Гордон В. Личность в психологии / В. Олпорт Гордон. – М. : КСП+, СПб. : Ювента, 1998. – 102 с.
7. Усова Н. В., Кашапова А.Ф. Возрастные особенности персональной религиозности и усвоение норм религии в процессе социализации / Н. В. Усова, А. Ф. Кашапова // Психология, социология и педагогика. – 2013. – № 8 [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://psychology.snauka.ru/2013/08/2376> (дата обращения: 22.01.2014).

традиції). Люди середнього віку схильні вважати, що багато проблем пов'язано з нестачею поваги до релігійних цінностей, тому потрібно підтримувати моральність в сучасному суспільстві.

Можливо, що для людей такого віку тенденція бачити в релігії зразок моралі, відчувати в вірі підтримку, підвищує власне психологічне благополуччя.

Отже, відштовхуючись від отриманих результатів, ми простежуємо категорично різні позиції та погляди на означення релігійних орієнтацій. Вивчаємо християнські цінностей, характер і специфіку функціонування життєдіяльності людини, що дає можливість зрозуміти поняття віри для релігійно орієнтованих особистостей (це скоріше не філософська концепція, а єдність переживань, цінностей і суб'єктивного релігійного досвіду), конкретизувати проблему духовного розвитку, глибше зрозуміти особливості національного характеру і менталітету.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок. Провівши короткий аналітичний опис діючого опитувальника, ми дійшли до висновку, що науковці (Г. Олпорт та М. Росс) належним чином оцінили роль та варіацію релігійних орієнтацій при формуванні особистості в умовах сучасного суспільства.

У ході дослідження було виокремлено релігійно-ціннісну проблематику як таку, що має самостійне наукове значення, а також здійсненні осмислення природи християнських цінностей, розуміння і пояснення їхньої сутності, визначення основних характеристик і форм існування, структурних рівнів організації та закономірностей розвитку. Аналіз ціннісної сфери, зокрема релігійних орієнтацій християнства, відкриває шляхи подолання чи мінімізації міжконфесійних та міжцерковних протистоянь.

Соціологічні дослідження підтверджують, що існує відчутна залежність між вибором релігії та умовами виховання в сім'ї: так, особи, в сім'ї яких дотримувалися релігійних традицій, здебільшого відносять себе до віруючих або вагаються між вірою і невір'ям; 32,4 % українців визнають вплив релігійного компоненту у вихованні, а традиції релігійного виховання в сім'ї збереглися більшою мірою на Заході і найменше на Сході України [4]. Водночас, сьогодні глибока віра в Бога посідає четверте місце серед таких норм, як доброта і людяність, чесність і порядність, діловитість і підприємливість, оскільки під впливом реалій сучасного життя віруюча людина все більше орієнтується на особисту систему цінностей.

Отже, особливо значущим регулятором життєдіяльності й поведінки людини є цінності та релігійні орієнтації. Вони виконують

УДК 908 (477.84)

Мороз О. В.,

кандидат філософських наук

ГРАНІ ТВОРЧОСТІ КРЕМЕНЧАНИНА ГАВРИЛА ЧЕРНИХІВСЬКОГО: ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ПОШУКИ

Проаналізовано світоглядно-творчі погляди відомого волинезнавця-кременчанина Гаврила Івановича Чернихівського у руслі основних особливостей його історико-краєзнавчої творчості.

Ключові слова: світоглядні погляди, історик, волинезнавець, історико-краєзнавчі дослідження, м. Кременець.

Outlook views and creative searches of the famous Volyn historian Havrylo Ivanovich Chernyivsky in line of the main features of his historical works are analyzed.

Keywords: outlook views, historian, historical works, Kremenets.

Державні, політичні, соціально-економічні та культуротворчі процеси, знаходячи своє вираження на загальносуспільному рівні, мають причини виникнення і реалізуються на рівні регіональному. Бо саме місто, містечко, село акумулюють в собі традиції минувшини, проблеми сьогодення та перспективи майбутнього. Це повною мірою стосується всіх сфер життєдіяльності людської спільноти, а особливо – духовно-культурної, на розвиток якої, як визнає сучасна постмодерна наука, спрямована економічна і соціально-політична енергія соціуму, кожної його складової. Саме в цьому аспекті акцентується сподвижницька діяльність фахівців-інтелектуалів, які не залишили предметного поля своїх творчих пошуків ні духовно, ні фізично. Присвятивши свою творчість рідному краю, вони не полишили його меж, зберегли вірність батьківській домівці, рідній і неймовірній природі міста або села, з якими пов'язана їх рідина доля з діда-прадіда. Нерозривний зв'язок з рідним краєм, вірність традиціям предків, не тільки розуміння, але й співпереживання актуальних проблем із сучасниками – все це визначає напрям, зміст і форми їх інтелектуальної діяльності.

До таких фахівців-інтелектуалів з потужним творчим потенціалом належить Гаврило Іванович Чернихівський, вивчення життєдіяльності та творчості якого є актуальним у багатьох аспектах, зокрема, в історичному плані його життєвий і творчий шлях – це яскрава ілюстрація філогенетичного закону в історичному прочитанні, за яким соціум всесторонньо впливає на особисту долю кожного індивіда, а життєва доля людини – це відображення комплексу всіх суспільних перетворень, впливу яких людині довелося зазнати. Звідси, творчий, інтелектуально-світоглядний портрет Г. Чернихівського – це мікропортрет не лише Кременеччини, а й усього Волинського краю другої половини XX і початку XXI ст.

Бібліографія творчості Г. Чернихівського – багата і різностороння, за кількісними параметрами містить більше тисячі позицій, бо він – автор науково-дослідних, науково-популярних, публіцистичних і художніх публікацій, серед яких – більше десятка книг, в тому числі три монографії, сотні науково-популярних статей, есе, рецензій.

Необхідно наголосити, що особливо почесне місце серед творчого доробку Г. Чернихівського належить його дослідженням життєтворчості та суспільної діяльності Михайла Драгоманова. Акцентуємо, що саме Гаврило Чернихівський чи не першим в українській історіографії започаткував вивчення багатосторонньої наукової спадщини цього видатного українського історика, публіциста, літературознавця, громадсько-політичного діяча. Бібліографія праць Чернихівського-волинезнавця підкреслює його особливий інтерес до помітних творчих особистостей і яскравих громадсько-політичних діячів, які увійшли до числа визначних представників української історії, культури. Саме завдяки його науково-дослідницькій, публіцистичній та краєзнавчо-пошуковій діяльності не лише країнам, а й усій українській культуротворчій спільноті повернута творча спадщина письменників Уласа Самчука, Оксани Лятуринської, Олександра Неприцького-Грановського, Юхима Виливчука, Сергія Даушкова, вчених і громадсько-політичних діячів – Романа Бжевського, Олега Штуля, Юрія Пундика, Семена Жука, Бориса Козубського, Василя Кархута, Михайла Кобрини та інших, хто був забороненим або ж забутим в умовах тоталітарного режиму.

Державний архів Тернопільської області, Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека під патронатом Управління культури Тернопільської обласної державної адміністрації опублікували довідник «Гаврило Чернихівський. Життєписно-бібліографічна студія» (2001р.), в якому знаходимо, що Гаврило

природи релігійних цінностей, їх змісту, структури й характеру функціонування.

Не можна не відзначити, що одна з найбільш відомих типологій релігійної орієнтації особистості належить Г. Олпорту, на думку якого, поняття «релігія» занадто широке, в дійсності ж релігійне почуття та релігійна орієнтація в людей вкрай різні: в деяких вони фрагментарні, поверхневі, в інших – глибокі. Виділяючи два основні типи релігійної орієнтації особистості, Г. Олпорт пояснює: «Абсолютно впевнений у тому, що збереження психічного здоров'я людини сприяє внутрішній, а не зовнішній орієнтації. Якщо релігійна орієнтація глибоко інтеріоризована, то їй будуть сприяти як нормальна психіка, так і спокій у відносинах з оточуючими».

У ході теоретичного дослідження ми опрацювали методику Г. Олпорта та Д. Росса, де виявлені типи релігійної орієнтації. Цікаво, що в даній емпіричній вибірці релігійна орієнтація визначається двома напрямками: 42,85% жінок і 28,5% чоловіків мають послідовну внутрішню релігійну орієнтацію, яка характеризується стійкістю релігійних переконань, внутрішнім переживанням в осмисленні питань віри. За результатами дослідників, люди цієї групи дотримання зовнішньої обрядовості ставлять на другий план, оскільки внутрішнє переживання, та релігія є для них засобом світорозуміння. Жінки (42,85%) та чоловіки (51,5%) мають послідовну зовнішню релігійну орієнтацію, в разі якої релігія розглядається як продовження традицій і потрібна їм для зміцнення становища в суспільстві. Релігія значима, проте не займає в світогляді домінуючого положення.

Опрацьована нами вибірка – «непослідовна релігійність», пов'язана з тим, що в кожній особистості спостерігаються як зовнішні релігійні прояви, так і внутрішні релігійні переконання, які недостатньо узгоджені та стійкі (14,3% жінок і 8,6% чоловіків). Згаданими науковцями було підтверджено, що 11,4% чоловіків відносяться до типу «нерелігійні люди».

При порівнянні показників змістовних аспектів вірувань за опитувальником «Структура індивідуальної релігійності» в чоловіків і жінок виявляються такі відмінності: жінки в більшій, ніж чоловіки, мірі схильні шукати в релігії підтримку й розраду; у них, на відміну від чоловіків, яскравіше виражені зовнішні ознаки релігійності (схильність слідувати традиції у зовнішніх проявах).

Відмінності у ставленні до релігії як до зразка моральних норм трактуються наступним чином: жінки в більшій, ніж чоловіки, мірі вважають, що релігійність визначає моральний вигляд людини (стверджують, що бажано виховувати дітей на основі релігійної

отримала назву «інтерналізована релігійність». Згідно з Г. Олпортом, релігія такої орієнтації не є ані засобом боротьби зі страхом, ані формою конформності чи засобом реалізації бажань. Усі ці мотиви можуть існувати, але вони є вторинними. Мотиви особистості тут контролюються загальним релігійним обов'язком, який є цілісним, включаючи в себе весь досвід особистості, як емоційний, так і раціональний.

Леонід Виговський у системі релігійних цінностей виокремлює їх рівні – від найбільш загальних до часткових. Найвищою цінністю у християнстві є Бог як абсолютна цінність. Богослови зазначають, що Бог не є чимось таким, що відокремлено від нас, а його присутність всередині нас і є істинною сутністю кожної людини. До нижнього рівня належать цінності та цілі, які визначають, до чого має прагнути людина. Наступний рівень – цінності-засоби, яких необхідно дотримуватися протягом життя (читати священні книги). І останній рівень – цінності самого земного життя (праця, шлюб, сім'я та ін.) [5].

У свою чергу, А. Колодний систему релігійних цінностей поділяє на три основні групи. До першої групи належить Бог як абсолютна цінність. До другої групи належать, "потойбічні цінності", а саме – Царство Боже, безсмертя душі, рай, які є для віруючих метою. До третьої групи належать цінності, які функціонують у земному житті для досягнення Царства небесного. [3].

Отже, релігійні цінності допомагають людині формувати в собі наступні якості: терпіння, смиренність, любов до Бога та ближнього, а релігійні вчення допомагають осмислити сенс буття та пережити життєві труднощі.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Соціальні зміни в нашій державі, що відбулися впродовж останніх десятиліть, призвели не тільки до ламання багатьох суспільних, політичних, економічних стереотипів, але й до руйнування світогляду в значної частини громадян. Такі зміни стали поштовхом до пошуку нового сенсу життя, виникнення нових потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій. Звідси й необхідність наукового обґрунтування ціннісних основ духовного відродження нації в контексті соціокультурної системи, що актуалізує звернення до релігійних цінностей.

Проблема релігійних цінностей стосується сфери внутрішнього духовного життя особистості та, разом з тим, вимагає вирішення її в загальній соціально-легітимній формі. Пошук морально-ціннісних орієнтирів соціального розвитку потребує ретельного вивчення

Іванович – володар багатьох заслужених почесних титулів і звань: член Всеукраїнської спілки краєзнавців, Почесний член Українського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, член Правління Тернопільської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, лауреат Всеукраїнської премії в галузі охорони пам'яток історії та культури ім. В. Антоновича, до яких згодом додалися звання Заслуженого діяча культури України, лауреата обласної літературно-мистецької премії ім. Братів Лепких, члена Національної спілки журналістів України і члена Національної спілки письменників України [2, с.273]. Як дослідник-краєзнавець нагромадив і синтезував багатий за змістом, різноплановий за напрямками і значний за обсягом матеріал, який може і покликаний стати базою для наступних наукових досліджень і який у Тернопільському державному архіві оформлено особовим фондом Г. Чернихівського. В ньому нараховується близько чотирьохсот справ, окрім цього, є фонд Г. Чернихівського у Кременецькому краєзнавчому музеї та його особистий архів.

У наступних публікаціях і, як правило, на сторінках регіональних періодичних видань Г. Чернихівський оприлюднює матеріали власних історико-краєзнавчих досліджень за різноманітною тематикою та різновекторного спрямування: давня історія Кременеччини і Волині й історичні події передвоєнних і воєнних подій ХХ століття в регіоні; історія розвитку культури на Кременеччині та Волині; історія бібліотеки Кременецького педагогічного інституту; історія книгодрукування на Волині і в Кременці; окремим рядком проходить тематика Замкової гори, кременецьких стародруків, Почаївської лаври – все це складає зміст широкого історичного наукового інтересу Г. Чернихівського.

Бібліографічний показник засвідчує і зворотну сторону тематики – реакцію читачів та інших авторів на творчий доробок Г. Чернихівського. Про його життя та діяльність знаходимо більше ста найменувань різноманітних видань та публікацій, в яких висвітлюються віхи його життєвого шляху і різнопланової творчої діяльності, і серед них – сім бібліографічних довідників. У бібліографічних виданнях, що стосуються творчості Г. Чернихівського, згадується більше трьохсот імен діячів національної і регіональної історії та культури, про яких писав він або які писали про нього. Це ще раз підтверджує думку, що бібліографія митця – це його своєрідна творча біографія. Грані творчості кременчанина Г. Чернихівського охоплюють різні галузеві напрямки, дослідженню ж його історико-краєзнавчих пошуків присвячена дана стаття.

Творча особистість постійно перебуває в опозиції до себе самої: вона знаходиться у полі протиставлення практичної дії і духовного пориву, вчений-дослідник сказав би «практики і теорії». Це – закономірний процес: творча діяльність дає певний конкретний результат, який вимагає «осмислення і ословлення», а осмислений і висловлений у тексті результат спонукає до нової творчої дії, до вирішення нових проблем, пошуку відповіді на питання, що постійно виникають у процесі творення. «Дія і слово», «слово і дія» – це якраз і є та опозиція, нерозривні і взаємопов'язані складові якої супроводжують митця, образотворця чи словесника, лірика чи фізика в усіх його творчих «митарствах».

Дихотомія «дія – слово» у життєтворчості Г. Чернихівського актуалізувалась у двох видах його творчих захоплень – історико-краєзнавчих розвідках і літературній творчості: історико-краєзнавчі дослідження стали змістом його практичної діяльності, а літературне слово – сенсом духовного життя. У цьому аспекті Г. Чернихівського, безсумнівно, треба зарахувати до щасливих людей: він не має якогось захоплення поза своєю діяльністю. Історико-краєзнавчі пошуки та літературна творчість є найвищим його захопленням і повністю тотожні фаховому статусу історика-краєзнавця, журналіста, письменника. Отож, Г. Чернихівського можна з усією впевненістю віднести до тієї рідкісної і малочисельної категорії людей, які не мають хобі як улюбленого заняття поза фаховою діяльністю, їх фах – це їх хобі, хобі – це їх фах. Саме така категорія людей виконує свої фахові обов'язки з радістю і задоволенням, без огляду на фізичну втомлюваність та з повною духовною віддачею, чим забезпечують високу цінність результатів своєї праці у задоволенні буттєвих та інтелектуальних потреб людей. Враховуючи те, що саме історико-краєзнавчі знахідки спонукали Г. Чернихівського взятися за письменницьке перо, розпочнемо аналіз його творчості з проблематики історичного, в основному, краєзнавчого характеру. Цій сфері дослідження він присвятив десятки літ свого життя.

У загальному, характеризуючи історико-краєзнавчу діяльність Г. Чернихівського, можна виокремити такі її знакові етапи і форми: дослідження творчості М. Драгоманова, що повинно було стати змістом його кандидатської дисертації і для чого він збирав теоретичний і фактологічний матеріал, на основі якого опублікував низку наукових статей. Наступне – робота у Кременецькому краєзнавчому музеї (з 1969 року), яка характеризувалась клопіткою і напруженою працею з оновлення застарілих експозицій залів музею, відкриття нових залів та періодичної організації відповідних до особливостей часу тематичних виставок.

релігійних цінностей є поділ світу на сакральне (сакралізація (лат. «священний») – це процес включення до сфери релігійного санкціонування свідомості, діяльності, поведінки людей, суспільних відносин та інститутів. На ранніх стадіях розвитку цивілізації сакралізація відбувалась у рамках неопосередкованої діяльності людей і їх спілкування. Отже, актуальність вище окресленої проблеми очевидна – недостатня розробленість та обґрунтування змісту ключових понять нашого дослідження, **мета** якого полягає в теоретичному висвітленні проблеми релігійних орієнтацій особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальнометодологічною основою дослідження стали праці представників західноєвропейської філософії – І. Канта, І. Фіхте, Г.-В.-Ф. Гегеля, Л. Фойєрбаха, В. Віндельбанда, М. Бубера; твори "отців церкви" – Іоана Златоуста, Василя Великого.

До аспекту проблеми релігійних орієнтацій у своїх працях зверталися українські релігієзнавці (Л. І. Конотоп, В. Д. Бондаренко, В. І. Лубський, П. А. Саух та ін.) та російські – Н. Н. Зарубіна, П. А. Баєв, В. І. Михалюк.

Наукові розвідки психологів різних країн (Великобританії, США, Китаю та ін.) констатують зростання інтересу науковців до проблеми релігійних орієнтацій особистості (M. Leach, J. Maltby).

Словники сучасного суспільства тлумачать поняття «релігійні орієнтації» як ставлення людини до релігії та релігійної практики.

Американський психолог Гордон Олпорт релігійні орієнтації трактує наступним чином – це так звані підходи індивіда до релігійної віри, незалежні від змісту тих чи інших вірувань. Релігія може бути для індивіда метою, тобто сенсом життя (внутрішня релігійність) або засобом, тим, що допомагає в житті, але не вимагає потужної особистісної віддачі (зовнішня релігійність).

Г. Олпорт та М. Росс розробили опитувальник, метою якого є виявлення релігійної орієнтації – Шкала релігійної орієнтації Олпорта-Росса (Allport-Ross Religious Orientation Scale – ROS). Зовнішня релігійна орієнтація отримала назву «інституційна релігійність». Для багатьох людей релігія виявилася звичкою або використовувалася з тією чи іншою зовнішньою стосовно неї метою. Це щось корисне для життя, але не для того, щоби жити заради цього. Можливо, це спосіб підвищення соціального статусу, підтримки впевненості у собі та своїх вчинках. Звернення до Бога в межах зовнішньої релігійної орієнтації не означає відстороненості від себе. Г. Олпорт визначає цей тип релігійності як «щит для центрування на собі». Люди із зовнішньою релігійністю відвідують церкву нерегулярно. Внутрішня релігійна орієнтація спочатку

УДК 159.923.33

Мельник Ю. С.,
аспірантка

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕЛІГІЙНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті проаналізовано аспекти релігійних орієнтацій в умовах сучасного суспільства. Здійснено науково-теоретичний огляд вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених зазначеній проблемі. Розкрито суть релігійних орієнтацій та вплив соціуму на їх формування. Констатовано, що для становлення особистості в сучасному суспільстві важливою є ідея релігійних орієнтацій.

Ключові слова: орієнтації, релігійні орієнтації, ціннісні орієнтації, релігійні цінності, релігійна свідомість, релігійність, суспільство.

The article analyzes aspects of religious orientations in today's society. Done scientific and theoretical overview of domestic and foreign studies on the above problem. The essence of religious orientations and the influence of society on their formation. It notes that the formation of identity in modern society is the idea important religious orientations.

Key words: orientation, religious orientation, values, religious values, religious consciousness, religious society.

Постановка наукової проблеми. Різноманітні зміни, які протікають в сучасному суспільстві, сприяють прискоренню темпів соціальної динаміки, перетворенню старих і виникненню нових соціальних структур, трансформації ціннісної сфери, що неминує задають нові параметри соціалізації, пред'являючи підвищені вимоги до релігійних орієнтацій особистості в умовах сучасного суспільства. Зазвичай розвиток культури супроводжується виникненням і становленням відносно самостійних систем цінностей, які спочатку існують у контексті культури, але з розвитком стають відносно самостійними, наприклад, релігійні цінності. Важливо відзначити, що ціннісні орієнтації людини та її релігійна практика взаємозалежні. Релігія має безпосереднє відношення до цінностей. Основою

Однією з форм краєзнавчої роботи, яка захопила Г. Чернихівського і мала в основному пошуково-організаційний аспект, – створення музеїв на громадських засадах, два з яких – у с. Плоске та с. Крижі, що на Кременеччині, – отримали звання «народних». Не менш важливою, захоплюючою і водночас складною справою було ініціювання та організація відкриття меморіальних дошок, присвячених визначним персоналіям та історичним подіям Південної Волині та Кременеччини і міста Кременця. Наступна форма краєзнавчої роботи – польові дослідження м. Кременця та його околиць з метою як вивчення історичного минулого краю, так і предметного поповнення експозиції Кременецького краєзнавчого музею пам'ятками археології, для чого Г. Чернихівський понад двадцять років брав участь у розкопках на околиці Кременця – Куличівці й описав це у десятках статей. Важливим напрямом краєзнавчих досліджень і наукових пошуків стала історія м. Кременця та Кременеччини через вивчення історико-архітектурних пам'яток, відкриття меморіальних дошок, написання та публікацій десятків, і навіть сотень історико-краєзнавчих статей у регіональних та всеукраїнських періодичних виданнях [2, с. 272 – 278].

Згадані форми і напрями краєзнавчо-дослідницької роботи Г. Чернихівського знайшли своє широке відображення у публікаціях, які побачили світ у найрізноманітніших газетах, збірниках як регіонального і всеукраїнського рівнів, так і за кордоном. Автором більшості із них був сам Гаврило Іванович Чернихівський.

Перший напрям його історико-краєзнавчих досліджень – вивчення творчості М. Драгоманова – відображений десятками наукових публікацій, серед яких: «Михайло Драгоманов як історик»; «Запорізьке козацтво в працях М.П. Драгоманова»; «М. Драгоманов і деякі питання історії України»; «Деякі питання історії Давньоруської держави в оцінці М. П. Драгоманова» і «Висвітлення М.П. Драгомановим історії гайдамацьких рухів XVIII ст. в Україні», «Українські літописи XVII – XVIII ст. у творчій спадщині М. Драгоманова», «Діяльність Кирило-Мефодіївського товариства в оцінці М. П. Драгоманова», «Михайло Драгоманов і українське національне відродження».

Особливий інтерес у цьому плані складає публікація Г. Чернихівського «Мій шлях до Драгоманова», де назва статті говорить сама за себе – про не лише труднощі, а й перешкоди, які зустрів науковець у дослідженні обраної ним наукової проблематики. До речі, ця тема знайшла своє місце у другій книзі «Портрети пером» у статті «Шлях до Драгоманова», де науковець-краєзнавець з боєм у серці зазначає: «...Мушу сказати: безперечно, в основному мої

дослідження про вченого і громадсько-політичного діяча писались у 70 – 80-х роках (минулого століття) на вимогу тоді пануючій методології марксизму. Іншого не було дано. Тому ряд її положень не можуть бути прийняті тепер, коли стало можливим казати про діячів минулого правду, а не підганяти їх до єдиного знаменника» і додає: «Попередні дослідження необхідно критично осмислити, переробити. Але в умовах Кременця, де нема ні архівів, ні наукової бібліотеки, ця справа нелегка. Та не втрачаю оптимізму і віри, що в майбутньому праця буде завершена» [5, с. 42 – 52].

Не просто найбільшу і найзмістовнішу сторінку, а найбільше глибоко змістовних сторінок у творчій біографії Г. Чернихівського займає робота в Кременецькому краєзнавчому музеї, конкретний підсумок якої можна простежувати за путівниками «Кременецький краєзнавчий музей» та «Кременець». Необхідно зауважити, що обидва путівники стосуються творчої діяльності їх автора у подвійному аспекті: по-перше, як автор, він дослідив і синтезував наявний інформаційний матеріал про Кременець і Кременеччину, і, по-друге, як науковець-краєзнавець, доклав багато зусиль до формування такого матеріалу.

Путівник «Кременецький краєзнавчий музей» «веде» читача не лише експозиційними тематичними залами музею, а й пропонує глибоко пізнавальну мандрівку в історичне минуле краю, охоплюючи період від прадавніх часів до наших днів. Коротко ознайомивши читача з історією Кременецького краєзнавчого музею, автор пропонує «зовнішній» огляд краю: географічне положення і геологічну будову району, корисні копалини, рельєф, ґрунти, водні ресурси, рослинний і тваринний світ Кременеччини описані лаконічно, але в повноті необхідної характеристики [3, с.7 – 12].

Як історик, Г. Чернихівський максимальну увагу приділяє історичному минулому краю, періодизуючи його згідно класичних стандартів. Так, період давньої історії представлений описом Кременеччини первісних часів, де акцентуються матеріали досліджень про поселення на горі Куличівка. Путівник дає опис і характеристики елементів експозиції залу первісного суспільства, зокрема, діорама «Поселення давніх людей на Куличівці», пам'яток трипільської культури, знарядь праці та зброї племен комарівської культури, скіфський часів та чернихівської культури.

Середньовічні часи стосуються історії Кременеччини від Давньої держави і до нового та новітнього часу. Йдеться про експозиції та окремі експонати, які інформують про тогочасне землеробство, скотарство, ремісництво, побутово-прикладне мистецтво. Окремий розділ присвячено історії краю у період Галицько-Волинської

рівнем сформованості досліджуваних уявлень (58%), виявляли нижчу, в порівнянні з попередньою групою, обізнаність щодо родинних обрядів, їх уявлення про календарно-трудова обрядовість були помітно слабшими. У ході виконання завдання потребували навідних запитань. До низького рівня (11%) були віднесені діти, які відчували труднощі при здійсненні опису пропонованої ситуації, виявляли нестійкі та фрагментарні уявлення про особливості етнічної поведінки українців.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Упродовж дошкільного дитинства відбувається засвоєння моделей етнічної поведінки, в процесі чого особливого значення набуває механізм наслідування, позаяк первинним інститутом етнізації виступає сім'я. Саме в її середовищі дитина має спостерігати і переймати ті патерни поведінки, які будуть прийнятними для конкретного етносу, відповідатимуть його ціннісно-нормативним комплексам. Сім'я визначає формування «етнічної норми», у відповідності до якої підрастаюча особистість буде оцінювати інших людей, організовувати свою поведінку, прийнятну в межах етнічної спільноти.

Емпіричне вивчення проблеми наводить на думку, що дієвим чинником формування етнопсихологічних уявлень дітей, зокрема, їх конативної складової, виступає етнокультурна компетентність батьків, залучення дітей до підготовки й проведення родинних святкувань та традиційної обрядовості. Тому в перспективі плануємо продовжити теоретико-експериментальне вивчення особливостей етнопсихологічних уявлень дошкільників у вказаному напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
2. Гумилев Л. Н. Этносфера: история людей и история природы / Л. Н. Гумилев. – М. : Экспос, 1993. – 544 с.
3. Магомедова М. З. Этническая идентичность как условие межкультурного взаимодействия в полиэтническом социуме / М. З. Магомедова // 20 лет реформ: итоги и перспективы: сборник статей / [под ред. М. К. Горшкова, А.-Н. З. Дибирова]. – Москва-Махачкала, 2011. – С. 508.
4. Тард Г. Законы подражания [пер. с фр. Ф. Павленков] / Г. Тард. – СПб. : Академический проект, 2011. – 304 с.
5. Махній М. М. Етнорозвиток: Науково-пізнавальні нариси [Електронний ресурс]. – К. : Blox.ua, 2009. – Режим доступу : <http://makhniy.blox.ua/html>

переглянути світлин, на яких відображаються чітко виражені аспекти етнічної поведінки українців. Зображення, що стосувались як звичаїв та традицій, так і буденних життєвих ситуацій, обговорювались із дітьми індивідуально. Дошкільники мали дати назву зображенню (наприклад, «Весілля», «Коляда», «Хрестини» тощо), описати та пояснити зміст зображеного, скласти продовження події, з якої розглядався певний епізод. Всього пропонувалось 10-12 фотографій. Отримані результати дозволили зробити висновок, що дошкільники мають достатні уявлення про моделі етнічної поведінки, обізнані щодо родинної та календарно-трудоної обрядовості. Так, для прикладу, світлині зі зображенням людей, які сидять навколо сервірованого столу, діти давали назви: «Гостина», «Гості», «День народження» тощо. В описі респонденти вказували певну подію, з приводу якої передбачалось святкування, зазначали, що «стіл має бути щедрим», «гостей треба пригостити смачненьким», «у всіх має бути гарний настрій». Типові відповіді дітей вказують на те, що уявлення про гостинність, як рису національного характеру українців, у них досить чітке.

Задля уточнення змісту етнопсихологічних уявлень дошкільників, особливо їх конативної складової, респондентам ставились навідні запитання: «Чи потрібно у гості приносити подарунки?», «Якими стравами пригощають гостей?», «Як мають бути одягнені гості і господарі?», «Чи запросять дітей до загального столу?», «Чим завершиться святкування?» тощо. Відповіді дошкільників були досить адекватними по відношенню до української культури, тобто, діти знають, що частування має бути смачним і щедрим; розмови за столом – оптимістичні; діти мають виявляти повагу до дорослих, поводитись стримано, ввічливо; за гостину потрібно подякувати та запросити друзів (родичів) до себе. Також дошкільники виявили уявлення про риси українського національного характеру: емоційність, балакучість, пісенність.

Узагальнивши результати діагностичної роботи, ми виділили рівні сформованості етнопсихологічних уявлень дошкільників, сфокусувавши увагу на їх конативній складовій. При цьому ми керувались наступними критеріями: правильність і повнота уявлень, їх чіткість та стійкість, а також міра самостійності дитини при виконанні завдання.

Високий рівень сформованості етнопсихологічних уявлень респондентів становив 31%. Діти виявляли досить чіткі уявлення про традиційну обрядовість українців, добре орієнтувались у розв'язанні типових життєвих ситуацій, не потребували, фактично, допомоги дорослого у виконанні завдання. Дошкільники, які володіли середнім

держави та входження Кременеччини до складу Великого Литовського князівства, здобуття Кременцем Магдебурського права на самоврядування, становище Кременеччини після Люблінської унії 1569 р., коли місто підпало під владу пансько-магнатської Польщі. Путівник детально описує експозицію, присвячену Визвольній війні українського народу 1648 – 1654 рр. під проводом Богдана Хмельницького; в згаданій експозиції особливу увагу привертає картина кременецького художника І. Гарасевича «Фортеця здобута», а також діорама «Штурм Кременецького замку» художника П. Кравченка.

Тематика духовної культури українського народу – одна із провідних серед науково-дослідницьких пріоритетів історика-краєзнавця Г. Чернихівського. Особливе місце належить дослідженню матеріалів про розвиток книгодрукування у XVI – XVIII ст. на Півдні Волині. Серед таких матеріалів – окремі сторінки Острозької Біблії Івана Федорова (фотокопії); оригінали книг, надрукованих у Кременці, Почаєві, Рохманові (Шумщина): «Тріодь постная» – XVст., «Євангеліє учительное» – початок XVII ст., «Учительное Євангеліє» Петра Могили – середина XVII ст.; копії сторінок славнозвісної «Кременецької граматики».

У путівнику знаходимо характеристику або згадки про пам'ятки архітектури краю, що збереглися (залишки фортеці на Замковій горі, будинки-близнята, єзуїтський колегіум, палац князів Вишневецьких тощо), а ті, які не витримали випробування часом чи історією, репрезентовані фотографіями або макетами. На доказ того, що у XIX ст. в Кременці як повітовому місті Волинської губернії розвиваються виробництво і ринок – діяли цегельний, свічковий, миловарний заводи, деревообробні, шефські, кравецькі майстерні, інші дрібні підприємства – музей пропонує зразки продукції окремих Кременецьких виробників того часу. Відображена і феодальна структура земельних відносин на Кременеччині, яка на той час перебувала у складі Російської імперії.

Музейні експонати підтверджують, що багатство духовно-культурного життя Кременця, Південної Волині першої половини XIX століття забезпечувалось діяльністю видатних діячів науки, освіти і культури, діяльність яких прямо або опосередковано була пов'язана з Волинською гімназією та Волинським музеєм, і до яких належать Т.Чацький, Г.Коллонтай, В.Бессер, А.Анджейовський, Ю.Словацький, А.Міцкевич, Ю.Коженьовський, А.Мальчевський, Т.Падур, З.Доленга-Ходаковський, О.Чекановський. Подаються матеріали про перебування на Кременеччині видатних діячів української та зарубіжної культури – Тараса Шевченка, Миколи

Костомарова, Миколи Пржевальського, Ференца Ліста, Оноре де Бальзака [3, с.12 – 21].

Сучасна історія Кременеччини репрезентована чисельними документами і матеріалами про події повоєнних літ і до нашого часу. Поряд з матеріалами про відновлення економічного життя, документи про системні акції радянського тоталітарного режиму як проти селян, які опирались залученню до «квітучого колгоспного життя», так і проти «ворогів народу – українських буржуазних націоналістів», в пошуках яких органи НКВС здійснювали особливі заходи. Серед документальних матеріалів – повість вояка УПА Андрія Боб'юка «У Шумських лісах», біографічна повість Софії Буняк «Одіссея Ольги Горошко». Зазначено, що авторка останньої повісті була схоплена енкаведистами, засуджена на 25 літ тюремного ув'язнення та на 5 літ позбавлена громадянських прав, витримала усі поневіряння радянських тюрем і таборів. Представлені матеріали і про іншого патріота – Івана Гнатюка, учня Кременецького педучилища, поета, якого за участь у самостійницькому русі було заслано на Колиму; художника І. Хворостецького, композитора М. Вериківського, режисера В. Скрип'юка.

Вагомим підсумком науково-краєзнавчої діяльності Г. Чернихівського став туристичний путівник «Кременець», опублікований Тернопільським видавництвом «Збруч» у 2005 році трьома мовами – українською, англійською та польською. Автором українського тексту і «режисером-конструктором» видання був Гаврило Іванович. Путівник, що відкривається вітальним словом міського голови А. Гуславського і яскраво та доцільно ілюстрований світлинами, дає широкомасштабну і конкретну інформацію про місто – про його історію (розділ «З глибини віків», «Шляхами козацької слави», «Пам'ятки минувшини», «Буремні роки») і сьогодення («Кременець оновлюється», «Нашого цвіту – по всьому світу»), а також про відомі кременецькі околиці – «Краса Волині – Кременеці гори», «Свято-Успенська Почаївська лавра») [1, с.3 – 60].

Конкретна науково-дослідницька краєзнавча робота Г. Чернихівського відображена у численних публікаціях регіональних і всеукраїнських видань: «Сільський краєзнавчий музей у Білокриниці», «Кременецький краєзнавчий музей», «В Україну повернувся. Матеріали виставки про У. Самчука у Кременецькому краєзнавчому музеї», «І знову із забуття» – про першу виставку матеріалів про Оксану Лятуринську, «Перший музей Уласа Самчука в Україні, «У пам'яті навічно: відкриття меморіального комплексу в с. Богданівка на Кременеччині», «Вперше в Україні: встановлення меморіальної дошки У. Самчуку у Тилявці на Шумщині», «З Любов'ю

проживання («Батьківщина», «мати-земля»), рідну мову, житло («сімейне вогнище»), релігію, яку сповідують члени родини. Ці символи, як вважає М. Магомедова, становлять цілу систему і дозволяють відділити свою етнічну групу («ми») від інших («вони») [3].

М. Махній відмічає, що в одноетнічних сім'ях ідентифікація дитини зі своїм етносом не стикається з труднощами; через наслідування вона засвоює етнічні й соціальні норми, мову, культуру. При цьому формування етнічної самосвідомості відбувається гармонійно і дитина входить в буття етносу поступово, не вступаючи в протиріччя ні з довколишнім, ні з власним «Я». У ході засвоєння дитиною комплексу традиційних культурних та поведінкових стереотипів її біополе коливається з біополем членів рідного етносу в унісон [5]. Як доречно зауважує І. Поздєєв, позитивна мотивація входження в культуру свого народу, засвоєння рідної мови забезпечується тоді, коли дитина спілкується з повноцінними сформованими особистостями – представниками свого етносу. В цьому аспекті важливо аби в першу чергу середовище сім'ї було безпечним і передбачуваним, атмосфера спілкування – емоційно-підтримуючою. Тож, як бачимо, якщо етнізація протікає природно і ненав'язливо, то дитина, стаючи членом соціуму, водночас стає й етнофором – носієм етнічної самосвідомості.

Наслідуючи етнічно свідомих батьків, дитина навчається користуватись предметами культури, створеними попередніми поколіннями; сприймати й поцінувати витвори народних умільців; берегти й примножувати матеріальну та духовну спадщину свого народу. У майбутньому така особистість зазвичай вільно орієнтується в етнічному просторі, позитивно оцінює свою етнічність і при цьому не виявляє упередженого чи ворожого ставлення до етнічних інших, реалізовує себе на своїй землі. Однак відмітимо, що в сучасних психологічних дослідженнях зафіксовані випадки, коли діти, зростаючи в етнічно однорідних сім'ях, в подальшому не ідентифікують себе зі своїм етносом, відкидають рідноетнічну культуру, мріють про «рай за рубежем». Спроби наукового пояснення цього явища у психології непоодинокі, однак багато питань залишаються досі не з'ясованими.

У цьому дослідженні ми сфокусували увагу на вивченні етнопсихологічних уявлень дошкільників (зокрема, на їх конативній складовій), що мають пряме відношення до виформовування етнічної поведінки. У вибірку увійшли 38 дітей старшого дошкільного віку, які зростають у моноетнічних сім'ях. Дітям пропонувалось

стереотипів дорослих, які виступають для дитини в якості референтних.

Виклад основного матеріалу дослідження. У психології поняття «наслідування» часто використовується поряд із термінами: «соціалізація» та «ідентифікація». Попри значну подібність, зазначені процеси не є тотожними. Так, соціалізація передбачає засвоєння соціальних та соціально-психологічних норм, правил, оволодіння цінностями, набуття соціального досвіду в цілому. Соціалізація здійснюється як стихійно (під впливом різних життєвих обставин та докільля), так і цілеспрямовано (у процесі виховання). Ідентифікація визначається як процес поєднання суб'єктом себе з іншим індивідом або групою, в ході якого відбувається засвоєння норм та цінностей групи, їх включення у свій внутрішній світ. Ідентифікація передбачає прийняття особистістю соціальної ролі конкретної етнічної групи, усвідомлення приналежності до неї, формування певних соціальних настанов. Наслідування, виступаючи механізмом соціалізації, виявляється у свідомому або неусвідомленому прийнятті, запозиченні та відтворенні певних особливостей іншої людини (людей), яка виступає в якості еталону.

Усі ці процеси однаково важливі для набуття соціотипової поведінки. Так, дитина, засвоюючи особливості поведінки, схвалювані у конкретному соціумі, ніби підлаштовується під референтних дорослих, діє відповідно до заданого ними зразка. Вона переймає риси характеру, особливості взаємин між людьми, з якими себе ототожнює. Варто зазначити, що окреслений процес відбувається в рамках певної культури, а тому передбачає формування відповідного світогляду, поведінки. Тобто, в процесі інкультурації (входження в культуру рідного народу) виформовується когнітивна, емоційна та конативна подібність із членами рідноетнічної культури.

Результати сучасних досліджень дають підстави вважати, що у моноетнічних сім'ях основи етнічної поведінки закладаються природно й непомітно. Через наслідування дитина легко засвоює культуру рідного народу, оволодіває рідною мовою, приймає соціальні та етнічні норми, поширені в конкретному етнічному середовищі. На неусвідомленому рівні відбувається переймання етнічних моделей поведінки, формування уявлень про різні заборони, порушення яких негативно оцінюється з боку етнічних «своїх».

За умов сприятливого впливу з боку значущих дорослих у дитини змалку зароджується почуття прив'язаності до рідної землі, формуються адекватні уявлення про свій народ, територію його

до Великого Тараса і відкриття пам'ятника Т. Шевченку в Почаєві», «Твій син, Україно, вертає до тебе: відкриття меморіальної таблиці Олександрі Неприцькому-Грановському у Бережцях», «Праматір славетного вузу: Київський університет і Кременецький ліцей», «Храм воскрес із руїн: посвята Богданової каплиці у Підліссях на Кременеччині» та багато інших публікацій у найрізноманітніших виданнях.

Такі публікації до імені Гаврила Івановича Чернихівського мають подвійне відношення: події чи справи, про які вони пишуть, вивчені і досліджені невтомним волинезнавцем Г. Чернихівським, та описані й підготовлені до публікації також ним. В його житті і творчості знайшли своє відображення соціальні та політичні проблеми Волинського краю другої половини ХХ століття і першого десятиріччя ХХІ століття. Тому в пізнавальному аспекті творча і життєва спадщина Г. Чернихівського виступає фактологічним і літературно-публіцистичним літописом Волині, а в науковому плані складає значний за обсягом і багатий за змістом різноплановий матеріал науково-інформаційного характеру про невідомі пласти і сфери регіональної історії та культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кременець. Туристичний путівник. – Тернопіль: Збруч, 2005. – 56 с.
2. Українська журналістика в іменах // [за ред. М.М.Романюка]. – Львів, 1997. – Випуск IV. – 352 с. – С. 272–279.
3. Чернихівський Г. Кременецький краєзнавчий музей. Путівник / Г.Чернихівський. – Кременець: ВАТ «Папірус», 2005. – 71 с.
4. Чернихівський Г., Легкун О. Портрети пером. Статті, есе, рецензії / Г. Чернихівський, О. Легкун. – Кременець – Тернопіль: «МВД», 2003. – Кн. 2. – 324 с.
5. Чернихівський Г. У пам'яті народній. До 150-річчя перебування Т.Г.Шевченка на Тернопільщині / Г.Чернихівський // Діалог. – Кременець, 1996. – 9 листопада. – С. 4.

УДК 398. 82

Шородок Х. С.,
здобувач

ЕПІСТЕМОЛОГІЯ ТЕРМІНУ «КОЛЯДА» В УКРАЇНСЬКОМУ МУЗИКОЗНАВСТВІ

У статті подано огляд найбільш поширених версій походження терміну «коляда». Проаналізовано праці відомих українських та вчених-музикознавців з даної проблематики. Прослідковується зв'язок термінів «коляда», «дідух», «корочун», а також їхній зв'язок з різдвяними піснями – церковними колядами.

Ключові слова: коляда, Різдво, фольклор, корочун, дідух, церковні коляди.

This article is focused an overview of the most common theories about the origin of the term «carol». The works of famous Ukrainian scientists and musicologists on this subject are analized. Evident relationship between terms «carol», «didukh», «korochun» and also their relationship with Christmas songs – church carols is trased. In this paper, we note that Christmas songs are called spiritual psalms or piping. We describe the term «Carol» as the title song genre took four centuries period of formation and adaptation in the scientific literature and in the national environment.

Key words: carols, Christmas, folklore, korochun, didukh, religious carols.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасні музикознавчі дослідження, спрямовані на вивчення народно-пісенної спадщини українського народу, беруть до уваги історичні, політичні та соціально-культурні аспекти цієї проблематики. Останнім часом учені-музикознавці звернули увагу в своїх дослідженнях на ті жанри народної музики, які в радянський період були заборонені. У першу чергу ця проблема стосується пісень-коляд, зокрема церковних, які і до сьогоднішнього дня залишаються малодослідженими.

В українському етномузикознавстві та етнології утвердилися дві основні версії, що стосуються пояснення терміну «коляда». На початковому етапі становлення народознавчих наук пріоритетною

образів сприймання. П. Лушин, В. Москаленко, В. Семиченко, досліджуючи розвиток різних видів діяльності дітей, обґрунтовували роль наслідування у формуванні знань, умінь та навичок, необхідних для їх виконання.

Ученими, в числі яких М. Лісіна, Д. Ніколенко, Л. Проколієнко, у ході експериментальних досліджень виявлено, що дошкільники наслідують передусім тих людей, у взаєминах із якими вони відчувають кровну та духовну спорідненість, а також емоційне і фізичне благополуччя. Упродовж перших років життя характер наслідування помітно змінюється. Для прикладу, молодші дошкільники зазвичай «сліпо» наслідують окремі форми поведінки значущих дорослих, а старші вже здатні свідомо засвоювати зразки норм та правил поведінки. В обох випадках у цьому процесі проглядається прагнення дитини викликати соціальне схвалення з боку дорослих.

Ю. Бромлей з'ясував, що в ході виховання в рамках певної етнічної групи набуваються та навіюються уявлення, погляди, звички і норми поведінки, які не підлягають свідомому контролю. Засвоївшись від старших поколінь в якості природних зразків вираження емоцій та поведінки, вони мимовільно виявляються у різноманітних життєвих ситуаціях. Аналогічні міркування висвітлюються в доробку М. Мід, яка вважала, що дитина автоматично переймає способи поведінки, відповідні стандартам певної культури. На думку дослідниці, попри те, що структурам поведінки властива внутрішня узгодженість, усвідомлюється лише незначна їх частина.

Етнічний колектив виформовує ідеальний принцип поведінки індивіда в його межах – імператив поведінки. Він сприймається людьми підсвідомо, як негласна норма поведінки, порушення якої блокує або утруднює задоволення соціальних потреб. Вагомий внесок у вивчення імперативів поведінки зробив Л. Гумільов. Вчений вважав, що власний стереотип поведінки сприймається членами етнічного колективу як стандарт взаємовідносин, єдино можливий стиль життя. Норми поведінки, про які йдеться, не є обтяжливими для членів етносу, а для інших етнічних спільнот вони можуть бути категорично неприйнятними [2].

На думку Г. Теджфела, стереотипи засвоюються та використовуються дітьми ще до виникнення у них чітких уявлень про ті соціальні групи, до яких вони належать.

Отже, формування етнічної поведінки – процес складний і багатогранний. Розпочинається він у перші роки життя в колі сімейного спілкування, зазнаючи впливу настановлень та

оскільки від їх позиції у сімейному спілкуванні, світогляд, настановлень залежить адекватність уявлень дитини про довколишнє, ставлення до нього, самоставлення, спрямованість поведінки тощо. За допомогою дорослих дитина оволодіває ustalеними способами дій із предметами, навчається розв'язувати актуальні на цьому віковому етапі проблеми та задачі розвитку, засвоює норми і правила суспільної поведінки. Усе це у кожного народу має свою специфіку. Не тільки обряди, звичаї і традиції, а й щоденна організація побуту та життєдіяльності, типова поведінка референтних дорослих у різних соціальних ситуаціях, вербальні й невербальні аспекти спілкування в межах найближчого оточення слугують джерелом уявлень дитини, необхідних їй для того, аби освоїтися у навколишньому світі, зайняти в ньому певне місце, почуватись «своєю» серед «своїх».

На теренах сучасної науки увага до феномену етнічної поведінки на етапі її зародження приділено недостатньо. Це спонукало нас до проведення дослідження, в якому ми поставили за мету теоретично вивчити та емпірично з'ясувати особливості формування етнічної поведінки в дитячі роки, обґрунтувати роль наслідування в зазначеному процесі.

Проблема наслідування висвітлюється в науковому доробку багатьох дослідників як в Україні, так і за кордоном. Вагомий внесок у визначення її смислового поля зробив Г. Тард. Учений розглядав наслідування як важливий соціальний процес, що є втіленням всезагального світового закону повторення. Серед основних форм наслідування він виокремлював: наслідування іншої людини; наслідування зразка, яким може виступати звичай або мода; наслідування самого себе. Згідно за Г. Тардом, такі культурні феномени, як релігія, мова продовжують існувати саме завдяки механізму наслідування.

Роль наслідування у процесі засвоєння соціальних норм ґрунтовно досліджував А. Бандура. У формуванні нової реакції дитини шляхом наслідування вчений враховував наступні аспекти: увага дитини до дії моделі (зразка для наслідування); запам'ятовування інформації про дію моделі; наявність сенсорних можливостей та рухових навичок, що уможливають відтворення дитиною сприйнятого зразка; мотивація [1].

У вітчизняній психології проблема наслідування есплікується в багатьох наукових розвідках. Так, ще Д. Ельконін у контексті вивчення питання соціальної ситуації розвитку в дитячі роки фокусував увагу на явищі наслідування. О. Запорожець розглядав наслідування як основний механізм формування предметних дій та

була думка про те, що слово «коляда» проходить від старогрецького чи римського «calendae», що в перекладі українською мовою означає початок нового календарного року. Цієї версії щодо тлумачення цього слова дотримувалися такі українські вчені, як М. Грушевський, Ф. Колесса, В. Гнатюк, О. Білецький, А. Лобода, М. Семчишин ін. Зокрема М. Грушевський звернув увагу на зв'язок української назви коляда із новогрецьким «colanta», болгарським «колєне» або «коляда», що використовувалися на означення вечора перед Різдвом на Балканах, і вважав, що «се ім'я вигнало стару тубильчу назву «корочун», значення якої не зовсім ясне» (можливо, вона пов'язана з древніми магічними творами-кощунами) [4, с. 177].

Такої ж думки щодо походження терміна «коляда» дотримувалися Ф. Колесса і В. Гнатюк. Ф. Колесса з цього приводу писав: «Саме слово «коляда» походить, очевидно, від назви Нового року у візантійців kalandai, у римлян – colendae januariae, що припадав на тиждень після гулящих Сатурналій у другій половині грудня» [10, с. 38], тобто Колесса, як представник міграційної наукової школи, вважав, що це слово прийшло з греко-римської території на праукраїнські землі й адаптувалося в місцевій традиційній культурі. В. Гнатюк також вважав слово «коляда» «чужого походження» [11, с. 5].

Мета: проаналізувати історіографію дослідження терміну «коляда» в народознавстві. **Завдання:** дослідити епістемологію терміну «коляда», його зв'язок з визначеннями «корочун», «дідух» та «церковні коляди»; простежити фольклоризацію жанру коляди в українському музикознавстві.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Теорію запозичень культурних традицій сповідували й інші відомі українські культурологи М. Семчишин та І. Огієнко. Перший із них припускав, що «свято Коляди, очевидно, пов'язане з грецькими та римськими поганськими святами зимового циклу (сатурналії, брумалії, воти, календи). Христова Церква повела рішучу боротьбу проти цього свята і воно поступово злилося зі святом Різдва Христового» [20, с. 27]. Другий учений також наголошував, що «саме слово коляда, безумовно, латинське. Воно походить від слова calendae, – так звали перший день нового місяця...» [13, с. 272].

Треба зазначити, що останнім часом теорію запозичень культурних артефактів сповідують і сучасні народознавці. Серед них український етнолог А. Пономарьов. Він вважає, що «слово коляда походить від латинського «calendae», що означає перший день кожного місяця [17, с. 285]. Аналогічної думки про походження

терміна «колядки» й автори підручника «Українська усно-поетична творчість» М. Грицай, В. Бойко, Л. Дунаєвська [3, с. 24] та етномузиколог А. Іваницький [6, с. 51].

Відомий український народознавець В. Скуратівський також припускає, що «Коляда здається, всім відома й зрозуміла, хоч ми й не підозрюємо, що походить вона з глибокої давнини, а її генеалогічне коріння має латинське забарвлення» [21, с. 11–12]. Тобто вона сформувалася під впливом греко-латинських культурних впливів.

Усі вище зазначені висловлювання українських учених зводяться до того, що слово «коляда» сформувалося під впливом греко-римських культурних впливів й не є автохтонним. Міграційна теорія щодо походження терміна з греко-балканських теренів в першу чергу «працювала» на закріплення християнства на Русі.

Дещо відмінним є бачення О. Білецького, що стосується походження слова коляда. Він наголошував на тому, що «коли ми порівнюємо грецький із українським обрядом Коляди, то закріпимо величезну подібність самих обрядів аж до назви: Календи – Коляда. Таку обрядову спільність можна пояснити: по-перше, єдністю натуралістичних уявлень обох хліборобських народів (грецького й українського), що відбилися на їх обрядах, а по-друге, культурним впливом грецької обрядової дії, з якою український нарід міг познайомитись у своїх взаєминах із грецькими колоністами в Україні. Тому й назва цих обох обрядів спільна» [1, с. 62].

Незважаючи на це, більшість українських, російських і білоруських учених-народознавців – прихильників автохтонної наукової школи вважають, що термін «коляда» чи «колядка» походить від назви праукраїнської богині Коляди – дружини бога неба Сварога та похідних від неї синонімічних означень. Це особливо можна спостерегти в працях середньовічних українських і російських вчених. У Густинському літописі (1640 р.), зокрема, зазначено: «Коляда, йому ж свято препогане буває 24-го. І хоча благодать Христовим Різдом осіяє нас і ідолів губить, але й досі в пам'яті божевільний диявол живе: на честь цього біса збираються простолюдини напередодні Різдва Христового і співають пісень, в яких і про Різдво Христове згадують, але передусім біса Коляду величають» [12, с. 256].

На автохтонне походження Коляди звернув увагу І. Нечуй-Левицький, зазначаючи: «Трудно пристати на те, що слово коляда вийшло од латинського слова calendae, як звалися у римлян перші дні кожного місяця. Народ надто дуже глядить своїх звичаїв та ще й обрядових, щоб змінити давнє ім'я на нове, котре йшло десь здалека

УДК 159.372.3

Бабій Н. Б.,
здобувач

ФОРМУВАННЯ КОНАТИВНОГО КОМПОНЕНТА ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕНЬ ДОШКІЛЬНИКІВ ПІД ВПЛИВОМ НАСТАНОВЛЕНЬ ТА СТЕРЕОТИПІВ ДОРОСЛИХ

У статті розглядається проблема формування етнічної поведінки на етапі її зародження; обґрунтовується роль механізму наслідування в зазначеному процесі. Окреслюється вплив етнічних настановлень і стереотипів, які використовують батьки в сімейному спілкуванні, на формування етнопсихологічних уявлень дитини. Висвітлюється спроба експериментального дослідження етнопсихологічних уявлень дітей дошкільного віку, при цьому фокусується увага на їх конативній складовій.

Ключові слова: етнічна поведінка, наслідування, ідентифікація, етнопсихологічні уявлення, особистість дошкільника.

The problem of formation of ethnic behavior at the stage of its origination and the role of the mechanism of inheritance in that process are considered in the article. The notions of «socialization», «imitation», «identification» are compared. The views of foreign and national psychologists concerning features of imitation in preschool age are covered. The influence of ethnic settings and stereotypes which show parents in the family communication on the formation of ethno-psychological conceptions of the child especially their conative component are outlined. The attempt of experimental study of ethno psychological ideas of the children of the preschool age is covered and in addition to that the attention on their conative component is focused.

Kew words: ethnic behavior, imitation, identification, ethnopsychological ideas, personality preschooler.

Постановка проблеми. Із перших років життя дитина різнобічно пізнає довколишній світ – природний, рукотворний, інших людей і саму себе. У цьому процесі особливо значущим є вплив батьків,

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Використання навчальних програм, розроблених на основі програмованого навчання, свідчить про доцільність і високу ефективність їх використання в процесі організації і проведенні практичних занять з гімнастики оскільки:

- програмоване навчання сприяє ефективності управління навчанням;
- програмоване навчання підвищує творчу активність студентів;
- програмоване навчання дозволяє індивідуалізувати навчальний процес при груповому методі навчання;
- використання комп'ютерних навчальних програм підвищує рівень технічної підготовленості студентів;
- використання комп'ютерної техніки звільняє викладачів від рутинної нетворчої роботи, натомість дає можливість більше уваги приділити студентам у формуванні їх педагогічних умінь і здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильина Т. А. Вопросы теории и методики педагогического эксперимента (в исследовании проблем программированного обучения) / Т. А. Ильина. – М. : Знание, 1975. – 123 с.
2. Круцевич Т. Ю. Модельно-целевые характеристики физического состояния в системе программирования физкультурно-оздоровительных занятий с подростками / Т. Ю. Круцевич // Наука в олимпийском спорте. – 2002. – № 1. – С. 23–29.
3. Малиновский С. В. Программированное обучение и спорт / С. В. Малиновский – М. : Физкультура и спорт, 1976. – 112 с.
4. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Д. Н. Узнадзе. – М. : Наука, 1966. – 452 с.
5. Шиян Б. М. Методика викладання спортивно-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту : навч. посіб. / Б. М. Шиян, В. Г. Папуша – Х. : «ОВС», 2005. – 208 с.
6. Шлемин А. Опыт применения метода предписаний алгоритмического типа при обучении детей и подростков гимнастическим упражнениям Мастерство гимнастов. Изд. «Физкультура и спорт» / А. Шлемин. – М., 1969. – С. 60–71.

та ще й з Рима. Саме духовенство тому спротивилось би» [15, с. 6–7]. Спостереження І. Нечуя-Левицького є аргументованим в тому сенсі, що чужа термінологія не могла прийнятися, оминаючи безпосередні культурні надбання.

Особливо актуальною теорія автохтонного походження терміну «коляда» стала в період утворення держави Україна. У цей час з'явилися нові методологічні підходи на предмет походження українського міфологічного олімпу, а разом із тим і його ієрархічного підпорядкування. Тому в українській науковій і довідниковій літературі з'явилося ряд праць, які по-новому тлумачать ті чи інші культурологічні терміни.

Першим із них став «Словник давньо-української міфології» С. Плачинди, в якому зазначено, що назва праукраїнської богині неба Коляди походить від її первісної назви сонця – Коло [16, с. 29].

Дослідники традиційної народної обрядової культури вважають, що слово коляда похідне від давнішої назви – корочун. Про це свідчать записи в Іпатіївському та Новгородському літописах. Пізніше ця назва почала використовуватися на означення різдвяних обрядових атрибутів та в назвах персонажів – дійовій особі колядницької ватаги, обрядовому різдвяному хлібові на Закарпатті тощо. Деякі вчені-музикознавці-історичні припускають, що назва «корочун» походить від одного з найкоротших днів у році, тобто 25 грудня, або ж від слова «покрочував» – тобто збільшився.

Про заміну Корочуна Колядою М. Грушевський писав наступне: «Се ім'я (Коляда) вигнало стару тубильчу назву «Корочуна», що досі начебто заховалась в Західній Україні, у волохів і болгарів, а для XII в. засвідчена Новгородським літописом, що се була назва загальна. (Назва, однак, не зовсім ясна щодо свого значення: одні розуміють се як найкоротший день, інші – такий, що вже наступив, «покрачував»; в обох випадках се назва властиво належить попередньому, введенивсько-варваринному, циклові і перенеслася на Коляду разом з різними святочними церемоніями)» [4, с. 177].

Колядою або колядником українці називають святвечірнього снопа – дідуха. На це звернули увагу О. Курочкін та М. Кришук. Зокрема, О. Курочкін стверджує: «В деяких місцевостях України дідух – сніп із жита, пшениці або вівса, який ставлять на Святвечір на покуті, називають колядником чи колядою» [19, с. 184]. Аналогічну назву фіксує й М. Кришук, зазначаючи: «у Західному Поділлі колядою ще називають дідуха» [17, с. 7].

Від богині Коляди отримали назву й пісні, що виконуються в честь народження нею нового Сонця – Даждьбога, а пізніше – Ісуса Христа. Їх називають колядами або колядками. Свято Коляди в

давніх українців відбувалося у період з 25 грудня по 6 січня (за юліанським календарем – з 7 по 19 січня) [16, с. 29]. Звідси й назва пісень – коляди.

Найпоширенішою серед різдвяних пісень стала назва «церковні коляди». Першим серед українських вчених зафіксував цю назву І. Франко у праці «Наші коляди». Власне, у ній він користувався, в основному двома термінами: «церковні коляди» та «пісні набожні» [23, с.7]. Як бачимо, у другій половині XIX століття в Галичині термін «церковні коляди» почав активно входити в народне побутування. Цей термін також вживає відомий український етномузиколог А. Іваницький у працях «Український музичний фольклор», «Історична Хотинщина. Музично-етнографічне дослідження» і «Хрестоматія з українського музичного фольклору». Зокрема, в останній він звернув увагу на їхнє активне входження в народне побутування, зауваживши: «ці твори фольклоризувалися, розмножилися у варіантах і стали органічною частиною зимової обрядовості» [6, с. 62].

Такі назви пісень, що виконувалися в честь Різдва Христового, домінували до приходу на українські землі радянської влади. З цього часу розпочалася активна боротьба комуністичної влади проти християнської церкви та її великих і малих свят. Виконання церковних коляд публічно заборонялося. Відповідно настала заборона їхньої публікації та наукового осмислення. Такого роду комуністичне табу тривало до кінця 1980-х років.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отже, термін «коляда» як назва пісенного жанру пройшов чотиристолітній період свого становлення й адаптації в науковій літературі та в народному середовищі. Спочатку такого роду різдвяні пісні називалися духовними кантами чи псалмами. Опісля, поступово фольклоризуючись, їх почали називати, піснями релігійно-євангельського, біблійного чи християнського змісту. Лише в середині XIX століття завдяки І. Франкові різдвяні пісні почали називати церковними колядами. Ця назва з часом закріпилася не тільки в науковій літературі, а й серед широких верств населення й останнім часом стала домінуючою, хоча в деяких збірках чи наукових працях присутні назви релігійні чи християнські колядки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький О. Історія української літератури / О. Білецький. – Авесбург, 1947. Т. 1. – 328 с.
2. Галайчук В. Жанрова палітра та основні мотиви календарної поезії в експедиційних записах з Полісся 1996 року / В. Галайчук //

Крок 17. Формування рухових дій на основі «понятійних», «рухових» та «чутливих» компонентів

Система основних опорних точок (СООТ)			
«Що робити?»	«Як робити?»	«Що відчувати?»	«Як контролювати?»
Відштовхнутись і знов летіти	Потужно, далеко і високо	Точність постановки рук для поштовху	Своєчасний поштовх руками, підйом плечей і рук вгору.

Крок 18. Завдання: засвоєння і закріплення техніки виконання стрибка через козла в довжину способом «ноги нарізно».

Засоби	Методи і методичні прийоми навчання
1.Стрибок «ноги нарізно» через козла в довжину різної висоти 2.Стрибок «ноги нарізно» через козла в довжину з приземленням на гірку з 2-3 гімнастичних матів. 3.Стрибок через козла в довжину способом «ноги нарізно» з приземленням в ціль. 4.2-3 стрибка через козла в довжину способом «ноги нарізно» без відпочинку. 5.Стрибок через козла в довжину різної висоти способом «ноги нарізно» без містка	Прийоми для ускладнення умов виконання стрибка. Змагальний метод. Взаємооцінювання. Самооцінювання. Взаємонавчання. Самонавчання. Взаємострахування. Самострахування.

Результати дослідження та їх обговорення. Результати експертної оцінки техніки виконання стрибка через козла в довжину способом «ноги нарізно», які представлені в таблиці 1, дають можливість стверджувати, що використання навчальної програми стрибка на основі програмованого навчання сприяє більш якісному засвоєнню техніки його виконання ($P < 0,1$).

Таблиця 1

Результати техніки виконання стрибка способом «ноги нарізно» через козла в довжину (хлопці)

Група студ.	До експерименту	$\pm \delta$	Після експерименту	$\pm \delta$	Критичні значення t^1 t^2	p^1	P
	$X \pm m$		$X \pm m$			p^2	
31Ф (К) n-10	$6,3 \pm 0,317$	1,00	$6,4 \pm 0,397$	1,25	0,353	$p^1 > 0,1$	$P < 0,1$
32Ф (Е) n-12	$6,0 \pm 0,168$	0,58	$7,9 \pm 0,360$	1,24	3,595	$p^2 < 0,01$	

Крок 14. Завдання: навчити правильному відштовхуванню руками.

Опис техніки правильного приземлення	Типові помилки	Методи методичні прийоми навчання
• поштовх руками закінчується до моменту проходження плечей над площею опори, руки прямі; • відштовхування здійснюється швидким рухом плечового поясу і ривком тулуба; • відштовхуючись руками з одночасним енергійним згинанням у кульшових суглобах, підняти плечі і руки, розвести ноги нарізно, прогнутись.	• відсутність штопорного руху руками (поштовх руками продовжується після проходження плечима площі опори).	Пояснення. Звіти. Вправлення за допомогою імітації рухів. Ігровий метод.

Крок 15. Перша серія навчальних завдань

1. В упорі лежачи поштовх руками і ногами одночасно.
2. В упорі лежачи (тіло прогнуте) поштовх двома руками з проміжними оплесками. Відштовхування руками робиться за рахунок виправлення тіла і піднімання спини.
3. З упору лежачи на підлозі перед гімнастичною палицею, поштовхом рук перейти в упор лежачи за палицею і повернутись у вихідне положення.
4. В упорі лежачи на підлозі одночасним поштовхом рук перейти в упор лежачи на гірку з 2-3 гімнастичних матів.

Крок 16. Друга серія навчальних завдань

1. Стоячи на містку, руки на гімнастичного козла (коня). Темпові підскоки на містку з високим підніманням тулуба (таза) над приладом.
2. Те саме, але з розведенням ніг в сторони.
3. Стрибок через козла в довжину способом «ноги нарізно» з фізичною допомогою.

Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2003. – Вип. 3 : У межиріччі Ужа і Тетерева. 1996. – С. 249–266.

3. Грицай М. С., Бойко В. Г., Дунаєвська Л. Ф. Українська народнопоетична творчість / [за ред. проф. Грицай М. С.]. – К. : Вища школа, 1983. – 357 с.

4. Грушевський М. Історія укр. літератури в 6 т., 9 кн. / [упоряд. В. В. Яременко ; автор передмови П. П. Кононенко ; приміт. Л. Ф. Дунаєвської]. – К. : Либідь, 1993. – Т. 1. – 392 с. – («Літературні пам'ятки України»)

5. Давидюк В. Ф. Первісна міфологія українського фольклору / В. Ф. Давидюк. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 1995. – 310 с.

6. Іваницький А. І. Історична Хотинщина. Музично-етнографічне дослідження. Збірник фольклору. Навчальний посібник з музичної фольклористики для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I –V рівнів акредитації / А. І. Іваницький. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2007. – 576 с. : нот., фото.

7. Кирчів Р. Із фольклорних регіонів України : нариси й статті / Р. Кирчів. – Львів, 2002. – 352 с.

8. Ковальчук О. В. Українське народознавство. Книга для вчителя / О. Ковальчук. – К. : Освіта, 1992. – 176 с.

9. Кожоляно Г. К. Етнографія Буковини. Т. 3 / Георгій Кожоляно. – Чернівці : Золоті литаври, 2004. – 392 с. : іл.

10. Колесса Ф. Українська усна словесність / Ф. Колесса. – Львів : Накл. Фонду «Учітеся брати мої», 1938. – 648 с.

11. Колядки і щедрівки / [зібрав В. Гнатюк. Т. 1] // Етнографічний збірник. – Львів, 1914. – Т. 35. – 269 с.

12. Летопись монастыря Густинского // Полное собрание русских летописей, изданное по высочайшему повелению Археологическою комиссією. – СПб. : Въ типографіи Э. Праца. – 1843. Т. 2 : III Ипатіевская летопись. – С. 231–373

13. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія / Митрополит Іларіон. – К. : Акціонерне товариство «Обереги», 1994. – 424 с.

14. Народні пісні Житомирщини (з колекції збирачів фольклору) / [упоряд. та вступ. стаття Л. О. Єфремової ; НАН України ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського]. – К. : Наук. думка, 2012. – 723 с. : нот., карти.

15. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу (ескіз української міфології) / І. Нечуй-Левицький. – К. : АТ «Обереги», 1992. – 88 с.

16. Плачинда С. Словник давньо-української міфології / С. Плачинда. – К. : Укр. письменник, 1993. – 63 с.

17. Пономарьов А. П. Українська етнографія: Курс лекцій / А. П. Пономарьов. – К. : Либідь, 1994. – 320 с.

18. Потебня А. А. Объясненія малорусских и сродных народных пісень / А. А. Потебня. – Варшава : Въ тип. М. Земкевича, 1887. Т. 2 : Колядки и щедровки. – 1887. – 809 с.

19. Рудницький Антін. Українська музика. Історико-критичний огляд / Антін Рудницький. – Мюнхен, Дніпрова хвиля, 1963. – 406 с.

20. Семчишин М. Тисяча років української культури : історичний огляд культурного процесу / Мирослав Семчишин ; [передмова: А. Карась]. – 2-ге вид., фототипне. – К. : Друга рука : Фенікс, 1993. – 550 с. : іл.

21. Скуратівський В. Т. Дідух : Свята українського народу / Василь Тимофійович Скуратівський. – К. : Освіта, 1995. – 272 с.

22. Смоляк О. Український дитячий музичний фольклор. Підручник-хрестоматія для викладачів сер. спец. навч. закладів / Олег Смоляк. – Тернопіль : Вид-во «Лілея», 1996. – 78 с. : нот.

23. Франко І. Наші коляди // Франко І. Твори: у 50 томах. – Т. 28. – К. : Наук. думка, 1980. – 340 с.

УДК 81'373.2:801.73

Микуляк О. В.,
аспірантка

(Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки)

ЕТНОЛІНГВАЛЬНИЙ АСПЕКТ СЕМАНТИКИ АНТРОПОНІМІВ

Стаття присвячена дослідженню ономастичних реалій, а саме антропонімів як вербальних культурних маркерів у тексті; на основі прикладів із роману Каті Петровської «Vielleicht Esther» описано їх мовні особливості, які служать для відображення національно-культурних відмінностей; визначено, що мова і культура перебувають у тісному взаємозв'язку, де культура виражається у мові.

Ключові слова: ономастичні реалії, власні назви, антропоніми, мова, культура.

• стопи на містку розміщені паралельно (на ширині стопи) в межах 12-15 см від переднього краю містка, тулуб трошки нахилений вперед; • закінчення поштовху ногами співпадає із закінченням змаху руками.		
---	--	--

Крок 11. Перша серія навчальних завдань

1. В. п. – присід, руки на колінах. Підстрибування в присіді (2-4 серії).
2. Навшпиньки і повернутись у вихідне положення (2-4 серії).
3. В. п. – стійка на носках, руки на пояс. Підскоки з напруженими ногами, не опускаючись на п'ятки з незначним просуванням вперед (2-4 серії).
4. В. п. – стійка на носках, руки на пояс. Підскоки з напруженими ногами, не опускаючись на п'ятки з незначним просуванням вперед (2-4 серії).
5. Стрибки на прямих ногах з незначним просуванням вперед. Відштовхування здійснювати лиш стопами з мінімальним згинанням ніг в колінних суглобах (3-4 серії).

Крок 12. Друга серія навчальних завдань

1. Стоячи на гімнастичній лаві поздовжньо, зістрибнути з лави і пружним відштовхуванням стопами та змахом рук стрибнути вгору.
2. З 2-3 кроків вистрибнути на місток і відштовхнутись двома ногами, заскочити на гірку з 4-5 гімнастичних матів.
3. З 2-3 кроків стрибок поштовхом однією ногою з приземленням на дві.
4. Те саме, але з приземленням на дві ноги виконати стрибок вгору.
5. Те саме, але з відштовхування з містка.

Крок 13. Формування рухових дій на основі «понятійних», «рухових» та «чутливих» компонентів

Система основних опорних точок (СООТ)			
«Що робити?»	«Як робити?»	«Що відчувати?»	«Як контролювати?»
Вистрибнути і відштовхнутись	Потужно і зібрано	Пружне відштовхування ногами	Точність вистрибування на місток.

3. Біг на місці високо піднімаючи стегна, спираючись руками на опору.
4. Повільний біг на місці.

Крок 8. Друга серія навчальних завдань

1. Біг з високим підніманням стегна.
2. Біг із закиданням гомілок назад і, торкаючись п'ятками сідниць.
3. Біг 10-15 м з поступовим прискоренням.
4. Біг 15-20 м з прискоренням.

Крок 9. Формування рухових дій на основі «понятійних», «рухових» та «чутливих» компонентів

Система основних опорних точок (COOT)			
«Що робити?»	«Як робити?»	«Що відчувати?»	«Як контролювати?»
Бігти прямолінійно	Рівномірно прискорено	Ритмічність бігових кроків	Зосередження перед розбігом не менше 2-3 сек.

Крок 10. Завдання: Навчити правильному вистрибуванню на місток і відштовхуванню двома ногами з нього.

Опис техніки правильного приземлення	Типові помилки	Методи і методичні прийоми навчання
• вистрибування на місток здійснюється поштовховою ногою за 1,5-2,0 м; • у момент вистрибування ноги випереджають тулуб, нахил тулуба має бути в межах 5-26 °; • вистрибування на місток здійснюється майже на прямі ноги, з відведенням рук назад; • ноги на місце поштовху ставлять пружно (активним розгинанням ніг в колінних суглобах;	• вистрибування на місток здійснюється на зігнуті ноги; • відштовхування однією ногою; • в момент вистрибування, руки підняті вперед-вгору; • поштовх ногами здійснюється не акцентовано; • поштовх ногами не узгоджується з роботою рук; • стопи ніг на містку розміщені не паралельно і з відставанням однієї ноги.	Пояснення. Звіти. Малюнки. Кінограми. Метод розучування вправ по частинах.

The article deals with an investigation of onomastic realias, particularly anthroponyms as verbal cultural markers of the text; their linguistic peculiarities serving to reflect culture-specific divergences have been described on the basis of the examples taken from Katia Petrovska's novel «Vielleicht Esther»; language and culture have been detected to be mutually interrelated and in terms of this interdependence any culture manifests itself in language.

Key words: onomastic realias, proper names, anthroponyms, language, culture.

Постановка проблеми. Український літературознавець і семіотик Ю. Лотман стверджує: «Мы живем в мире культуры. Более того, мы находимся в ее толще, внутри нее, и только так мы можем продолжить свое существование ... Сам человек неотделим от культуры, как он неотделим от социальной и экологической сферы. Культура есть устройство, вырабатывающее информацию» [2, с. 9]. Поняття культури і її сутності знаходиться в центрі уваги багатьох науковців. У нашому ж дослідженні ми посиляємося на визначення культури із міжкультурної точки зору. Так, Г. Герінг під культурою розуміє «усе, що можливо знати, контролювати і відчувати для того, щоб можна було оцінити, у яких ситуаціях місцеві жителі поведуться відповідно до очікувань, а де відхиляються від норм, щоб могли себе вести відповідно у цьому середовищі» [5, с. 10]. На думку Й. Юзефі: «Поняття культури визначає наші цінності й норми, нашу ідентичність, нашу віру, наш світогляд і нашу мову» [14, с. 14].

На основі комунікативної концепції швейцарський мовознавець Вернер Коллер розуміє культуру як «конструкцію інтерпретації реальності» [8, с. 162]. При цьому науковець наголошує на зв'язку культури і мови, оскільки «завдяки мові ми говоримо про реальність та певним чином її інтерпретуємо. За допомогою мови ми вчимося сприймати реальність» [8, с. 162]. Згідно з цими твердженнями, культура проявляється в мові.

Метою статті є дослідити етнолінгвальний аспект семантики антропонімів і на основі прикладів із твору Каті Петровської «Vielleicht Esther» виявити проблематику репрезентації культури в тексті.

Матеріалом для статті послужили приклади, відібрані із роману «Vielleicht Esther» українсько-німецької письменниці, журналістки та літературознавця Каті Петровської. Вибір саме її твору не є випадковим, а обґрунтованим, оскільки, вважаємо, що цей текст тісно і чітко корелює з культурою та культурними поняттями, а саме з

реаліями, які водночас виступають засобами ідентифікації культури в тексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як функціонує культура і яким чином вона передається? Звичайно, через текст. Людина живе у світі текстів, які відповідним чином впливають на неї. Культура не може існувати поза текстом. Таким чином, основна увага нашого дослідження спрямована на те, як виражається культура у тексті.

Слова-реалії як носії культури описують її за допомогою мовних знаків, які наділені прихованою або ж імпліцитною мотивацією для називання національно-культурних феноменів, тобто вони мають позамовне забарвлення. У цьому випадку слушною є думка Й. Гайнріха, який розглядає культуру як систему, яка ділиться на підсистеми: економічну, політичну, культурну та світоглядно-релігійну. Зазначаємо, що саме такі теми охоплює поняття «реалія».

Трактуванням мовно-культурного феномену «реалія» займаються багато відомих науковців. В. Коллер вважає реаліями вирази та імена «політичного, інституційного соціально-культурного та географічного характеру, які є специфічними для певних країн» [8, с. 232; 9, с. 920]. За визначенням і класифікацією К. Геншельмана, реалії – це «індивідуальні культурні та типові для певної країни назви». Він розрізняє географічні поняття, етнографічні одиниці (фольклор, міфологія), побутові реалії (страви, напої, одяг, головні убори, прикраси, меблі, прилади, ігри, масові заходи), історичні, суспільні, правові, інституціональні, політичні та релігійні поняття, а також емоційні й ідеологічні цінності [6, с. 143]. Е. Маркштайн, на противагу, визначає реалії як «носії ідентичності певної національної/етнічної спільноти, певної національної/етнічної культури у широкому значенні, які «спрямовані на певну країну, регіон чи континент». [10, с. 288].

Е. Рісель, при трактуванні реалій, посилається на літературний текст, в якому вони служать для створення «часового, просторового, національного, соціального і професійного колориту при описі того, що відбувається у творі» [12, с. 113].

Завдяки російським вченим розрізняють різні терміни для поняття «реалія», наприклад, «лакуни» (І. Ревзін), «нульові лексеми» (А. Федоров), «етнокультурна лексика, етонолексими» (Л. Шейман), «екзотична лексика» (А. Супрун) і т.д. [1].

Отже, реалії – це мовні одиниці, які позначають елементи «чужої» культури, мають національне, історичне і просторове забарвлення та не мають еквівалентів в інших мовах та культурах.

Крок 3. Перша серія навчальних завдань

- В. п. – упор присівши. 1 – стрибок вгору прогнувшись; 2 – прийняти положення правильного приземлення; 3 – тримати; 4 – в. п.
- В. п. – упор присівши на гімнастичній лаві поздовжньо. 1 – стрибок вгору прогнувшись із приземленням на гімнастичний мат; 2-3-4 – тримати.
- Те саме, але з різних приладів зі збільшенням їх висоти до 90-110см.

Крок 4. Друга серія навчальних завдань

- Перекид вперед і стрибок вгору прогнувшись.
- Два-три перекиди вперед і стрибок вгору прогнувшись.
- Перекид назад і стрибок вгору прогнувшись. Прийняти правильне положення приземлення і фіксувати його 5 с (напівприсід на всій ступні, п'ятки разом, носки і коліна нарізно. Спина пряма, руки вперед-назовні, голова прямо).

Крок 5. Формування техніки приземлення на основі «понятійних», «рухових» та «чутливих» компонентів дії

Система основних опорних точок (СООТ)			
«Що робити?»	«Як робити?»	«Що відчувати?»	«Як контролювати?»
Приземлитись правильно	Чітко, із збереженням рівноваги	Збереження рівноваги	Положення правильного приземлення

Крок 6. Завдання: Навчити правильному розбігу.

Опис техніки правильного приземлення	Методи і методичні прийоми навчання	Типові помилки
• техніка бігових кроків принципово нічим не відрізняється від техніки бігу на короткі дистанції в легкій атлетиці.	Пояснення. Інструкції. Пряма наочність. Звіти. Ігровий метод.	• розбіг виконується з порушенням ритму прискорення; • порушується послідовність бігових кроків.

Крок 7. Перша серія навчальних завдань

- Стоячи на півзігнутих ногах, стопи паралельно у вузькій стійці, руки зігнуті.
- Імітаційні рухи руками на місці, як при бігу.

фізичного виховання. В 32-Ф групі (експериментальній) навчання техніки виконання стрибка через козла в довжину способом «ноги нарізно» проводилось за спеціально розробленою навчальною програмою з використанням програмованого навчання. Навчальна програма передбачала 18 кроків. Серед них:

- 6 кроків теоретико-методичної підготовки (1, 2, 6, 10, 14, 18 кроки) були спрямовані на уміння студентів правильно формулювати навчальне завдання, проводити опис техніки, правильно добирати засоби, методи і методичні прийоми навчання;

- 8 кроків практичної роботи (виконання 3, 4, 7, 8, 11, 12, 15, 16 серії навчальних завдань) з використанням методу припису алгоритмічного типу;

- 4 кроки (5, 9, 13, 17 кроки) сомоконтролю за технікою виконання окремих фаз стрибка на основі «понятійних», «рухових» та «чутливих» компонентів дії.

Перехід від кроку до кроку був можливим за умови виконання попереднього кроку. Це давало можливість забезпечувати індивідуальний та диференційований підхід у навчанні стрибка.

У 31-Ф групі (контрольній) практичні заняття з гімнастики проводились за загальноприйнятою методикою.

Навчаюча програма стрибка через козла в довжину способом «ноги нарізно»

Крок 1. Завдання: створити уявлення про техніку виконання стрибка.

Засоби	Методи і методичні прийоми навчання
Стрибок ноги нарізно (1-2 спроби).	Розповідь. Опис. Пряма наочність. Метод виконання стрибка в цілому.

Крок 2. Завдання: навчити правильному приземленню в опорних стрибках.

Опис техніки правильного приземлення	Прийоми навчання	Типові помилки
• приземлення на носки напружених ніг, зі швидким переходом на всю стопу, дещо згинаючи ноги в колінах; • у момент приземлення п'ятки разом, носки нарізно, коліна дещо розведені, тулуб дещо нахилений вперед, голова прямо, руки вперед-в сторони.	Оціночне судження. Взаємооцінювання. Самооцінювання.	• приземлення з глибоким присіданням; • 1-2 кроки вперед (в сторону); • додаткова опора на руку (руки).

Відповідно до вищесказаного треба зазначити, що реалії виступають носіями національних особливостей певної мови і культури. У нашому дослідженні ми наголошуємо саме на цьому аспекті, підтверджуючи прикладами із вибраного твору. У романі Катя Петровська, на прикладі історії про Естер, розповідає про винищення юдеїв націонал-соціалістами у Києві. У 1940 році Естер була викрадена і розстріляна у масовій різні в Бабиному Яру. Критики називають цей роман «привласненням історії пізнішими поколіннями» і «великий подарунок німецькій мові» [15]. Історія однієї родини, історичні події та автобіографічні дані тісно переплелися. І при цьому, письменниця здійснює «кругосвітню подорож» країнами, містами і місцями для того, щоб «*die Koordinaten in der Weltgeschichte zu finden*» [11, с. 39]. Вона подорожує з Берліна в Україну, Польщу, Австрію. У Києві, Варшаві, Каліші, Освенцимі та Маутхаузені вона збирає «*die Spuren ihrer Herkunft*» [11, с. 54].

Рушійною силою для вираження культури в тексті є мова. Вона є частиною культури і, як зазначає С. Тер-Місанова: «Язык – зеркало культуры, в нем отражается не только реальный мир, окружающий человека, не только реальные условия его жизни, но и общественное самосознание народа, его менталитет, национальный характер, образ жизни, традиции, обычаи, мораль, система ценностей, мироощущение, видение мира» [3, с. 13–14].

Треба зазначити, що саме мова обраного твору вказує на правильний шлях нашого аналізу. Письменниця допомагає нам розуміти змішання мов у романі, стверджуючи: «*Ich dachte auf Russisch, suchte meine jüdischen Verwandten und schrieb auf Deutsch. Ich hatte das Glück, mich in der Kluft der Sprachen, im Tausch, in der Verwechslung von Rollen und Blickwinkeln zu bewegen*» [11, с. 115]

Автор роману почала вчити німецьку, коли їй вже було 26 років. «*Моя німецька є чимось недосяжним, але, водночас, вона рятує мене від рутини. Так ніби це була найменша монетка, яку я, через пізно опановану мову, заплатила, щоб повернути назад своє минуле...*» [11, с. 79]. Її брат вчить гебрейську (іврит), а вона – німецьку, шукаючи «за допомогою цих мов корені їхнього походження» [11, с. 78]. Мова, можна сказати, є необхідною умовою свободи, звільнення. «*Я намагаюся розповісти історії, передаючи їх моєю чужою німецькою*» [11, с. 55]. «*Я вивчала німецьку так, ніби тривала боротьба проти мовчання, оскільки «німецька» російською означає «мова німців» [...] так, ніби я змушена була вивчити її, щоб змогти говорити*» [11, с. 79].

Змішання мов (німецька, російська, польська, давньоєврейська або іврит) виступає основним способом вираження думок, вказує на

кореляцію з польською, російською, єврейською та українською культурами та завдяки реаліям увиразнює особливості цих культур. У лінгвокраїнознавстві до реалій належать насамперед ономастичні реалії або ж власні назви: власні імена людей або ж антропоніми і назви населених пунктів або ж топоніми, а особливо ті, які мають культурно-історичне забарвлення.

Питання, чи можна розглядати власні назви як реалії, є досить суперечливим. Так, Й. Корс розглядає власні назви (особливо топоніми) як «підгрупу реалій» [7, с. 58]. Ці мовні одиниці займають чільне місце у галузі літературного перекладу, оскільки у літературі ці елементи мають «конотативний і асоціативний потенціал». А. Вурм зазначає, що «багато слів-реалій є одночасно власними назвами» і, навпаки, «багато власних назв є реаліями» [13, с. 165].

Ми розглядаємо власні назви як реалії, оскільки письменниця підкреслює неабияку культурну цінність цих мовних одиниць. Багато власних назв є досить суттєвими, вони наділені певним значенням; вона завжди шукає причину тої чи іншої назви, часто пояснює їх через власні асоціації, багато з них певним чином пов'язані з мовами і культурами, з якими вона взаємодіє. Таким чином, етимологія слова, його семантичне значення і позамовний фон мови займають провідне місце при нашому аналізі.

Власні імена або ж антропоніми є однією з найбільш поширених груп власних назв у романі. Катя Петровська розшифровує і ґрунтовно аналізує імена її родичів, наприклад, «*einen Kriegshelden namens Gertrud, Ehemann meiner Tante Lida*» [11, с. 18]. У цьому імені письменниця шукає претекст і, відповідно, пояснює його: «*der wurde geboren, als das Land die Arbeit zum Selbstzweck erklärte ... denn die Vorbilder ersetzten die Normen, und Arbeit schafft Sinn in der Nation der Proletarier und Übermenschen, und so kam es, dass mein zukünftiger Onkel bei der Geburt den Namen Geroj truda bekam, Held der Arbeit, abgekürzt Gertrud*» [11, с. 18]. Це скорочення позначало титул, який присвоювали особам, які відзначилися особливими інноваційними досягненнями для суспільного розвитку СРСР. Автор використовує транслітерацію *Герой труда*, щоб передати це слово-реалію, при цьому також вводить і словесний переклад мовою оригіналу, відповідно, нім. *Held der Arbeit*, щоб полегшити сприйняття сказаного для читача.

Дядька Каті Петровської звали Віл. Його ім'я вона пояснює так: «*Wil wurde 1924, acht Monate nach Lenins Tod geboren ... So nannten meine Großeltern ihren Erstgeborenen Wil, nach dem gestorbenen Wladimir Iljitsch Lenin, der als Großvater aller sowjetischen Kinder galt, denn Lenin hatte Enkel, ... und sagten Deduschka Lenin*» [11, с. 35].

методична оснащеність у більшості випадків залишається прихованою від студентів. А це зазвичай призводить до того, що, добре володіючи вправою, студент виявляє певну безпорадність при спробі навчити інших [5].

Вирішення означених проблем ми вбачаємо завдяки впровадженню у навчальний процес програмованого навчання з використанням інформаційних комп'ютерних технологій як одних з найефективніших шляхів підвищення продуктивності праці викладача і студента.

Мета дослідження – обґрунтувати методику навчання гімнастичних вправ з використанням елементів програмованого навчання.

Завдання дослідження:

1. Розробити комп'ютерні навчаючі програми з гімнастики на основі програмованого навчання.

2. Оцінити ефективність впливу комп'ютерних навчальних програм на технічну підготовленість студентів з гімнастики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія програмованого навчання зародилась у 1950-х рр. на межі педагогіки, психології, кібернетики у зв'язку з потребами теоретичних досліджень у галузі управління процесом засвоєння знань, формування навичок і умінь.

Велика заслуга в теоретичному обґрунтуванні і впровадженні у практику програмованого навчання належить вітчизняним педагогам [1, 3, 5 та ін.].

У галузі фізичного виховання і спорту відомі численні педагогічні дослідження, в яких обґрунтовується використання програмованого навчання у формуванні знань, умінь і навичок, програмування фізкультурно-оздоровчих занять з підлітками [2, 3, 5 та ін.].

Розроблена концепція формування рухових дій на основі «понятійних», «рухових» та «чутливих» компонентів на елементах програмування, контролю та корекції. Згідно з даною концепцією навчання відбувається при паралельному оволодінні технікою рухів, їх усвідомленні та формуванні рухово-м'язових відчуттів [4].

На даний час проведена значна робота з удосконалення процесу навчання гімнастичних вправ. Фундаментально розроблені питання структури гімнастичних вправ та їх класифікація, постійно здійснюється удосконалення методів і прийомів навчання, а також ефективних шляхів термінової інформації про рухи [3, 5, 6 та ін.].

Разом з тим, у доступній нам літературі досліджень розробки й використання навчаючих програм з гімнастики за методом програмованого навчання у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту нами не виявлено.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічний експеримент проводився серед студентів третього курсу факультету

УДК 37.02.+796.4

Божик М. В.,
кандидат педагогічних наук,
Гурський О. М.,
здобувач,
Кедрич Г. В.,
здобувач

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГІМНАСТИЧНИХ ВПРАВ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРОГРАМОВАНОГО НАВЧАННЯ

Робота присвячена розробці методики навчання гімнастичних вправ на основі програмованого навчання з використанням комп'ютерних технологій в процесі організації і проведенні практичних занять з гімнастики.

Ключові слова: студенти, гімнастика, опорний стрибок, програмоване навчання, метод припису алгоритмічного типу, система основних опорних точок, комп'ютерна технологія.

The work is devoted to the developing of methods of teaching gymnastic exercises based on programmed learning using computer technology in the organization and realization practical exercises in gymnastics.

Keywords: students, gymnastics, vault, programmable training method prescription algorithmic type, the system of fixed reference points, computer technology.

Постановка проблеми. Згідно з діючим навчальним планом, для студентів 3 курсу факультету фізичного виховання на практичні заняття з гімнастики відводиться 396 годин, з яких 76 – на самостійну роботу. У процесі проведення практичних занять студенти отримують відповідні знання, уміння і навички, які разом з іншими спортивно-педагогічними дисциплінами формують професійну компетентність майбутнього вчителя фізичної культури, його педагогічну майстерність. При традиційному способі проведення практичних занять з гімнастики основні зусилля викладачів і студентів спрямовані на засвоєння гімнастичних вправ і розвиток фізичних якостей. Водночас коефіцієнт корисної дії цих занять щодо набуття професійно-педагогічних умінь надзвичайно низький, оскільки технологія процесу навчання, його

Ім'я на честь російського комуніста, політика, представника більшовицької партії і керівника Радянського Союзу вказує на відповідну історичну епоху, а також роль цієї особистості в житті людей. При цьому вона критикує тодішню абсурдну ідеологію і спосіб життя, «*denn bei uns bewegte sich alles, nur nicht die Zeit*» [11, с. 35]. Варто також зосередити увагу на ще одному аспекті, який, власне, пов'язаний з мовою: «*Vielleicht hatte die Wahl des Namens auch damit zu tun, das meine Großeltern noch Jiddisch konnten, durch Wil schimmerte das jiddische Wille hindurch, und in der Tat war niemand in unserer Familie so zielstrebig wie Will*» [11, с. 36]. Семантичне значення слова «воля» позначає абстрактне поняття, яке вживається для вираження риси характеру людини. Вторинна номінація імені, як бачимо, вказує на його значення.

„*Der erste, den wir namentlich kannten, heißt Schimon Heller, auf Russisch Simon Geller. Vielleicht folgte er dem Ruf seines hebräischen Namens, denn Schimon bedeutet der Hörende, derjenige, der von Gott gehört hat und von ihm erhört wird*» [12, с. 50]. Письменниця вказує, що це ім'я належало євреям, які знали і давньоєврейську. Симон походить від Сімеон; у Новому Завіті це ім'я належало апостолові Петрові, у Старому Завіті – ім'я одного із синів Якова. Етимологія слова допомагає нам розшифрувати значення цього імені.

«*Wer Krzewin heißt, sagt mir ein polnischer Freund, verbreitet Bildung, krzew bedeutet Busch, sagt ein anderer, vielleicht haben deine Krzewins Bäume gepflanzt*» [11, с. 54]. У цьому випадку письменниця вказує, що це прізвище має польське походження, яке позначає вид професії. Суфікс -ін є типовим для російської мови.

«*Er hieß Ozel, aber ich hörte Asil oder Asilij, denn im Russischen wird ein unbetontes O als A ausgesprochen*» [11, с. 94]. Значення цього імені письменниця шукає у німецькій мові, пов'язує його зі своїми уявленнями рідною російською і недавно опанованою німецькою мовами. Фонетичні особливості, як ми помітили, можуть змінювати значення слова і, відповідно, викликати певні асоціації: «*...Asilij, und sein Asyl, das Schutz gab, ein Ort der Zurückgezogenheit und der Sicherheit, Obdach für alle. Ich stamme von einem Menschen ab, der sich um die Verlassenen kümmerte*» [11, с. 94]. Посилаючись на зміст твору, ми дізнаємося, що родичі Каті Петровської завжди працювали із глухоніми дітьми, навчали їх і дбали про них.

Друзів Каті звали Віктор і Фріда. Ці антропоніми вона пояснює також за допомогою мов: «*...als ob Sieg (Viktor) und Frieden (Mir) mich gleichzeitig anriefen...*» [11, с. 123]. Власне ім'я *Віктор* походить від латинського слова, що означає *переможець*; російське слово *мир* відповідає німецького слову *Frieden*, в якому йдеться про стан

гармонії, спокою. Ця гра слів як стилістичний засіб автора, діє дуже експресивно на читача і водночас показує національні цінності всього радянського народу – перемога і мир.

Ім'я ще одного дядька Юди Штерна має інтертекстуальний зміст. Катя Петровська інтерпретує його, посилаючись на історію християнства у Новому Завіті. «*Papa, er heißt Jeguda, Jehude, und sogar wenn er Judas hieß, es bedeutet Jude.... Iuda ist die russische Version, und Judas ist die deutsche Übersetzung, ein fataler Fehler, denn so hieß der Verräter von Jesus, ... Judas lebt, ein Verräter unserer Politik und unseres Lebens...*» [11, с. 154]. Отже, ім'я Юда має єврейське походження, а прізвище *Штерн* походить від назви місця проживання євреїв.

У цьому романі письменниця також інтерпретує своє ім'я та прізвище Катя Петровська: «*mein Name trägt einen Stein in sich, Peter, Peter, ein Stein, dank eines Großvaters, es hat sich gelohnt, den Namen zu ändern, ich werde nicht versteinern, und unschuldig bin ich auch, Katerina die reine, unbefleckte*» [12, 177]. Ім'я *Peter* є варіантом *Petrus*. Латинська назва *Petrus* походить від *Petros*: грецькою *pétra*, *petrós* означає «скала», «камінь» у значенні «кам'яна брила». Утворена скеляста порода називається по-грецьки *petra*. В Біблії ми знаходимо такий вислів: «Ти – Петро (скеля) і на тій скелі (утворена скеляста порода) Я збудую Церкву Мою». Для того, щоб утворити прізвище *Петровська*, використовуються суфікси *-ов-* і *-ск-* та закінчення *-а-*, які відповідають структурі російської мови. Ім'я *Катерина* приходить від грецького «*katharos*» – «чистий, бездоганний» Назва виникає через фонетичні й графічні варіації у зміні кореня (чергування *о* – *е*, суфікса *os* – *ин*) і додаванням закінчення *-а*.

На підставі проведеного аналізу, можемо стверджувати, що всі власні імена людей є іменами євреїв, які мають у своїй власній культурі і мові специфічне додаткове забарвлення, яке характерне тільки для цієї культури. Ці антропоніми часто пізнаються у релігійному контексті. Деякі власні імена запозичили особливості російської, польської та навіть німецької мов і культур. Думка Д. Берінга є незаперечною в цьому випадку: «Під пануванням яких народів були євреї, це завжди [...] призводило до змін у структурі більшості імен, що насамперед пов'язано з мовами тих народів» [4, с. 1302].

«*Ich kannte eine Ninel, das Palindrom von Lenin, einen Rem, Sohn von Trotzki-Anhängern aus der Weltrevolution, Rewolutsija Mirowaja, einen Roi, Revolution-Oktober-International, ich kannte sogar eine sehr nette Stalina*» [11, с. 36]. Власні імена Нінель, Сталіна, Рем і Рой

суспільства постає важливою складовою професійної компетентності майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей, які здійснюють міжкультурну комунікацію. Варто наголосити, що високий рівень іншомовної освіти майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей можливо досягнути лише завдяки взаємовпливу мови та культури у логіці міжкультурної комунікативної взаємодії учасників навчального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети / Т. Вольфовська // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 13 – 16.
2. Садохин А. П. Введение в теорию межкультурной коммуникации / Алексей Петрович Садохин. – М. : Высшая школа, 2005. – 310 с.
3. Bargiela-Chiappini F. Managing Language: The Discourse of Corporate Meetings / Francesca Bargiela-Chiappini, Sandra Harris. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Co, 1997. – 295 p.
4. Bossman D. M. Teaching Pluralism : Values to Cross-Cultural Barriers / David M. Bossman // Understanding Cultural Diversity: Culture, Curriculum, and Community in Nursing ; [ed. by Mary Lebreck Kelley, Virginia Macken Fitzsimons]. – Toronto: Jones and Bartlett Publishers, 1999. – P. 55–66.
5. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / Penelope Brown, Stephen Levinson. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 335 p.
6. Chen L. Communication in Intercultural Relationships / Ling Chen // Cross-cultural and intercultural communication ; [ed. by William B. Gudykunst]. – London: Sage Publications, 2003. – P. 225–242.
7. Encyclopedia of bilingualism and bilingual education / [edited by Colin Baker, Sylvia Prys Jones]. – Clevedon: Multilingual Matters, 1998. – 758 p.
8. Foucault M. The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences / Michel Foucault. – Abingdon: Routledge, 2002. – 422 p.
9. Hall J. K. Teaching and Researching Language and Culture / Joan Kelly Hall. – Harlow: Pearson Education Limited, 2003. – 242 p.
10. Guilherme M. Critical citizens for an intercultural world : foreign language education as cultural politics / Manuela Guilherme. – Clevedon: Multilingual Matters, 2002. – 288 p.
11. Hendricks V. F. The convergence of scientific knowledge : a view from the limit / Vincent F Hendricks. – Dordrecht-London: Kluwer Academic Publishers, 2001. – 365 p.

позиції її власних норм і цінностей. Тому на стадії культурного самовизначення порівняння рідної та чужоземної культур відбувається згідно принципу наявності або відсутності певних фактів і реалій досліджуваної культури у рідній [12, с. 69].

Стадія діалогу культур характеризується переходом майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей від логічного мислення і розуміння до активної діяльності. На цій стадії вони отримують можливість навчитися проявляти ініціативу щодо встановлення міжкультурного контакту з метою досягнення цінностей, духовної спадщини досліджуваної культури. Студенти виступають репрезентантами власної культури, прогнозують і розпізнають соціокультурні прогалини, що спричиняють нерозуміння, створення хибних стереотипів, невірної інтерпретації фактів культури, крос-культурних конфліктів. З іншого боку, вони пояснюють учасникам комунікації реалії рідної культури, розпитують співрозмовника про значення конкретних фактів і реалій його культури, проявляють дипломатичність з метою підтримки мирного діалогу культур.

Таким чином, мова є не лише знаковою системою, а й стрижневим засобом передачі інформації та спілкування людей. Тому вона виконує у культурі особливі функції. Культура – це продукт соціального життя людей, система динамічних цінностей, утворених зі засвоєних елементів. Вони охоплюють постулати, уявлення й правила, що дають можливість членам спільноти встановлювати взаємини між собою і навколишнім світом, спілкуватися й розвивати творчі здібності.

Головна властивість взаємодії мови і культури полягає в тому, що людина накопичує знання, вміння, навички, культурні цінності та передає за допомогою мови власний досвід сучасникам і наступним поколінням [1, с. 15]. Відтак здійснюється міжкультурна комунікація.

Отже, міжкультурна комунікація – це процес взаємодії комунікантів, що володіють відомостями про культуру своєї країни та країни мови, яка вивчається. Такі комуніканти здатні адекватно застосовувати професійні знання, уміння і навички, вербальні та невербальні форми комунікації у різних ситуаціях спілкування. У межах міжкультурної комунікації відбувається взаємодія з іншомовною культурою, створюються передумови для конструкції комунікативного поля, в якому змінюється сам характер спілкування між представниками різних культур.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Для ефективної міжкультурної комунікації необхідно розвивати культурну освіченість, міжкультурну сприйнятливість і толерантність. Підвищення рівня іншомовної освіти за умов розвитку сучасного

мають явно виражене національно-ідеологічне забарвлення. Антропоніми Нінель і Сталіна уособлюють власні імена керівників Радянського Союзу (Ленін і Сталін). Закінчення -а в імені Сталіна вказує на те, що це ім'я жінки. Рем і Рой – аббревіатури назв революцій у Радянському Союзі, що означали насильницький прихід до влади більшовиків.

У слов'янських мовах імена можна змінювати, скорочувати їх, чергувати звуки в коренях, додавати закінчення і використовувати їх в якості пестливих. Беручи до уваги таке твердження, письменника ілюструє ці особливості на прикладі власних імен своїх родичів, хоча вони єврейського походження:

«...meine Großmutter Margarita, die Mutter meines Vaters, die wir Rita nennen, obwohl sie ursprünglich Rebekka hieß, kurz also Riva...» [12, 194]; «Ljalja hieß eigentlich Elena, die schöne Ljolja wurde sie genannt...» [12, 200] «Arnold, Abrascha, Abram, Abrascha, ein Name, den ich nicht aus dem Leben, sondern nur aus Witzen kannte, die so endlose Folgen erzeugten wie Arnolds Überlebensfabeln...» [12, с. 205].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отже, реалії виступають вербальними культурними маркерами в тексті. Вони типові для конкретної країни або конкретного регіону; як правило, не мають еквівалентів в інших мовах, тому можуть бути пояснені лише певними типами перекладу, що часто може призвести до комунікативних непорозумінь між представниками різних лінгвокультур. Ономастичні реалії служать носіями соціальної, історичної, ідеологічної і культурно-специфічної інформації в тексті, є вербальними репрезентантами етнокультурних традицій народу. Семантика антропонімів найчастіше проявляється в етимології та вторинній номінації назви, що пов'язано з історією та культурою народу, що створює позамовний фон мови, а у тексті вони також ілюструють провідні цінності та ідеї автора у відображенні національних та культурних відмінностей народів.

У подальшому дослідженні вважаємо за доцільне проаналізувати ці та інші види реалій в творах інших письменників-мігрантів, щоб перевірити закономірність зроблених висновків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лук'яненко Т. А. Реалії як засіб вираження національно-культурної своєрідності оповідань О'Генрі / Т. А. Лук'яненко. – Сімферополь, 2000. – 91 с.
2. Лотман Ю. М. Избранные статьи в трёх томах. / Ю. М. Лотман / Т. 1. Статьи по семиотике и топологии культуры. – Таллин : Александра, 1992. – 472 с.

3. Тер-Минасова С. Г. С. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово / Slovo, 2000. – 146 с.
4. Bering, Dietz (1996): Die Namen der Juden und der Antisemitismus. In: Namenforschung II, S. 1300-1310
5. Göhring, Heinz (1978). Interkulturelle Kommunikation: die Überwindung der Trennung von Fremdsprachen und Landeskundeunterricht durch einen integrierten Fremdverhaltensunterricht. In: Kühlwein, Wolfgang (Hrsg.): Kongressberichte der 8. Jahrestagung der GAI „Stuttgart: HochschulVerlag. 9–14
6. Henschelmann, Käthe (1999) Problembewusstes Übersetzen Französisch-Deutsch. Ein Arbeitsbuch, Tübingen: Narr.
7. Kohrs, Jurgita (2008). Litauische Realien auf deutschsprachigen Internetseiten über Litauen», *Kalbu Studijos/Studies about Languages* 12, 57-65.
8. Koller, Werner Einführung in die Übersetzungswissenschaft. 5 Aufl. Heidelberg-Wiesbaden: Quelle & Meyer (UTB. 819)
9. Kujamäki, Pekka (2004) „Übersetzung von Realienbezeichnungen in literarischen Texten» in Harald Kittel, Armin Paul Frank, Norbert Greiner, Theo Hermans, Werner Koller, Jose Lambert and Fritz Paul (eds.) *Übersetzung. Translation. Traduction*, vol. 1, Berlin/New York: de Gruyter, 920-925.
10. Markstein, Elisabeth (2003) „Realia» in Mary Snell-Hornby, Hans G. König, Paul Kußmaul und Peter A. Schmitt (Hrsg.) *Handbuch Translation*, 2. Aufl., Tübingen: Stauffenberg, 288–291.
11. Petrowkaja, Katja (2014). Vielleicht Esther. Geschichten. Berlin: Suhrkamp Verlag, 287 s.
12. Riesel, E. (1963). Stilistik der deutschen Sprache. Moskau: Staatsverlag Hochschule, 2., durchgesehene Aufl.
13. Wurm, Andrea (2013) „Wiedergabeverfahren für fremdkulturelle Realia in Fachtexten» in Laura Sergo, Ursula Wienen und Vahram Atayan (Hrsg.) *Fachsprache(n) in der Romania. Entwicklung, Verwendung, Übersetzung*, Berlin: Frank & Timme, 163–181.
14. Yousefi, Hamid Reza (2014) Interkulturelle Kommunikation.: Eine praxisorientierte Einführung. Darmstadt WBG (Hrsg.) Heinrichs Johannes Entwurf systematischer Kulturtheorie. Krems: Donau Universität (Workshop, Kultur, Wissenschaften).
15. Katja Petrowskaja – Lesung und Gespräch [Електронний ресурс] // Institut Pierre Werner (Abbaye de Neumünster), Salle J. Ensch, 28 rue Münster, Luxembourg-Grund. – 2015. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.ipw.lu/de/katja-petrowskaja-lesung-und-gesprach/#.V4O2oxKeY1s>.

виховання виступає антирасистське та антинаціоналістичне спрямування молоді на з'ясування соціальних, економічних і політичних причин етноцентризму і культурних конфліктів [7, с. 116].

Вихідним пунктом зіставлення різних культур при вивченні іноземної мови є їхня рівноцінність. До навчальних цілей міжкультурного виховання належать терпимість до різноманітності та готовність сумніватися у власних нормах. Побутовий досвід й універсальні життєві потреби людини (їжа, житло, кохання, спілкування), покликані служити мостом між «чужим» і «своїм». Вихованці, у тім числі майбутні вчителі природничо-математичних спеціальностей, повинні знаходити шлях у життєвий світ іншої культури, спираючись при цьому на власний досвід, здійснювати своєрідний «діалог культур».

Діалог культур – це спосіб усвідомлення своєї культури, яка лише за наявності іншої культури утверджує свою індивідуальність та самотність [16, с. 76]. Діалог надає істинний сенс існування культур, які втрачають індивідуальність. Це передусім прагнення представників різних культур краще пізнати та зрозуміти один одного, це «налаштування кожного учасника міжкультурної комунікації, за якого розмаїття сприймається не як загроза, а радше як позитивний чинник розвитку й існування власної культури, збагачення свого духовного світу» [4, с. 63]. Тут має місце відмова від негативних стереотипів й упередженого ставлення до представників інших культур. Таким чином, діалог культур є міжкультурною комунікацією, заснованою на взаємній повазі та визнанні цінності іншої культури і самотності своєї культури.

Існують три стадії формування особистості суб'єкта діалогу культур, що виявляють динаміку та розвиток у навчанні культури країни мови, яка вивчається: а) етноцентризм, б) культурне самовизначення, в) діалог культур. Щодо першої стадії, то доцільно підкреслити: простежується чітка тенденція розглядати й оцінювати іншу культуру з позиції цінностей і норм власної культури. У міжкультурній комунікації етноцентризм спричиняє появу оціночних суджень на кшталт «добре» чи «погано» щодо культури, з якою відбувається контакт. У випадку дослідження, глибше вивчення матеріалу, що репрезентує варіативність стилів і способів життя рідної та чужоземної країни, дає можливість студентам формувати відкритість у сприйнятті та взаємодії з представниками чужомовної країни. Учасники навчального процесу усвідомлюють, що в основі кожної культури лежить система цінностей, значень і норм, які об'єднують людей за певними ознаками. У зв'язку з цим оцінка конкретної культури повинна та може проводитися виключно з

Країнознавчі фонові знання важливі для розкодування й інтерпретації національних стереотипів культури, для їх осмислення та адекватного тлумачення. Адже багато аспектів життя народу, традиції побуту, звичаї, історичні події, які відомі членам мовного суспільства і невідомі носієві іноземної культури, зумовили виникнення тих чи інших стереотипів у конкретному культурному просторі. Тому будь-яку іноземну мову доцільно вивчати на тлі історії та культури країни, оскільки у багатьох мовних одиницях знаходять відображення національна своєрідність способу життя того чи іншого народу, факти історії країни, природно-географічні особливості, культура тощо. Мовні одиниці, репрезентовані у лінгвокраїнознавчому аспекті, можуть дати великий обсяг фонових знань, тобто історичні та культурознавчі відомості, необхідні для правильного й ефективного вивчення нерідної мови.

Важливо відзначити принципову прикладну зорієнтованість досліджень з міжкультурної комунікації, тому їх результати призначені для безпосереднього використання у тих сферах діяльності та професіях, в яких «Я-особа» реалізовує себе за допомогою комунікації. У таких випадках її окреслюють професійною комунікацією.

Одним із варіантів досліджень з міжкультурної комунікації є так звана крос-культурна прагматика, яка здійснює порівняльний аналіз окремих принципів, що характеризують комунікативну діяльність, а також відповідних культурних сценаріїв. У своїй студії «Принцип ввічливості» («Politeness: Some Universals in Language Usage») П. Браун і С. Левінсон аргументовано стверджують: крос-культурні відмінності проявляються, зокрема, в тому, який тип ввічливості – заснований на солідарності або на підтримці дистанції – характерний для конкретної культури [5, с. 28]. До речі, те, яка стратегія спілкування буде обрана, залежить від культурних особливостей відповідної комунікативної спільноти. Приміром, німецькою мовою заборона палити звучить «Rauchen verboten» (дослівно «Палити заборонено»), англійською – ця фраза звучить наступним чином: «No smoking» (себто «Не палять»). Натомість прямий переклад німецького виразу англійською мовою «Smoking forbidden» може бути використано лише тоді, коли паління пов'язане із загрозою для життя. Це зумовлено тим, що англійська культура допускає можливість втручання з боку владних інстанцій у справи особистості лише у такому випадку.

Міжкультурне навчання використовує іноземну мову для осмисленого розвитку емпатії, критичної толерантності та здатності щодо подолання конфліктів. Наприклад, елементом політичного

УДК 811.161.2'366:821.161.2-3.09

Хохрякова І.П.,
аспірантка

ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНІ ВІЯВИ КАТЕГОРІЇ НЕОЗНАЧЕНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджено структурні особливості функційно-семантичної категорії неозначеності. Вирізняємо грамему власне-неозначеності та вторинної неозначеності. Проаналізовано морфологічні засоби їхньої експлікації. Подано докладну семантичну класифікацію мовних одиниць, що маркують функційно-семантичну категорію неозначеності.

Ключові слова: функційно-семантичне поле, функційно-семантична категорія, власне-неозначеність, вторинна неозначеність, неозначеність.

The focus of this article is made to explore the structural features of the functional-semantic category of indeterminacy. The author has sorted out the grammemes of proper indeterminacy and secondary indeterminacy, as well as analysed the morphological means of their representation. The detailed semantic classification of verbal means demonstrating the functional-semantic category of indeterminacy has been presented in the article.

Keywords: functional-semantic field, functional-semantic category, proper indeterminacy, secondary indeterminacy, indeterminacy.

Постановка проблеми. Для останніх десятиліть характерна активізація функційно-семантичного підходу до вивчення лінгвістичних категорій, що спостерігаємо в загальнотеоретичних працях вітчизняних (І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, М. В. Мірченка, Н. М. Костусяк, О. Г. Межова) та зарубіжних (О. В. Бондарка, Є. В. Гулиги, Г. О. Золотової, Є. І. Шендельса, С. Діка, Ш. Баллі, Є. Куриловича, Ф. Данеша, В. Матезіуса, Т. Гівона, В. Шмідта та ін.) лінгвістів.

Дослідження мови в інтерпретації теоретиків функційно-граматичного напрямку базується на двох визначальних поняттях «функційно-семантичне поле» та «функційно-семантична категорія». Концепцію «функційно-семантичного поля» запропонував відомий лінгвіст О. В. Бондарко [1]. Його теорія системи різнорівневих мовних одиниць зі спільною функцією набула широкого впровадження в дослідженнях зарубіжних, а пізніше й українських мовознавців. У вітчизняній лінгвістиці концепція функційно-семантичного поля в працях деяких дослідників була трансформована в поняття функційно-семантичної категорії. На III Міжнародному конгресі україністів І. Р. Вихованець [2] визначив термін *функційно-семантична категорія* як основний для категорійної граматики української мови. Функційно-семантична категорія – це система різнорівневих мовних явищ, які взаємодіють для виконання певних семантичних функцій. Функційно-семантична категорія має план змісту (семантику) і план вираження (формальні показники семантики).

Такий аспект студіювання останнім часом застосовують до багатьох мовних категорій, зокрема валентності, відмінка, модальності (Н. М. Костусяк), локативності (Т. В. Булигіна, О. В. Виноградова), темпоральності (І. О. Талаш, Г. О. Золотова), потенційності (О. О. Сікорська), сукупності (І. Р. Домрачева), заперечення (М. П. Баган), умови (А. О. Малявін), градації (Л. М. Марчук), інтенсивності (О. М. Попенко), наслідку (Н. В. Кринська), компаративності (О. А. Щепка), параметричності (О. М. Хавкіна), допустовості (Т. П. Ткачук) та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед усього переліку функційно-семантичних категорійних одиниць найменш простудійована категорія неозначеності. У вітчизняній науці були зроблені спроби описати деякі фрагменти її вираження (К. Г. Городенська [4], Н. В. Кавера [11], Н. М. Попович [16], І. В. Дудко [10], О. Ю. Семенко [17], О. В. Литвиненко [14]), проте комплексного монографічного дослідження з порушеної проблеми досі немає, що вказує на актуальність порушеної проблеми. Концепція нашого дослідження ґрунтується на теорії функційно-семантичного поля (ФСП) О. В. Бондарка і теоретичних засадах функційно-категорійної граматики І. Р. Вихованця.

Метою статті є аналіз категорії неозначеності, зокрема її семантичного розгалуження, що має опертям насамперед класифікацію компонентів власне-неозначеної кількості та вторинної неозначеності (на прикладах із творів Любка Дереша).

комунікантів, які володіють відомостями про культуру своєї країни та країни носіїв мови, яка вивчається. Такі учасники діалогу вміють адекватно застосовувати професійні знання, уміння та навички, вербальні, невербальні форми комунікації у різних ситуаціях спілкування.

У цьому контексті, слід наголосити на важливості формування комунікативної компетентності майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей у межах міжкультурної комунікації. Передусім йдеться про належне знання застосовуваних при комунікації символічних систем і правил їх функціонування, а також принципів комунікативної взаємодії. При цьому, міжкультурна комунікація характеризується тим, що її учасники при прямому контакті використовують спеціальні мовні варіанти й дискурсивні стратегії, що відрізняються від тих, якими вони користуються при спілкуванні у межах однієї культури. Міжкультурна комунікація передбачає ознайомлення з такими явищами і поняттями: а) принципи комунікації; б) основні функції культури; в) вплив культури на сприйняття та комунікацію в її різних сферах і видах; г) національні стереотипи культури, поведінки, спілкування.

Неодмінною умовою комунікації є не лише володіння спільною мовою, а й наявність певних накопичених до факту спілкування знань. Для спілкування необхідно, щоб його учасники мали певну спільність соціальної історії, яка віддзеркалюється у знаннях про довкілля. Ці знання, присутні у свідомості учасників комунікативного акту, отримали назву фонових [11, с. 77]. Йдеться про обопільне знання реалій мовця та слухача, що творить основу мовного спілкування.

Загальновизнаною є необхідність обліку фонових знань у процесі комунікації. Фонові знання, якими володіють члени певної етнічної й мовної спільноти, – стрижневий об'єкт лінгвокраїнознавства. Тут виокремлюють три види фонових знань: а) загальнолюдські (наприклад, про сонце, вітер, час, народження тощо); б) регіональні (наприклад, відсутність знань у мешканців тропічних країн про сніг); г) країнознавчі. Останній вид – це ті відомості, які мають усі члени певної етнічної та мовної спільноти і які пов'язані зі знанням національної культури. Такі фонові знання, властиві мовній спільноті та відсутні в іноземців, отримали назву країнознавчих. Країнознавчі фонові знання охоплюють систему світогляду, поглядів, що панують у конкретному суспільстві, етичних оцінок, естетичних смаків, норми мовленнєвої і немовленнєвої поведінки, а також більшу частину знань, якими володіють члени цього суспільства.

нормативно-стилістичної побудови мови. У кожній культурі поведінка людей регулюється сформованими уявленнями про те, що людині належить робити у типових ситуаціях. Більшість сучасних дослідників, звертаючись до проблеми «мова і культура», прагне відійти від однобічного детермінізму. Іншими словами, вони уникають однозначної відповіді на питання первинності та вторинності стосовно симбіозу мови й культури. Таким чином, визнається тісний взаємозв'язок мови та культури.

За сучасних глобалізаційних процесів міжкультурна взаємодія стала фактом повсякденного життя людини, що, у свою чергу, ускладнило сприйняття світу. Неминуче порівняння «своєї» і «чужої» культури призводить до того, що самоідентифікація «Я-особи» стає дедалі складнішою. За таких умов загострюється проблема виховання толерантності до чужих культур, пробудження інтересу та поваги до них. Ця тема пов'язана з глобальними проблемами міжнаціональної, мікрасової, міжкультурної та міжмовної взаємодії. Аналогічні складнощі збільшуються мірою накопичення людством досвіду всебічних історичних контактів, культурних зв'язків, економічних відносин. Для встановлення контактів із представниками різних лінгвокультурних спільнот особливої значущості й злободенності набуває проблема розуміння комунікації та міжкультурної комунікації.

Теорія міжкультурної комунікації виступає одним з інструментів розв'язання міжнаціональних, міжкультурних і міжетнічних проблем. Засвоєння знань, розробка стратегій поведінки у міжкультурному спілкуванні, їх впровадження у навчальний процес, – усе це постає вагомим завданням у системі навчання іноземних мов. У міжкультурній комунікації відбувається взаємодія з іншомовною культурою [9, с. 214]. Учасниками інтеракції є суб'єкти, які не лише належать до різних культур, а й усвідомлюють, що кожний з них є «іншим», а відтак – сприймає «чужорідність» партнера. При безпосередній культурній взаємодії індивідуум відчуває труднощі у процесі комунікації, що виникають з огляду на незрозумілі культурні очікування комунікативного партнера. З іншого боку, у межах міжкультурної комунікації створюються передумови для конструкції комунікативного поля, в якому змінюється сам характер спілкування між представниками різних культур.

Спілкування, що визначається як міжкультурна комунікація, здійснюється в умовах культурно зумовлених істотних розходжень у комунікативній компетенції його учасників. Ці відмінності істотно впливають на результативність комунікативної події. Звідси, можна дійти висновку: міжкультурна комунікація – це процес взаємодії

Виклад основного матеріалу. Цілком умотивованим вважаємо таку дефініцію поняття неозначеності. *Неозначеність* – це функційно-семантична категорія, яка вказує на невизначеність, неконкретизований чи приблизний вияв кого- або чого-небудь. Неозначеність має різнорівневу реалізацію в мові, тому функційно-семантична модель є найприйнятнішим способом аналізу цієї величини.

У системі граматичних засобів української мови, що виражають семантику неозначеності, основна роль належить безпосереднім її виразникам, а саме:

1) неозначеним займенниковим іменникам на зразок *хтось, когось дехто, що-небудь*, наприклад: *...хтось із упертохів одержав догану...* [5, с. 30]; *Якби хоч що-небудь сказала* [5, с. 597];

2) займенниковим прикметникам *якийсь, який-небудь, будь-чий* тощо: *Тут же ще банк якийсь поруч...* [5, с. 550];

3) займенниковим прислівникам *якось, як-небудь, будь-де, колись, кудись*: *...взагалі якось не особливо згадували про минуле...* [5, с. 514]; *...відпускаєш часточку себе кудись у несвідомість* [5, с. 190];

4) прикметникам *невідомий, незнайомий* тощо та їхніми субстантивованими дериватами: *...незнайомий жаль затоплює мене зсередини* [5, с. 582];

5) неозначено-кількісним числівником: *...ми знайомі вже так багато років* [5, с. 49]; *...багато в ці часи покликаних, а обраних, як завжди, мало...* [5, с. 166].

Синтаксичний вияв категорії неозначеності реалізують передусім прості односкладні неозначено-особові речення: *Як кажуть в американських фільмах...* [5, с. 473], а також детермінанти та атрибутивні синтаксеми з неозначеною семантикою: *...колись з нас будуть люди* [5, с. 498]; *В них у планах був якийсь грандіозний конкурс* [5, с. 692].

На сьогодні немає повноцінної класифікаційної схеми всіх мовних одиниць, які моделюють неозначену кількість. Докладний аналіз джерельної бази, що лежить в основі нашої студії, дає змогу констатувати, що для структури функційно-семантичної категорії неозначеності характерний поділ на центральну, напівцентральну, напівпериферійну та периферійну зони, які входять до двох загальних груп: власне-неозначеність та вторинна неозначеність, де формується вся ієрархія підсистем.

Компоненти центральної та напівцентральної зон експлікують *власне-неозначеність*. Вона вказує на невизначеність, неконкретизованість кого- або чого-небудь. Її репрезентують мовні

одиниці, які з огляду на семантичну спеціалізацію об'єднують у шістнадцять значеннєвих підгруп, зокрема з указівкою на:

1) відносно малу неозначену кількість предметів чи людей: *У ній у кількох словах мовилось...* [7, с. 37]; *...дітей у місті залишалося небагато* [8, с. 5];

2) дуже малу неозначену кількість предметів із додатковим нашаруванням суб'єктивної оцінки: *Ще там був мацьопкий письмовий стіл з лакованої вагонки...* [7, с. 12]; *...якого востаннє бачила отакеньким (показує кінчик брудного нігтя)* [9, с. 46];

3) велику неозначену кількість предметів, об'єктів, людей, тварин: *...зможє ганяти тут із тутешніми собаками. Їх тут багато бігає...* [6, с. 175];

4) надто велику неозначену кількість предметів, яку важко собі уявити: *І повно-повнісінько жовтого листя* [7, с. 31]; *По всьому одягу Семпліваного було безліч глибоченних кишень* [7, с. 46];

5) точно не визначених, невідомих осіб: *У класі хтось тяжко зітхнув, а хтось пробурмотів...* [7, с. 17]; *Невідомо хто і невідомо якими методами випросив у пана Андрія дозвіл аж на 3 (три) вечірки* [7, с. 66]; *А раптом тебе хтось бачив... А якщо хтось додумається...* [9, с. 186];

6) точно не визначених предметів, об'єктів: *...вийшли на якусь замерзлу дорогу коло гори і пішли у напрямку коледжу* [7, с. 44]; *Під п'яткою щось хруснуло* [9, с. 161];

8) чітко не визначеного близького місця: *Ідесь тутечки він знайшов бистрий потік* [9, с. 57]; *...поповнюючи власну нехитру бакаліюдесь у шафі...* [9, с. 136];

9) точно не окресленого далекого місця чи відстані: *Вона дивиласядесь у ліс* [7, с. 44]; *Той відскочивдесь далеко за наші спина* [9, с. 18]; *...з кожним кроком здійснюючись усе вище і вище* [5, с. 11];

10) невідомого, відносно короткого відрізка часу протікання дій, руху, перебування в певному стані: *Хімічні реакції протікали надто швидко...* [6, с. 49]; *На найкоротшу митьудалось утекти, прорватись на іншу сторону* [9, с. 83]; *За кілька хвилин ми зібрали пожитки...* [9, с. 84]; *За кілька днів він перевірить, чи справді офіціантку Машу було звільнено* [6, с. 28];

11) невідомого, неозначено тривалого проміжку часу, протягом якого відбуваються дії, процеси чи тривають стани: *Подібне безцільне валандання тривало досить довго...* [8, с. 17]; *...сотні тисяч років слугував письменами для неймовірних рас і цивілізацій* [7, с. 178]; *Вона може побути у сновидінні... десятки*

встановлювати взаємини між собою та навколишнім світом, комунікувати й розвивати творчі здібності.

В основі культури лежить мова [3, с. 227], яка є універсальною семіотичною системою, оскільки всі знаки окреслюються за допомогою слів. При цьому мова рівною мірою належить до духовної, фізичної та матеріальної культури як система імен, мисленнєва діяльність і сукупність витворів слова. У відомій теоретичній праці «Слова і речі» («Les Mots et les Choses», 1966) французький філософ Мішель Фуко (1926 – 1984) подав низку риторичних запитань: «Що таке мова? Чи говорить все те, що мовчить у світі, у наших жестах, у всій загадковій символіці нашої поведінки, у наших снах і наших хворобах, чи говорить все це і на якій мові, у згоді з якою граматику? Чи все можливо означити?» [8, с. 333]. З позицій класичних уявлень мові відводиться винятково вагома роль у житті людини та суспільства. Вона тісно пов'язана з мисленням людини, зі здатністю абстрагування, себто уявного вичленування окремих якостей та їх розгляду в певній незалежності від предмета й інших його властивостей. Лише за допомогою мови людина спроможна формулювати абстрактні поняття, а вони, у свою чергу, постають найважливішим інструментом пізнання та мислення. У низці суспільних функцій, які виконує мова, особливе значення має та, що стосується спілкування, – комунікативна.

Важливе місце у структурі картини світу належить ключовим концептам культури. У цьому контексті заслуговує на увагу ще одна група, яка має безпосередній зв'язок із соціокультурним аспектом іншомовної освіти майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей. Йдеться про категорії національної культури. Як у культурі кожного народу є загальнолюдське й етнонаціональне, так і в семантиці кожної мови є відображення загального, універсального компонента культур, а також самобутності культури конкретного народу. У цьому контексті доцільно наголосити: універсальний семантичний компонент має своє підґрунтя в єдності бачення світу з боку представників різних культур. Це пов'язане з тим, що у будь-яких культурах мовці потребують розрізнення суб'єкта дії та його об'єкта, тих чи інших тимчасових і просторових відносин [6, с. 228]. Міжкультурна подібність самих процесів мовного спілкуванні проявляється, приміром, у тому, що всі мови розрізняють того, хто говорить, слухає або перебуває поза сферою спілкування. Звідси – усталене твердження: оволодіння мовою немислиме без засвоєння культури народу.

Вплив культури на мову проявляється у своєрідності самого процесу спілкування у різних культурах. Вона позначається в особливостях лексики та граматики, а також у специфіці

європейський та світовий науково-освітні простори, глобалізаційні процеси та зміни зумовлюють розширення співпраці в міжнародних освітніх проектах, зростання професійних контактів вітчизняних педагогів з іноземними колегами, передбачають проходження стажування в закордонних освітніх закладах і наукових установах, вимагають широкої комунікації в іншомовному освітньо-професійному середовищі. Тому відсутність належного знання іноземної мови, передовсім англійської, фактично нівелює перспективу кар'єрного зростання у майбутній професійно-педагогічній діяльності. Проблемі взаємовпливу мови та культури у логіці міжкультурної комунікативної взаємодії та іншомовної освіти майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей присвячена ця стаття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іншомовна освіта, зокрема її міжкультурна складова, охоплює дві стрижневі сфери – мовну та культурну. Відомо, що проблема «мова і культура» позначена багатоаспектністю, адже її розглядають з позицій лінгвістики, літературознавства, філософії, психології, а також педагогіки. Численні представники цих наук робили спроби дати вичерпне визначення таким поняттям, як «культура», «мова», а відтак – визначити їхній взаємозв'язок і взаємовплив. Культура – це продукт соціальної активності людей, а мова – явище культури і природи. Таким чином, у широкому сенсі термін «культура» використовується на рівні синоніму для суспільного на противагу природному, тобто для означення сукупності проявів життя, досягнень і творчих устремлінь окремих людей, народів й усього людства.

Кожна конкретна наука (археологія, етнографія, історія, соціологія, психологія, мистецтвознавство, релігієзнавство тощо), що вивчає культурні явища, творить певне уявлення про культуру як предмет свого дослідження. У цьому сенсі, культура цікавить, приміром, філософію не стільки у своїх окремих проявах, скільки як феномен суспільного життя в цілому. Саме узагальнені проблеми, що мають світоглядне значення, складають предмет філософського аналізу культури, яка існує в постійній взаємодії свого зовнішнього матеріалізованого вираження з «Я – особою». Вона полягає в тому, що людина засвоює створену раніше культуру, перетворює її на передумову власної продуктивної діяльності. Цей процес є основою соціалізації: внаслідок засвоєння цінностей, вірувань, норм, правил й ідеалів відбувається формування особистості людини, регулювання її поведінки. Іншими словами, культура трактується як система динамічних цінностей, утворених зі засвоєних елементів. Ідеться про постулати, вірування й норми, що дають можливість членам спільноти

вічностей [7, с. 190]; *Їхня дискусія, а радше, сповідь Марка Поло тривала б ще хтосьна скільки...* [7, с. 41];

12) чітко не окресленого факту, етапу в суспільному чи особистому житті: *Але в тисяча якомусь там році в село прийшов один панок...* [9, с. 57]; *Бо вже так давно не пила чогось тепленького...* [9, с. 77];

13) неозначено великого обсягу чогось: *Це ЩОСЬ мало справді титанічні розміри* [7, с. 187];

14) невизначеності певних обставин, способу дії: *Туману якимось чином вдалося згущуватись синхронно з Банзаєвою меланхолією* [7, с. 72]; *Якось він зумів відрізнятись від інших, але як?* [7, с. 176];

15) чітко не окресленої відносно малої міри вияву чогось: *...треба трішки спуститися, трішки знову піднятися і ще трохи проволочитися непролазними хащами ожини* [9, с. 68]; *...рентабельність студії була значно нижчою за гроші...* [6, с. 15];

16) неозначено великої кількості вияву чогось: *...концертним виконанням партії на фортепіано він заробляє більше, ніж як автор цього ж концерту* [6, с. 16].

Відповідно вторинну неозначеність моделюють одиниці напівпериферійної та периферійної зон, які позначають щось чи кого-небудь, певні дії, процеси, стани, якості, у чому мовець сумнівається, виражає невпевненість щодо їхнього кількісного, часового, локативного та ін. вияву. З огляду на значеннєвий діапазон одиниці розгляданого зразка перебувають на межі між означеністю та неозначеністю. Оскільки, вторинна неозначеність реалізує периферійний аспект категорії, є допоміжним фактором центральної грами, кількість її груп набагато менша. Зокрема вони експлікують:

1) невпевненість, припущення, імовірність із погляду мовця. Роль допоміжного засобу вираження такої семантики виконують службові одиниці *наче, неначе, ніби, нібито* та модальні слова, що, за спостереженнями Н. М. Костусяк, пов'язані з ірреальним значенням передбачуваності й виступають еквівалентом модальних дієслівних предикатів *здаватися, припускати, сумніватися*, які структурували головну частину складнопідрядного речення [12, с. 341]. На думку дослідниці, конструкції розгляданого зразка є засобом вираження категорії лексико-граматичної модальності, зокрема грами вірогідної модальності [13, с. 131]. Наприклад: *...про трансцендентальну медитацію та про чудесний катарсис, який вона нібито дарує* [7, с. 86]; *Про дуже древніх монстрів, які нібито прийшли з далеких зірок* [7, с. 99]; *Каже, жи може щось і вдасться прояснити з тими мавками-нявками* [9, с. 58];

2) наближеність за певними ознаками, мірою вияву, показниками до кого-, чого-небудь, якогось еталону: *Коло вікна, при спортзалі стовбичила група його майже ровесників* [7, с. 67]; *Корій приїхав сюди ще більш-менш нормальним* [9, с. 111].

3) не зовсім точний, орієнтовний час: *Їхні діалоги велися приблизно півтора місяця у восьмому класі* [7, с. 87]; *Він кричав, не перестаючи, приблизно сім секунд* [7, с. 132]; *Сказав, що здибається близько п'ятої* [9, с. 148];

4) приблизне визначення параметрів розміру, обсягу, протяжності та ін. чогось: *...ми обидвоє провалилися під воду приблизно по пояс* [9, с. 182].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Досліджувана категорія неозначеності є міжрівнею. По-перше, вона має стосунок до модусних категорій з огляду на здатність брати участь в увиразненні модусних ознак, серед яких важливою є ознака невпевненості. По-друге, варто наголосити на комунікативній спрямованості категорії неозначеності, що уможливорює реалізацію багатьох мовленнєвих актів різної реакції – вагання, застереження тощо. По-третє, категорія неозначеності має стосунок до когнітивних категорій, зважаючи на використання засобів експлікації неозначеності в концептуалізації світу.

Створення найповнішої, найточнішої схеми класифікацій засобів експлікації неозначеності із зазначенням конкретної семантики (наприклад, класифікацію невизначеності місця, напряду характеризують чотири значення: далекий і дуже далекий, близький і дуже близький) – важлива перспектива подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарко А. В. Функциональная грамматика / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1984. – 136 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1992. – 224 с.
3. Вихованець І. Р. Принципи категорійної граматики української мови / І. Р. Вихованець // III Міжнародний конгрес українців. Мовознавство (26 – 29 серпня 1996 р.). – Х., 1996. – С. 177–181.
4. Городенська К. Г. Семантичний і морфологічний потенціал предикатів кількості / К. Г. Городенська // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк : Вежа, 2002. – № 5. – С. 23–26.
5. Дереш Л. Архее. Монолог, який усе ще триває : [роман] / Любо Дереш. – Харків : Фоліо, 2008. – 319 с.

УДК 378.46 : 008

Овчаренко Л. Р.,
аспірантка

(Дрогобицький державний педагогічний
Університет імені Івана Франка)

СТРИЖНЕВІ СКЛАДОВІ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті з'ясовано, що іншомовна освіта охоплює дві стрижневі складові – мовну та культурну. Наголошено на важливості формування іншомовної освіти у межах міжкультурної комунікації, що зумовлює розвиток культурної освіченості, міжкультурної сприйнятливості та толерантності особистості. Зазначено, що у процесі міжкультурної комунікації відбувається взаємодія з іншомовною культурою, створюються передумови для конструкції комунікативного поля, в якому безпосередньо змінюється характер спілкування між представниками різних культур.

Ключові слова: мова, культура, міжкультурна комунікація, іншомовна освіта.

This article explains that foreign-language education covers two main components – the language and cultural ones. It stresses the importance of developing foreign-language education in the framework of intercultural communication that leads to the development of cultural learning, intercultural sensitivity and tolerance of an individual. It notes that in the process of intercultural communication the interaction with foreign culture takes place creating prerequisites for the construction of the communication field where the very nature of communication between representatives of different cultures changes directly.

Key words: language, culture, intercultural communication, foreign-language education.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної вищої школи важливим компонентом професійної підготовки спеціаліста будь-якого напрямку, зокрема й майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей, виступає іншомовна освіта. Інтеграція в

проявляється низька якість освіти, яку можуть запропонувати, на жаль, багато ВНЗ. У столичних і великих містах це хвилює не так сильно, проте в більш дрібних центрах через погане фінансування регулярно відбувається відтік фахівців. В основному, проблема полягає саме в низьких зарплатах, які змушують талановитих людей припиняти викладацьку та наукову діяльність і присвячувати себе іншій сфері.

Однак деякі з них усе ж залишаються, і вони є дуже цінними співробітниками, які випускають хороших фахівців.

5. Проблеми освіти: культурні тенденції. Також в даний час існує проблема культурного розвитку суспільства. Під впливом різних факторів більшість молодих людей не зацікавлені в отриманні освіти, їм необхідне речове свідчення про те, що вони освоїли якусь професію, більше, ніж знання та вміння. Це теж не покращує загальну освітню картину, ймовірно, необхідна якась пропаганда цінності знань і навичок, які корисні всьому суспільству. Сюди зробили великий внесок ЗМІ: систематична трансляція низинних цінностей і дурних прикладів поведінки, а також інфантильного ставлення до життя реалізувала свою виховну функцію в негативному ключі.

Таким чином, проблеми освіти згрупувалися в одну глобальну, яку важко усунути, але можливо. Разом з цим, перекладати всю відповідальність на державних управлінців занадто наївно: проблеми суспільства повинні вирішуватися цим же суспільством, або, принаймні, з його участю, а не окремими елітарними групами. Перший крок повинен зробити кожен, сформувавши свідоме ставлення до того, що його оточує.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Дослідження не вичерпує всіх аспектів названої проблематики. Подальшого опрацювання і методологічно обґрунтованого вирішення потребують усі названі проблеми та їх складові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глобалізація і проблеми освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mir.zavantag.com/kultura/6264/index.html>
2. Парадигма_(філософія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://ru.wikipedia.org/wiki/Парадигма_\(філософія\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Парадигма_(філософія))
3. Контекст и структура парадигмального подхода в современной теории образования / А.Г. Бермус [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ebiblioteka.lt/resursai/Uzsienio%20leidiniai/MFTI/2000/003.pdf.
4. Корупція у вишах: дані соціопитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://anticorruption.in.ua/news/our/9028.html>

6. Дереш Л. Голова Якова : алхімічна комедія : [роман] / Любко Дереш. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2012. – 240 с.

7. Дереш Л. Культи : [роман] / Любко Дереш. – Львів : Кальварія, 2006. – 208 с.

8. Дереш Л. Намір : [роман] / Любко Дереш. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2014. – 333 с.

9. Дереш Л. Поклоніння ящірці : Як нищити ангелів [роман] / Любко Дереш. – Харків : Фоліо, 2007. – 189 с.

10. Дудко І. В. Семантика і функціонування неозначених займенників у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. В. Дудко. – К., 2002. – 24 с.

11. Кавера Н. В. Семантична типологія предикатів стану : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. В. Кавера. – К., 2008. – 24 с.

12. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : [монографія] / Н. М. Костусяк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 452 с.

13. Костусяк Н. М. Грамемна структура категорії лексико-граматичної модальності / Н. М. Костусяк // Типологія та функції мовних одиниць : наук. журн. / [редкол. : Н. М. Костусяк (гол. ред.) та ін.]. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – № 1. – С. 127–139.

14. Литвиненко О. В. Лексико-семантична група «велика кількість грошей» як складова концепту неозначено великої кількості / О. В. Литвиненко // Дослідження з лексикології і граматики української мови : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ. – 2010. – Вип. 9. – С. 182–189 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrmova.com.ua/2009/Artcl_23.pdf

15. Межов О. Г. Суб'єктні синтаксеми у структурі простого речення : монографія / О. Г. Межов. – Луцьк : Ред.-вид. відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2007. – 184 с.

16. Попович Н. М. Синтаксична структура речень з числівниковим компонентом у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. М. Попович. – К., 2002. – 19 с.

17. Семененко О. Ю. Семантична валентність мезуративів як операторів функції неозначено великої кількості (мультипліцитності) в сучасному поетичному дискурсі / О. Ю. Семененко // Лінгвістичні дослідження. – 2012. – Вип. 33 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2012_33_37

УДК 78.08=161.2

Бешлей М. Ю.,
магістрантка

ЖІНОЧІ ОБРАЗИ ПОЕМ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ТВОРЧОСТІ УРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ-КЛАСИКІВ

У статті досліджуються особливості втілення жіночих образів у поезії Т. Шевченка. Здійснено літературний аналіз низки поезій Т. Шевченка, у яких розглянуто образ дівчини, жінки-матері, сестри як втілення долі України.

Увагу зосереджено на синтезі поетичного слова та музично-виразових засобів на прикладі низки творів українських композиторів, серед них: «Катерина» М. Аркаса, «Наймичка» М. Вериківського, «Лілея» Г. Майбороди, «Хустина» Л. Ревуцького.

Ключові слова: поезія Тараса Шевченка, образ жінки, українські композитори, вокально-хорова творчість.

The features of embodiment of woman's character are considered in Taras Shevchenko's poetry in the article. The musicologist and literary analyses of poetry are carried out. The girl's, woman-mother's, sister's character is considered in Taras Shevchenko's works as embodiment of fate of Ukraine.

Attention is concentrated on the synthesis of poetic word and facilities of musical expression in the works of the Ukrainian composers, such as: «Katheryna» by M.Arkas, «Lileya» by H.Mayboroda, «Chusthyna» by M.Revuckyj, «Oksana» by Homolyak, «Najmychka» by M.Verykivskyj.

Key words. poetry of Taras Shevchenko, characters Women, Ukrainian composers, vocal and choral work.

Постановка проблеми. Творчість Тараса Шевченка – вагома складова духовної спадщини українського народу, національна святиня, водночас – репрезентант його культурних надбань у світовому культурному просторі. Прикметно, що серед світових геніїв важко назвати ім'я поета, вірші якого перелились би таким широким потоком у музичні твори. Особливе місце у музичній шевченкіані належить постаті жінки.

Поняття освітньої парадигми більшістю дослідників трактується як основа, ідея, підхід до проектування освітніх систем, базова модель або стратегія освіти.

Сучасними дослідниками наведено декілька класифікацій освітніх парадигм. Але, як справедливо відзначає О. Бермус [3], будь-яка класифікація освітніх парадигм повинна складатися з врахуванням необхідності вирішення таких завдань: 1) науково-теоретичний апарат, що розробляється, має бути ефективним засобом інтерпретації основних протиріч і процесів, що виникають як усередині освітніх систем, так і при аналізі їх взаємодії із соціокультурним контекстом; 2) побудову класифікації парадигм освіти необхідно здійснювати на засадах особливостей контексту освіти, але не власне освітній традиції; 3) у педагогічній освіті основними умовами ефективності класифікаційної схеми повинні стати її простота і фундаментальність [4].

Іншими словами, освіта і наука як її складова повинні виконувати завдання держави, економіки, виробництва, культури та армії, оскільки країна знаходиться фактично у стані війни.

3. Вузька спеціалізація. Тут ми зустрічаємо суперечність між вузькою спеціалізацією і широким спектром галузей у кожній професії. У ВНЗ пропонують ряд спеціальностей, які, по суті, дуже розпливчасті: психологи, менеджери, юристи, економісти і так далі. Ринок праці акцентує увагу на вузьких спеціалізаціях, але молоді фахівці не підготовлені по специфічних галузях і знайомі з ними досить віддалено через переважання загальноосвітніх предметів у переліку вивчених дисциплін. Так, виходить, що весь світ прагне жити на сучасний західний манер (потреба у фахівцях вузького профілю), а освітні послуги морально застаріли, випускаються люди з широким профілем умінь.

Також можна віднести сюди і проблему вибору професії: людей робочих спеціальностей катастрофічно не вистачає, в той час коли на вулицю щорічно випускають натовп юристів та економістів, яких уже профіцит. І мало хто докладає зусилля до того, щоб збалансувати цей потік.

Цю проблему можуть вирішити так звані «плаваючі» навчальні плани. Навчальні плани складаються на чотири роки. Цей термін є занадто великим. Оскільки наука і технології дуже бурхливо змінюються і розвиваються, то потрібно в навчальних планах залишати місце на нові дисципліни, які стають за два-три роки актуальними, а в деяких професіях (наприклад ІТ-технології) необхідними.

4. Проблеми освіти: економічна складова. Фінансування – одна з найболючіших тем, напевно, не тільки в освітній сфері. Тут

студентства. Дана проблема є симбіозом рушійних сил, які живлять одна-одну. На рівні навчального процесу корупцію зумовлює неякісне викладання, суб'єктивне оцінювання та незацікавленість студентів у здобутті знань. Громадська протидія корупції у ВНЗ, у свою чергу, залишається неефективною внаслідок відсутності якісного моніторингу вступу до ВНЗ та складання екзаменаційних сесій, а також незацікавленості студентів і викладачів у боротьбі з корупційними практиками);

3-й період завершення навчального процесу, післядипломна підготовка здобуття наукових ступенів та вчених звань (на даний час в Україні, є навіть «прайс-листи» на отримання кандидатських та докторських наукових ступенів) [2].

Отже, які ж шляхи подолання ситуації, що склалась:

1) підвищення цінності вищої освіти, а також якості навчання (це відобразиться не тільки на корупційну складову в вищій освіті, але і значно підвищить якість спеціалістів, що будуть випускатися з вищих навчальних закладів);

2) одним з інструментів, що зараз як ніколи став актуальним є – громадський спротив. Громадська протидія корупції у ВНЗ має включати в себе постійний моніторинг освітнього процесу профільними громадськими організаціями і спонукання студентів та викладачів до активнішої позиції в боротьбі з проявами корупції у ВНЗ;

3) відповідальність за корупційну діяльність треба збільшити, натомість якість соціального захисту викладачів, також покращити;

4) засобами боротьби з корупцією на рівні системи освіти є модифікація системи державного замовлення заради приведення її у відповідність до вимог ринку, оптимізація кількості ВНЗ шляхом перегляду критеріїв ліцензування і акредитації та формування у студентів почуття академічної гідності;

5) зміни на рівні навчального процесу мають передбачати введення системи зовнішнього оцінювання знань студентів разом із вдосконаленням критеріїв внутрішнього оцінювання, формування стимулів для викладачів відмовлятися від корупційних практик і заохочення студентів до здобуття реальних знань під час навчального процесу.

Викорінення основних причин виникнення корупції у ВНЗ можливе лише при активній співпраці державних органів і широких верств громадськості.

2. Проблема побудови загальнодержавної освітньої парадигми. Поняття „педагогічна (освітня) парадигма» є видовим до родового поняття „наукова парадигма», воно зберігає всі суттєві ознаки загального поняття, але має відповідні видові відмінності.

Для того, щоб зрозуміти і пізнати глибину жіночих образів у Шевченковій поезії, потрібно поринути у дитячі роки поета. У жіночий постатях, змальованих поетом, спостерігаємо віддзеркалення незабутніх спогадів про рідну матір та люблячу сестру Катерину. Родинні ідеали, любов до батьківського дому – це вічна тема Шевченкової творчості, драматизм якої полягав у тому, що сам поет не зазнав повною мірою природного права жити на рідній землі, у колі великої, люблячої родини, з коханою дружиною-матір'ю та дітьми.

Мета статті – проаналізувати аспекти втілення жіночих образів поезії Т. Шевченка українськими композиторами на прикладі таких творів як: «Катерина» М. Аркаса, «Наймичка» М. Вериківського, «Лілея» Г. Майбороди, «Хустина» Л. Ревуцького та ін. **Завдання статті** полягають у спробі висвітлити основний спектр жіночих образів у поезії Т. Шевченка, зокрема, розглянути особливості композиторського втілення трагізму образів дівчини, матері на прикладі означених творів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Образ жінки в поезії Т. Шевченка займає особливо вагомe місце, оскільки поет бачив у жінці передусім духовну красу, обожнював материнство, ушляхував вірність і щирість, не прощаючи аморальності й жорстокості. Мати з дитиною завжди була для нього найсвітлішим образом, уособленням краси, ніжності й благородства. Образи дівчини, жінки-матері, сестри втілюють у його творах долю самої України. Так, Л. Андрощук стверджує, що архетип жінки як прикмета національної ідентифікації, займає провідне місце у творчості поета [1, с. 6]. Подібну позицію займають дослідники Ю. Барабаш, Т. Бовсунівська, В. Бородин, Ю. Гончар, І. Дзюба, В. Красицька, Є. Колесникова, О. Мамедова, І. Петровська, Ю. Івакіна, В. Пахаренко, які доходять висновку, що в оспівуванні жінки-матері поет відтворив національні особливості душі [5, с. 68].

Поет підкреслював трагізм, важку і несправедливу долю жінки у тогочасному суспільстві, оскільки бачив, як важко працювала його мати і згодом його сестра. Ця важка праця передавалася з покоління в покоління, тому у своїй творчості він немов хотів розірвати це замкнене коло, цей порядок, який диктувало тогочасне суспільство. Дитячі виклики долі були для поета жорстокими і несправедливими, у дорослому житті він пройшов через безліч випробувань, але так і не знайшов свого особистого щастя. Спостерігаючи за долею своїх сестер, українських жінок різних соціальних верств, Т. Шевченко розумів несправедливість тогочасного суспільства, і згодом зобразив це у своїй поезії.

Тепло материнського серця, жвавість вдачі, розкіш материнських почуттів, на які була його рідна мати – багата кріпачка з колишнього вільного селянського роду, – про все це розповість поет у низці творів. Образи жінок-матерів «Кобзаря» світлі, аж святі, кожна має свою неповторну грань, засвічується щастям материнства і, водночас, тяжко та гірко страждає як мати. Таким чином, у жіночих образах, створених Т. Шевченком, завжди проглядатиметься віддзеркалення незабутніх спогадів про рідну матір та люблячу сестру Катерину [2, с. 26]. Вона, як старша з сестер, була нянькою поета і замінила йому, як могла, покійну матір, а найніжніше ставлення до меншої сестри Ярини поет зберіг до самої смерті. Загалом, до сестер поет почував особливу любов, вони були друзями дитинства, уся його дитяча прихильність зосереджувалася власне на сестрах. Він згадував, як сестри оберігали його від люті дяка, котрий вчив його грамоти, від злої мачухи, яка не замінила Т. Шевченкові матір.

Дослідники вказують, що смерть матері та поява в родині мачухи з її дітьми – перший травматичний досвід Т. Шевченка. Ідеал люблячої родини зруйнувала мачуха, і у творчості поета вона згодом асоціювалася з чимось недобрим та ненависним, а любов до матері перелилася з часом і на інші об'єкти та постаті, що гармонізують з образом матері. Справедливими є слова М. Рильського, який писав, що такого полум'яного культу материнства, такого апофеозу жіночого кохання й жіночої муки не знайти, мабуть, ні в одного з поетів світу [5, с. 68]. Нещасний в особистому житті, Т. Шевченко найвищу і найчистішу красу світу бачив у жінці-матері:

У наших раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитятчком малим.

У збірці «Кобзар» поет відтворив усі віхи жіночої долі, починаючи з дитячої приязні («Ми вкупці колись росли»), дівочого кохання (в «Катерині», «Причинній», «Тополі»), щастя материнства («Сова», «Сліпий», «Княжна», «У наших раї на землі»), – до зрадливого кохання («Коло гаю в чистім полі», «У тієї Катерини») [4, с. 215]. Для Т. Шевченка немає на землі нічого святішого від матері з немовлям на руках, він глибоко страждає за всіх своїх «покриток», зведених, збездещених дівчат. У поемі Т. Шевченко «подвигом життя Богоматері ніби освячує материнство взагалі і «незаконне» особливо (бо воно найстражденніше)» [8, с. 37].

Водночас для України діє цілий ряд обмежень і заборон, зокрема з продажу своєї продукції в країни Європи, візові обмеження та ін.

Цей процес призведе до сильного розмежування між бідними і багатими країнами, громадяни яких будуть виконувати діаметрально протилежні функції. Фактично, лівова частка переваг глобалізації припадає на багаті країни, що може стати передумовою виникнення між ними подальших суперечностей.

2. Проблема тотальної корупції. Проблема корупції за двадцять два роки незалежності наскрізь пронизала всі сфери суспільного життя. Неодноразово були спроби прийняття актів законодавства, які б регулювали і присікали питання, пов'язані з корупцією, але вони неефективні та такі, що мають характер мертвих норм, тобто таких, які по суті не застосовувались.

1. Корупція в системі вищої освіти стала вже доброю «традицією», саме традицією. Чому? У цьому є дві основні проблеми:

Перша проблема зв'язана із самими студентами. За даними опитування, проведеного фондом «Демократичні ініціативи», 35% студентів визначили, що отримання оцінки за залік, екзамен за хабар – це швидкий і простий спосіб вирішення проблем, пов'язаних із навчанням. Саме таке ставлення до труднощів у навчанні спричиняє перенасичення ринку кадрів низькокваліфікованими спеціалістами.

Друга проблема пов'язана з викладачами. Якщо в приватних ВНЗ викладачі мають досить нормальну заробітну плату, то викладачі в державних вишах знаходяться в менш привабливому становищі.

Із цих двох проблем більша – це самі студенти, навчання в ВНЗ не має цінності, бо спеціалісти, що отримали диплом про вищу освіту, як правило, за рівнем навичок мають незначну перевагу, іноді навіть зовсім її не мають перед тими, хто диплома не отримав. Незбалансованість державного замовлення між середньою спеціальною та вищою освітою спричиняє перенасичення ринку випускниками ВНЗ та дефіцит спеціалістів менш престижних професій.

Корупцію в вищих навчальних закладах можна поділити на 3 умовні послідовні етапи, це:

1-й – при вступі (ця проблема була вирішена шляхом введення системи ЗНО, яка показала досить хороші результати спочатку, але потім була змінена та втратила свою ефективність, хоча стримала розповсюдження корупційних процесів на етапі вступу до ВНЗ);

2-й – період навчального процесу (це найпоширеніший і найбільш неконтрольований етап поширення і процвітання корупції та корупційних схем. Основна проблема поширення корупції на цьому етапі – це байдужість і вигідність цього явища для

постійна зміна запитів світової економіки і виробництва; тотальна комп'ютеризація всіх галузей. Сьогодні для нашої країни проблема є дуже гострою. Перехід від одного ладу до іншого виявився болючим практично для всіх галузей життя: економічної, політичної, медичної, і, в тому числі, освітньої. Деякі реформи були зроблені владними структурами цих держав, проте більшість із них виявилися малоефективними. Це сталося тому, що освітні проблеми формувалися під впливом багатьох факторів, і, щоб поліпшити стан цієї сфери, необхідний комплексний підхід, та мало хто готовий серйозно зайнятися з різних причин: починаючи від відсутності зацікавленості і закінчуючи елементарним невмінням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми сучасної освіти в даний час турбують в основному лише шар інтелігенції і наукових співробітників, які працюють безпосередньо в цій сфері і відчувають дуже гостро всі її недоліки. Також тут і невелика частина студентів, випускників і ще менша – абітурієнтів, на яких вже відбулися далекі від ідеалу освітні реформи і якість викладання. Як відомо, вирішити будь-яку проблему (навіть найскладнішу) можуть тільки ті, для кого це дійсно проблема, і оскільки зацікавлені особи не мають для цього повноважень, а ті, кому це не потрібно, мають, то освітня сфера виявилася занедбаною. Дійсно, іноді робляться мінімальні спроби що-небудь змінити в ній, але їх якість і загальний поверхневий підхід нашою думкою про те, що створюється лише видимість бажання щось змінити.

1. Глобалізація освіти.

Ми виділяємо глобалізацію як проблему у зв'язку з тим, що вона має такі негативні риси:

- розподіл виробництва
- розподіл праці і професій;
- розподіл керівних обов'язків;

У процесі входження України в Європейську спільноту європейці отримають:

- можливість регулювання у всіх сферах виробництва (наприклад, Євросоюз на даний час регулює квоти на виробництво експортної с/г продукції);
- відносно дешеву робочу силу (представники євроспільноти рекомендують українцям зробити ставку на робітничі та інженерні професії у сфері освіти, хоча своїх громадян орієнтують на інтелектуальну працю);
- вільний ринок для продажу своїх товарів без будь-яких обмежень.

Опера «Катерина», написана композитором М. Аркасом 1891 року, – перша опера на текст однойменної Шевченкової поеми, яка стала помітним явищем українського культурного життя кінця минулого століття. Вперше її поставила трупа М. Кропивницького в оркестровці диригента Ф. Воячека у 1899 році в Москві. Відтоді сценічне життя опери не переривається, вона ставиться різними трупами й драматургами, професійними музичними театрами в нашій країні і за кордоном [3, с. 83].

М. Аркаса захоплювала поезія Т. Шевченка передусім волелюбною спрямованістю, його вабили художньо витончені і рельєфні образи з народу, зокрема обдуреної і покинутої дівчини, знедоленої жінки, отож вибір сюжету для опери не випадковий. М. Аркас самостійно створив її лібрето, однак, з огляду на цензуру, місцями змушений був згладити соціальну гостроту Шевченкового твору.

Опера «Катерина» – лірико-психологічна соціальна драма на три дії, в центрі якої – постать сильної жінки.

У першій дії автор знайомить слухачів з головними героями: закоханим у Катерину парубком Андрієм Безверхим, Катериною, що кохає офіцера Івана й зовсім не зважає на Андрієву любов, навіть глузує з нього та Іваном, який обіцяє одружитися з Катрею після походу. Друга дія відбувається в хаті Катриних батьків: Андрій просить їх віддати Катрю за нього, але батьки розгнівані, ображені, не дають на те згоди, проганяють знеславлену дочку з дому. Третя дія веде до кульмінації й розв'язки: зустріч Катрі з Іваном, який жорстоко відштовхує її. У відчаї вона залишає сина під деревом, а сама топиться в річці.

Таким чином, Катерина стає утіленням символу прекрасної і багатостраждальної України, поет зобразив Катерину, зневажену в найбільшому – любові та знівечену в найсвятішому – почутті материнства [7, с. 256].

Музикознавці Л. Кауфман, Л. Кияновська, Л. Белінська, підкреслюють, що опера відзначається граничною емоційною виразністю, стрункістю побудови, ясністю й логічністю розвитку драматургії, чарує великим мелодичним багатством, що ґрунтується на використанні інтонацій народних пісень, пісень-романсів, побутово-танцювальних творів. Майстерно подано в опері індивідуальні музичні характеристики Андрія, Івана, Остапа та Насті – Катриних батьків, і насамперед головної героїні – Катерини. Її музичний образ інтерпретовано у постійному логіко-психологічному розвитку, аж до кульмінаційного завершення, вираженого трагічною «Колисковою».

Двома творами на творчість Т. Шевченка відгукнувся М. Вериківський – «Сотник» та «Наймичка» (1939). На відміну від опери М. Аркаса «Катерина», де зведена дівчина кінчає життя самогубством, для композитора було важливо показати в «Наймичці» іншу долю нещасної дівчини, яка вирішила жити заради своєї дитини. Вона не в змозі прогодувати сина, бідність змушує відмовитись від нього, тому Ганна все життя працює у панів і спостерігає, як росте її син, лише перед смертю відкриваючи йому правду. Опера складається із п'яти картин. У кожній із них, крім четвертої, центральною фігурою є Ганна – головна героїня. Прем'єра «Наймички», що відбулася в Іркутську в період Другої світової війни пройшла блискуче. Музичні номери опери виконуються сьогодні як концертний та навчальний репертуар.

До творчості Т. Шевченка також звертався Г. Майборода, написавши, зокрема, симфонічну поему «Лілея». Цікава історія написання цього твору. У 1939 році до відзначення 125-річчя від дня народження Т. Шевченка Київська консерваторія оголосила конкурс на кращий твір на слова поета або про нього самого. Г. Майборода, тоді студент IV курсу, подав на суд журі симфонічну поему «Лілея», яка і була нагороджена Першою премією.

Його «Лілея» – це високо поетична симфонічна розповідь про жорстоку дійсність кріпаччини, в умовах якої гинуть чисті, невинні душі. Центральним образом твору є знеславлена й загублена кріпосником дівчина – образ, характерний для багатьох Шевченкових творів. Починається поема широким сумовитим вступом, мовби авторською передмовою. В структурі твору композитор органічно поєднує риси симфонічного алегро і складної тричастинної форми. Після вступного розділу несмілою, тремкою мелодією (соло гобоя) передано сповнені невимовної туги й жалю слова Шевченкової Лілеї, звернені до Королевого цвіту:

За що мене, як росла я,
Люде не любили?
За що мене, як виросла,
Молодую вбили?

Подальший розділ – оповідь героїні про своє трагічно коротке життя – є, власне, відповіддю на поставлене перед цим риторичне запитання. Музика в цій частині твору найорганічніше пов'язана з інтонаціями українських народних пісень. Композитор, по-різному модифікуючи музичний матеріал, доводить його до кульмінації – трагічної загибелі дівчини. Наприкінці поеми ще раз з'являється тема

2. Мачача Т. С. Стратегії розвитку профільної технологічної освіти в зарубіжних країнах / Т. С. Мачача // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2012. – № 6. – С. 39–41.

3. Особливості роботи вчителя в різних країнах світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/42821/> (дата звернення: 21.11.2016). – Назва з екрану.

УДК 37.014.53

Цісарук В.Ю.,
кандидат педагогічних наук

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті розкриті основні, на нашу думку проблеми сучасної освіти України та шляхи їх вирішення. Наводяться приклади вирішення розбіжностей сучасних систем освіти з запитами економіки та суспільства. Пропонується модель побудови освітньої парадигми, та розкриваються проблеми глобалізації, тотальної корупції, економіки та культурні і менталітетні розбіжності. Розкрита суть «плаваючого» навчального плану та вимоги до нього.

Ключові слова: проблеми освіти, освітній простір, освітня парадигма, глобалізація освіти.

In our opinion the main problems of modern education in Ukraine and ways of their solution are disclosed in the article. Examples of solving disagreements between modern systems of education with requests of economy and society are given. The model of building the educational paradigm is proposed, the problems of globalization, total corruption, economic, cultural and mentality discrepancies are defined. The essence of the «floating» curriculum and requirements to it is revealed.

Keywords: problems of education, educational space, educational paradigm, globalization of education.

Постановка проблеми. Проблеми сучасної освіти (не тільки української) є багатоаспектними і потребують поступового колегіального вирішення. Це пов'язано з такими чинниками, як формування єдиного освітнього простору в глобальних масштабах;

адаптуючи їх до кожного учня, регіональних традицій та виробничого середовища; 8) розширення освітнього середовища, яке охоплює позашкільні ресурси, встановлює зв'язок між школою та виробництвом; 9) суспільно корисний характер праці і спрямування її на розвиток творчих здібностей та задоволення інтересів школярів; 10) поступове зближення загальноосвітньої підготовки з професійним навчанням; 11) розвиток системи підтримки, відповідальності і диференціації на шляху досягнення школярами освітньої мети. 12) висока оплата праці вчителів профільного навчання [3].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отже, аналіз літературних джерел і нормативних документів дозволив з'ясувати, що результатом технологічної освіти у старших класах за кордоном є розвинена здатність до навчання впродовж життя, підприємливість, психологічна готовність до зміни професії, що є підґрунтям для розвитку гідності індивіда, його свободи і відповідальності. Для цього старшокласники мають володіти фундаментальними (політехнічними) і технологічними знаннями, конструктивними вміннями, культурними формами інноваційних процесів – проектуванням і технологіями, тобто алгоритмами розробки й реалізації проектів.

Без процесу профілізації навчання не можливим стане існування якісної сучасної шкільної освіти. В основі профільного навчання лежать однакові принципи, схоже ми знаходимо в освітній шкільній політиці багатьох європейських країн та США. Відмінності полягають у рівнях успішної профілізації та індивідуалізації, оскільки в Україні профільне навчання у старших класах з'явилося офіційно недавно, то наша держава дещо поступається перед закордонним багаторічним досвідом, який нам необхідно використовувати.

Досвід зарубіжних країн доводить, що загальноосвітня підготовка повинна здійснюватися паралельно з техніко-технологічною підготовкою старшокласників, яку слід поєднувати з практичною діяльністю на сучасному виробництві. Тому для ефективного здійснення допрофесійної та початкової професійної підготовки учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів України доцільно залучати їх до активної практичної діяльності на сучасному виробництві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриневич Л. Нове покоління прагне нової школи / Л. Гриневич, Л. Федосєєва // Освіта України. – 2009. – № 57 – 58. – С. 3–6.

вступу, але тепер вона активно драматизована й узагальнена, звучить як протест проти соціальної несправедливості. Таким чином, поема Г. Майбороди «Лілея» – свого роду історичне явище в українській музиці, це одне з перших симфонічних втілень поезії Т. Шевченка [3, с. 120].

Видатним твором шевченківської тематики є вокально-симфонічна кантата-поема «Хустина» Л. Ревуцького, написана у 1923 р. (2-а редакція 1944 р.) на вірш Т. Шевченка «У неділю не гуляла», яка стала однією з важливих ланок у розвитку вокально-симфонічного жанру в Україні.

Твір вражає ясністю, щирістю думки, мудрим та емоційним втіленням поезії великого Кобзаря в музиці. Музичні образи твору великою мірою виростають з фольклорних джерел, однак композитор не цитує народних мелодій, а творить оригінальну тканину – мелодику, ритміку, гармонію, фактуру у фольклорному дусі.

«Хустина» – одночастинний твір, окремі розділи якого складають цілісну композицію, поєднуючи хорові, сольні та оркестрові епізоди. У двох сольних номерах дано характеристики головних героїв поеми – молодій дівчини та її коханого, бідного чумака. Дівчина заробляє гроші на шовкові нитки й вишиває своїм нареченому хустку, готується до весілля:

Хустиночко мережена, вишивана!
Вигаптую, подарую, а він мене поцілує....
Хустино моя мальована!

Дорога до Криму довга. Чумаки їдуть за сіллю й роздумують про своє життя, мріють про майбутнє. Якщо соло дівчини (сопрано) витримано у світлих тонах, у характері ліричних пісень, то соло юнака (тенор) пройняте журливим настроям. Інколи його розповідь набуває гостро драматичного відтінку, бо він розуміє, що може втратити найдорожче – кохану дівчину [6, с. 63].

Обидва сольні номери оточені хоровими епізодами. Їх функція, на перший погляд, ніби другорядна – змальовувати загальну картину подій, прокоментувати їх, поспівчувати героям. Однак ці хорові епізоди за значенням не тільки не є другим планом, а й нерідко виступають як провідні. Наприклад, початковий хор «У неділю не гуляла» втілює радісні сподівання дівчини. Водночас він стає відправною точкою для дальшого розгортання подій («У неділю не гуляла та на шовки заробляла»).

Третім хоровим епізодом завершується експозиційний розділ поеми-кантати, де показано дійових осіб твору, місце і хід подій. Динаміку музичного розвитку підкреслено тональним планом (Соль мажор, соль мінор, Мі-бемоль мажор).

Наступний, розробково-серединний розділ, як і останній, репризний, виконується тільки хором та оркестром. Власне долю молодих людей вже вирішено без їхньої участі. Юнак у дорозі захворів і помер (чумаки привезли його додому бездиханим), а дівчина з горя пішла у черниці. Розробковий розділ починається із зіставлення однойменних тональностей. Тут вступає у свої права «похмурий» мі-бемоль мінор, згодом з'являються й інші тональності, далекі від головної (до-дієз мінор, фа мінор, до мінор та ін.). Хорова партія досить гнучка і схвильована, оскільки в ній події швидко розгортаються і часто змінюються. Одним з головних засобів музичної виразності залишається тут образна інтонація, яскраво окреслена мелодична поспівка, іноді похмурий унісон.

Функцію репризи виконує початкова хорова тема, яка звучить у мінорі. Зміна ладової барви засвідчує не тільки сумне завершення подій, а й переключення драматичного тону на ліричний перехід, від показу самих подій до оповіді про них. Про те, як склалася доля дівчини, дізнаємося з хорової оповіді («А де ж тая мальована, шитая хустина?») [6, с. 64].

Саме ця особливість, як і одночастинність, надають творові поемних рис. Музикознавці Л. Белінська, С. Лісецький, П. Козицький, О. Верещагіна стверджують, що поема-кантата «Хустина» Л. Ревуцького є одним із кращих зразків вокально-симфонічної музики на слова Т. Шевченка, вона широко представлена у концертному та навчальному репертуарі.

Окреслимо інші аспекти звертання до жіночих образів поета. Так, значним досягненням української балетної музики є «Оксана» В. Гомоляки за поемою Т. Шевченка «Слепая» на лібрето О. Лукацького, який вперше з успіхом був поставлений на сцені Молодого театру в Донецьку 1964 року. Образ дівчини-кріпачки, волелюбні прагнення Шевченкової поезії відбив у жанрі балету також композитор В. Кирейко. Його балетна мініатюра «Відьма» – зразок високохудожньої симфонізації балету. Партія головної героїні – Відьми тримається на різноманітно модифікованих інтонаціях козачка, а характеристика розбещеного Пана побудована на легковажно-пихатій темі мазурки. Балетові В. Кирейка притаманні наскрізний розвиток музики, конфліктне зіткнення контрастних драматичних образів, яскрава національна мелодики-ритмічна онова.

Навчальні програми зазвичай мають орієнтовний характер, надаючи можливість групі, класу, учням вибудовувати власну освітню траєкторію, самостійно формувати зміст навчання для досягнення поставленої мети. У них відображаються обов'язкові компоненти і можливості вибору, альтернативи. Ядро навчальних програми співвідноситься з базовими знаннями, які є істотними для розуміння конкретного предмета, а також із процесуальним блоком, що забезпечує можливість подальшого навчання на основі пізнання, дослідження і перетворення або творення. Підтримується досягнення освітніх результатів відповідно до індивідуальних здібностей. У деяких державах «надається право зменшувати кількість навчальних годин (до 20 %) для вивчення обов'язкових предметів на користь обраних. Тривалість навчання учнів за навчальними програмами в профільній школі варіюється від 2 до 5 років залежно від країни та обраного профілю» [2, с. 40].

У зарубіжних країнах відбувається постійна модернізація мети, змісту, форм, методів, результативної складової технологічного профілю навчання відповідно до вимог сучасного виробництва та подальшого здобуття обраної професії. Технологічна освіта є достатньо популярною серед школярів, адже забезпечує інтегрованими функціональними знаннями й компетенціями учнів для здійснення самостійної рефлексивної діяльності та ефективної взаємодії з іншими.

Метою, до якої має прагнути Україна, має бути успішне функціонування профілізації не лише на папері. Необхідно реально допомагати учням старших класів зробити свій чи не найголовніший вибір у житті – вибір професії, і зробити його вдало, щоб пізніше не шкодувати.

Узагальнюючи вище зазначене, можна виокремити основні тенденції, властиві для розвитку профільної технологічної підготовки шкільної молоді в більшості країн зарубіжжя: 1) розширення вибору практичних навчальних предметів і курсів у шкільних навчальних планах; 2) розробка різноманітних навчальних програм для окремих предметів, інтегрованих, елективних курсів (останні набувають особливого значення), а також для тематичного міжпредметного навчання; 3) вільний вибір учнями навчальних предметів (загальноосвітніх і спеціальних) відповідно до власних здібностей і можливостей; 4) побудова навчання навколо учня (дотримання принципу дитиноцентризму), організація та реалізація індивідуальних освітніх траєкторій на компетентнісній і діяльнісній основі; 5) дистанційний супровід процесу навчання; 6) широке використання інформаційно-комунікативних і проектних технологій у процесі навчання; 7) надання можливості місцевим органам і школам модифікувати базовий навчальний план та навчальні програми,

домашня економіка та харчування, наука і технологія та ін. Профільна школа в розвинутих зарубіжних країнах надзвичайно гнучка. Вибір профілю навчання не є остаточним, учням дається можливість освітньої мобільності, корекції індивідуальної освітньої траєкторії в межах обраного профілю і поза його межами.

За кордоном існує декілька підходів до організації профільного навчання, які забезпечують індивідуалізацію та диференціацію в освітньому процесі. Найбільш поширеним є шлях, коли формується обов'язковий набір навчальних предметів, який вивчається всіма учнями, незалежно від обраного профілю, та переліку предметів, із яких вибираються ті, що спрямовані на підсилення обов'язкового блоку предметів. Існує також так званий вільний блок предметів, який учень формує самостійно або з допомогою консультанта, спираючись на власні інтереси, потреби і здібності. Поширюється спосіб організації різнобічного навчання на основі вибору учнями предметів і елективних курсів із обов'язкового і спеціального блоків різних предметних галузей, тобто учням надається можливість самостійно формувати навчальний план.

Реалізовується також предметно-модульний підхід до організації навчання в старшій школі. Модульною одиницею є не лише конкретний предмет, модулем часто буває міжпредметний, інтегрований, тематичний курс. Перелік модулів пропонується значно ширший від обов'язкового вибору модулів, завдяки цьому долається предметна ізоляваність.

Цікавим є досвід організації індивідуального планування освітньої діяльності учнів профільної школи. Школа та учні з батьками укладають угоду про індивідуальний план учня на період навчання у старшій школі. Навчальний заклад стає для учня своєрідним консультативним центром, забезпечує ресурсами, матеріально-технічним обладнанням, навчально-методичною літературою, оптимальними умовами організації процесу навчання. Учні моделюють процес профільного навчання на основі індивідуального досвіду, встановлюють зв'язки змісту і процесу навчання з власним внутрішнім світом і бажаннями. Зміст навчання формується на основі мети, яку учні визначають самостійно, а школа лише забезпечує навчальний процес стандартизованими критеріями самооцінювання рівнів досягнутих освітніх результатів, які за своєю сутністю є орієнтиром для школярів у процесі навчання.

Отже, для реалізації завдань профільного навчання за технологічним напрямом у старшій школі за рубежем запроваджується значна кількість навчальних програм, які супроводжуються рекомендаціями й адаптуються індивідуально до учнів. У більшості країн забезпечується можливість формувати індивідуальні й групові освітні траєкторії, навчальні плани і програми на місцях учителями й учнями.

В українській шевченкіані звертає на себе увагу вокальний цикл романсів І. Шамо на тексти Т. Шевченка, написаних у 1959 році. Цикл оригінальний насамперед тим, що в ньому втілений лише один образ – образ знедоленої жінки. Він розкривається в різних життєвих ситуаціях, які відбивають різні настрої й переживання героїні. Композитор будує цикл згідно з усталеними законами драматургічного розвитку, чергуючи романси за принципом контрасту. Перші два з них («Така доля моя» і «У перетику ходила») – це мовби експозиція двох контрастних музичних сфер, які розвиваються протягом циклу аж до кульмінації, що настає в прикінцевих романах «Чого мені важко» і «Ой гоп-гопака». І. Шамо вдалося знайти оригінальне розв'язання теми, по-новому підійти до відомих текстів, підкреслити образність поезії [3, с. 117].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Кожна із поем Т. Шевченка розкриває трагізм і несправедливість тогочасного суспільства щодо жінки. Відчувши на собі кріпацтво, бідність і несправедливість, осмисливши нелегкі долі матері, сестер, він створив неперевершені поеми «Лілея», «Хустина», «Наймичка». Образи Шевченкових поезій надихали багатьох композиторів різних поколінь, починаючи від класиків М. Лисенка, М. Аркаса, – до композиторів наступних поколінь: Л. Ревуцького, М. Вериківського, Г. Майбороди, В. Гомоляки, І. Шамо, котрі залишили свої інтерпретації образів Кобзаря, творчість якого актуальна і дотепер, тому що теми, які він порушував у своїх творах, є важливими і досі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андросук Л. Архетип жінки в творчості Шевченка як основа для створення образу України в сучасному хореографічному мистецтві / Л. Андросук // Творча спадщина Тараса Шевченка як чинник національно-патріотичного виховання майбутніх учителів мистецьких дисциплін : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Умань, 28 березня 2014 р.) – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – 138 с.
2. Білінська Л. «Мала Вітчизна» у житті Тараса Шевченка: ритуали повернення / Л. Білінська // Вісник Львівського університету. Серія: Мистецтво, 2014. – Вип. 15. – С. 23–29.
3. Білінська М. Л. Грає Кобзар, виспіває // М. Л. Білінська. – К. : Муз. Україна, 1981. – 129 с.
4. Вічний як народ: Сторінки до біографії Т. Г. Шевченка: навч. посібник / [автори-упорядники: О. І. Руденко, Н. Б. Петренко]. – К. : Либідь, 1998. – 272 с.

5. Музика О. Художня спадщина Тараса Шевченка: ліричність і сила драматизму жіночих образів / О. Музика // Творча спадщина Тараса Шевченка як чинник національно-патріотичного виховання майбутніх учителів мистецьких дисциплін : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Умань, 28 березня 2014 р.) – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – 138 с.

6. Савчук С. Музична література для шкільних дитячих шкіл та шкіл естетичного виховання // С. Савчук, О. Миськів. – Бережани, 2009. – 301 с.

7. Цуркан І. Образ Катерини у творчості Тараса Шевченка / І. Цуркан // Матеріали Міжнародної науково-практичної конф. [«Актуальні аспекти модернізації художньо-педагогічної освіти»], (Полтава, 21-22 квітня 2005 р. – Полтава : ПДПУ, 2007. – С. 256–258.

8. Шевченко Т.Г. Кобзар. Повна ілюстрована збірка / Т. Шевченко // [передм. І. Дзюби]. – Харків, 2010. – 720 с.

– «Соціальні та життєві навички», у Греції – «Творча діяльність», в Естонії – «Мистецтво та ручна праця», у Швеції – «Ремесла», «Проектна робота», «Естетична діяльність», в Угорщині – «Практична технологія», у Польщі – «Підприємливість» тощо. Значущість названих предметів трудового спрямування зумовлює тенденцію до збільшення кількості годин у навчальному плані на їх вивчення [2, с. 40].

Тривалість вивчення технологічних профілів в школах за кордоном різна, а саме:

2 роки – Данія (HF курс, що базується на 10-му році folkeskole), Німеччина (деякі землі), Іспанія, Ірландія, Нідерланди (HAVO), Англія, Уельс, Північна Ірландія (GCSE), Шотландія;

3 роки – Данія (Gimnasium, HHX, HTX), Німеччина (більшість земель), Греція, Франція, Ірландія (разом з перехідним роком), Італія (Scuolamagistrale), Нідерланди (VWO), Португалія, Фінляндія (+/- 1 рік), Швеція, Норвегія;

4 роки – Бельгія (+ можливий додатковий рік), Італія (Institutomagistrale, Liceoartistiko + можливий додатковий рік), Люксембург, Австрія (Polytechnischer Lehrgang – тривалістю один рік), Англія, Уельс, Північна Ірландія (екзамени рівня GCEA/AS, Ісландія (studentsprof), Ліхтенштейн (Gimnasium);

5 років – Італія (Liceoclassico, Liceoscientifico).

У нормативних документах більшості з перелічених країн визначені загальні рекомендації щодо організації навчання предметів технологічного спрямування, а саме:

- встановлення зв'язку навчальних програм із дійсністю, економічною та виробничою ситуацією в конкретній країні;
- розвиток творчих здібностей учнів із використанням активних методів навчання й учіння;
- забезпечення прикладної і практичної роботи школярів;
- знання і розуміння учнями економічних процесів, що відбуваються в суспільстві, нових відкриттів і випробувань;
- обізнаність з основами виробництва та відчуття власної відповідальності перед державою;
- умінь розв'язувати реальні проблеми тощо.

В європейських країнах профілізація відбувається вже на першій стадії середньої ланки шкільної освіти завдяки вільному вибору учнями особистісно значущих предметів. У старших класах кількість обов'язкових предметів різко зменшується на користь предметів, необхідних для майбутньої професійної діяльності; спостерігається постійне розширення переліку профілів для вибору учнями. Зокрема, популярними є такі профілі: техніко-технологічний, сільськогосподарський, суспільно-сервісний, культурно-художній,

професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті, структурі та організації навчального процесу.

Мета статті: висвітлити реалізацію профільної технологічної підготовки у старшій школі за кордоном та в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У багатьох розвинених країнах профільна диференціація навчання вже давно була введена в шкільний освітній процес та успішно функціонує й дає позитивні результати досить тривалий час. Сучасна гуманістична філософія освіти в розвинутих країнах має загальну спрямованість, орієнтовану на майбутнє. Це пояснюється значними змінами в науці, виробництві, економіці, а також формуванням єдиного інтеграційного ринку освітніх послуг, розширенням міждержавних зв'язків на різних рівнях і в різних сферах. Освітні реформи, що впроваджуються, мають глобалізаційний характер, водночас вони спираються на збереження національних і культурно-історичних традицій кожного конкретного народу. Саме на таких засадах відбувається формування єдиного освітнього простору як системоутворювального компонента спільного життя, який поширюється на його культурну, наукову, економічну, соціальну сфери.

Концепція розвитку технологічної освіти кожної країни відрізняється історико-культурними традиціями, соціально-економічними чинниками, потребами суспільства. У цих країнах законодавчо документовано основні положення щодо мети профільної освіти, її структури, організації, типів навчальних закладів. Установлюються норми сертифікації профільної освіти, відповідальності учасників освітнього процесу, управління освітою в умовах розширення прав і обов'язків педагогів, батьків та учнів. Зусилля спрямовуються на забезпечення можливості широкого вибору загальноосвітніх закладів і форм отримання профільної освіти. Загальна освітня мета профільного навчання узгоджується з державними, регіональними і місцевими завданнями, а також із метою конкретного навчального закладу, кожного учня.

У цивілізаційному розвитку змінилося ставлення до значення людини взагалі. Це відобразилося на формуванні освітньої політики в європейських країнах, зокрема в галузі профільної технологічної освіти. Розв'язання актуальних завдань розвитку технологічної освіти покладається, зокрема, на базові предмети трудового спрямування, які модифікуються і набувають характерних ознак технологізації, соціалізації, культурної ідентифікації, диференціації й індивідуалізації. Ці предмети є обов'язковими і в різних країнах мають такі назви: у Франції – «Технологія», в Англії – «Технологія і дизайн», у Нідерландах

СЕКЦІЯ

Litteris et Artibus:

ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНА

Novi horizonti

УДК 371.3(73)

Омельчук О. В.,
кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ

Стаття присвячена особливостям реалізації профільної технологічної підготовки в нашій країні та за кордоном. Вказується на те, що важливим чинником для розвитку освіти є підготовка учнів до подальшого життя і трудової діяльності через упровадження профільного навчання в старшій школі.

Ключові слова: профільне навчання, організація навчання, навчальні профілі, технологічний профіль.

The peculiarities of realization of profile technological preparation in our country and abroad are analyzed. The important factor for development of education is preparation the pupils for the future life and labor activity in the context of introduction of profile training in high school.

Keywords: profile training, organization of the training, educational profiles, technological profile.

Постановка проблеми. Підтримка шкільної освіти на достатньо високому рівні – важлива передумова динамічного розвитку суспільства. Від сучасної загальноосвітньої школи вимагається швидко й точно реагувати на всі соціально-економічні зміни. Важливим чинником для розвитку освіти є підготовка учнів до подальшого життя і трудової діяльності через упровадження профільного навчання в старшій школі.

Основне відображення ідея профілізації старшої школи набула в основних державних документах: Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті, Законі України «Про загальну середню освіту» та Концепції профільного навчання у старшій школі, які визначають розвиток освітньої системи в підготовці професійних майбутніх фахівців для галузей народного господарства.

У Концепції профільного навчання визначені напрямки профільного навчання. Поряд із суспільно-гуманітарним, художньо-

естетичним, природничо-математичним та спортивним виділяється ще один із напрямків профільного навчання – технологічний.

Варто зазначити, що реформи освіти нині відбуваються в більшості розвинутих країн світу. При цьому особливе місце в них приділяється проблемі профільної диференціації навчання. Зважаючи на прагнення України приєднатися до Європейського Союзу, вважаємо необхідним стисло висвітлити проблему реалізації саме профільної технологічної підготовки у старшій школі за кордоном.

Таким чином, актуальність проблеми профільного навчання в українській школі на сучасному етапі, недостатня його дослідженість у вітчизняній педагогіці та необхідність урахування вже існуючого досвіду країн Західної Європи зумовили написання цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Профільна підготовка у розвинутих державах спрямована на реалізацію персоналізованої концепції Школи Майбутнього, представленої 2009 року на конференції у Будапешті 70 учнями середніх шкіл із 12 європейських країн: «Учні повинні мати можливість обирати предмети і модифікувати навчальні програми з огляду на власні здібності, вподобання та плани на майбутнє» [1, с. 3]. Тобто важливе місце займає система спеціалізованої підготовки учнів у старших класах загальноосвітньої школи, орієнтована на індивідуалізацію навчання і соціалізацію учнів, у тому числі з урахуванням реальних потреб ринку. Ця система сприяє організації умов для навчання старшокласників відповідно до їхніх професійних намірів, готовності до соціального, професійного і культурного самовизначення в цілому. Мова йде про підготовку добре навченої молоді, дієздатної, ініціативної, про формування у процесі навчання творчої особистості.

Аналіз літературних джерел дозволяє констатувати, що європейські країни систематично працюють над створенням єдиного освітнього простору, запроваджують міжнародні стандарти з визначеними компетенціями для життєдіяльності в XXI ст., долають існуючі кризи в освіті, своєчасно реагуючи на сучасні виклики. Компетенції, що визначаються у стандартах і навчальних програмах, спрямовані на формування з одного боку загальної культури й обізнаності випускників шкільних закладів різного типу, з іншого – на оволодіння ними індивідуальною спеціалізацією, яка має сприяти не лише розвитку виробничих сил, а й відповідати здібностям та інтересам школярів до того чи іншого виду навчальної діяльності. Адже профільне навчання – вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів, здібностей учнів; створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього